

รณมารุญห ราชทวาริ อุปาคมิตี
อตุโธ.

กุมารตรัสสั่งอย่างนั้นแล้ว ได้จับพระบาท
ทั้งสอง ของพระราชกุมารนั้นแล้ว จึงทำ
ประทักษิณ เสร็จแล้วก็ขึ้นสู่รถขับเข้าไป
ยังประตูพระราชวัง.

ตสมิ ขณ จันทาเทวี สีหปญฺชริ
วิวิริตฺวา "กา นุ โข เม
ปุตฺตสฺส ปุตฺตํ"ติ สารถิสฺส อากมนํ
โธโลเกนฺตํ - ตํ เอกกํ อากจฺจนฺตํ
ทิสฺวา ภิชฺชมานหทยา วีย ปริเทวิ.
ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาห

ขณะนั้น พระนางจันทาเทวี ทรง
เปิดพระแกลมองดูการมาของนายสารถิ
เพื่อจะทราบว่ "เหตุเป็นไปของพระ-
ราชโอรสของเรา เป็นอย่างไรหนอแล"
พอทอดพระเนตรเห็นนายสารถิมาแต่
ผู้เดียว ก็ทรงเป็นประหนึ่งว่าพระหฤทัย
จะแตกทำลายไป ได้แต่ทรงคร่ำครวญ
รำพันแล้ว. พระศาสดาเมื่อจะทรง
ประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๕๐ "สฺญมํ มาตา รถํ ทิสฺวา
เอกํ สารถิมาคตํ
อสุสุปฺนฺณเณหิ เนตฺเตหิ
โรทนต์ นํ อุทิกฺขติ.

๕๐. "พระนางจันทาเทวี พระราชชนนี
ทอดพระเนตรเห็นรถเปล่า ทอด-
พระเนตร เห็นนายสารถิมาแต่
คนเดียว มีพระเนตรทั้งสองนอง
ด้วยพระอัสสสุชลธารา ทรงกั้นแสง
ตั้งหน้าทอดพระเนตรดูนายสารถิ
นั้นอยู่.

๕๑. อยํ โส สารถิ เอติ
นิหนุตฺวา มม อตุรชํ
นิหโต ฐุน เม ปุตฺโต
ปจฺพยา ภูมिवทฺตมน.

๕๑. นายสารถินี้ ผังโอรสของเราแล้ว
จึงมา โอรสของเราถูกนายสารถิ
ผังแล้ว ถมแผ่นดินแน่นอน.

๕๒. อมิตตา นุน นนฺทนต์
 ปตีตา นุน เจริโน
 อาคตํ สารถี ทิสฺวา
 นิหนฺตฺวา มม อตฺตรชํ.

๕๓. สฺกฺกมํ มาตา รถํ ทิสฺวา
 เอกํ สารถิมาคตํ
 อสฺสฺสปุณฺณเณหิ เนตฺเตหิ
 โรทนต์ นํ ปริปุจฺจติ.

๕๔. กิณฺนุ มฺหิโค กิณฺนุ ปกฺโข
 กิณฺนุ โส วิลปํ ตทา
 นิหณฺตฺวาโน ภูมียา
 ตํ เม อกฺขาหิ สารถิ.

๕๕. กถํ หตฺถเณหิ ปาเทหิ
 มฺหิโค ปกฺโข วิวฏฺฏยิ^๑
 นิหณฺตฺวาโน ภูมียา
 ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺจติโต^๑ติ.

๕๒. เพราะได้เห็นนายสารถี ผู้ขี่ไอรส
 เราแล้วกลับมา ปัจจามิตรทั้งหลาย
 ย่อมพากันยินดี คนมีเวรทั้งหลาย
 ก็พากันอิมใจเป็นแน่.

๕๓. พระราชชนนี ทอดพระเนตรเห็น
 แตรรถเปล่า ทอดพระเนตรเห็น
 แต่นายสารถีกลับมาคนเดียว มี
 พระเนตรทั้งสอง มองด้วยพระอัชฌ-
 ชลธारा ทรงกันแสงอยู่ ตรัสถาม
 นายสารถีนั้นว่า.

๕๔. ไอรสของเราเป็นไปจริงหรือ ไอรส
 ของเราเป็นง่อยเปลี้ยจริงหรือ เมื่อ
 ถูกท่านจะขี่ในแผ่นดิน ในกาลนั้น
 ไอรสของเรา ได้ตรัสอะไรบ้างหรือ
 เปล่า ดูกรนายสารถี ขอท่านจง
 บอกเหตุนั้นแก่เรา.

๕๕. ไอรสของเราเป็นไป เป็นง่อยเปลี้ย
 กระดิกมือ กระดิกเท้าไม่ได้จริงหรือ
 ไอรสของเรา เมื่อถูกท่านจะขี่ใน
 แผ่นดิน แสดงอาการอย่างไรบ้าง
 ท่านผู้อันเราถามแล้ว ขอจงตอบ
 คำถามนั้น แก่เรา".

^๑ ฉ. ไป. วิวชฺชยิ.

ตตถ มาตาคี เตมียกุมารสุส
มาตา. ปจพฺยา ภูมิตฺตมโนติ โส
มม ปุตฺโต ภูมิตฺตมโน ปจวียํ ฐุน
นิหโต.

โรทนต์ นํ ปริปุจฺจตีติ รตํ เอกมนฺเต
จเปตฺวา มหาตลํ อารุหํ ตํ วณฺทิตฺวา
เอกมนฺตํ จิตํ สารถิ ปริปุจฺจตี.
กิณฺณูติ กิณฺณุ โส มม ปุตฺโต มุโค
เจว ปกฺโข จ ภวตี.

ตทาคี ยทา นํ ตวํ กาสฺยา
ปกฺขิปิตฺวา กุทฺทาลปิฏฺเจน มตฺถกํ
ปหรสิ ตทา.

นิหณฺณมาโน ภูมิตฺยาคี ตยา ภูมิตฺยํ
นิหณฺณมาโน กิณฺณุ โส วิลปิตํ
เม อภฺยาหิตี ตํ สพฺพํ อปริหาเปตฺวา
เม อภฺยาหิ.

วิภูฏยิตี อเปหิ สารถิ, มา มํ
มาเรหิตี. กถํ หตฺถเก ปาเท จ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ-
ราชชนนี ได้แก่ พระราชชนนีของ
พระเตมียราชกุมาร. คำว่า ถมแผ่นดิน
ได้แก่ พระราชโอรสของเรานั้น (ถูก)กลบ
ในแผ่นดิน คือถูกนายสารถิ ผังแล้วใน
แผ่นดินแน่นอน.

คำว่า ทรงกันแสงอยู่ ตรัสถามนายสารถิ
นั้น ความว่า พระนางจันทาทเหวี
พระราชชนนี ตรัสถามนายสารถิผู้
จอดรถไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้วขึ้นไปยัง
ท้องพระโรงหลวง ถวายบังคมพระนาง
แล้ว ยืนอยู่ที่ส่วนข้างหนึ่ง. คำว่า จริงหรือ
ความว่า โอรสของเรานั้น เป็นไข้ และ
เป็นง่อยเปลี้ยจริงหรือ.

คำว่า ในกาลนั้น ความว่า ในเวลาที่
ท่านจะโยนโอรสของเรานั้นในหลุม ท่าน
ได้ทุบศีรษะด้วยสันจอบ(หรือเปล่า).

คำว่า เมื่อถูกท่านจะฝังในแผ่นดิน คือ
โอรสของเรานั้น เมื่อถูกท่านจะฝังใน
แผ่นดิน ได้ตรัสสั่งอะไรบ้าง. คำว่า ขอ
ท่านจงบอกเหตุนั้นแก่เรา คือ ขอท่าน
จงบอกเหตุนั้นทั้งหมด มิให้ขาดตอน
แก่เรา.

คำว่า กระดิก พระราชชนนีตรัสว่า
ดูกรนายสารถิ ท่านจงหลีกไป ท่านอย่า

ผนุทนต์ ตั อนุวติ, ตั เม
กเถหิตี อตฺถ.

อถ นั สารถิ อาห

๕๖. "อกุเขยฺยนฺเต อหิ อยฺเย
ทชฺชาสี อภยํ มม
ยํ เม สุตํ วา ทิฏฺฐํ วา
ราชปุตฺตสฺส สนฺติเก"ติ.

ตตฺถ ทชฺชาสีติ สเจ อภยํ
ทเพยฺยาสี.

อิทํ โส "สจฺหาหิ 'ตว ปุตฺโต เนว
มุโค น ปกุโข น พริโร มธฺรูกโก
ธมฺมกถิโก'ติ วกฺขามิ, อถ 'กสฺมา ตํ
มม ปุตฺตํ อคฺคเหตุวาทา คโตสสี'ติ
ราชา เม กุทฺโธ ราชทณฺหํปิ กเรยฺย,
อภยํ ตาว ยาจามิ"ติ จินฺตเตตฺวา
อาห.

ยังเราให้ถึงความตายเลย ดังนี้. อธิบาย
ว่า โอรสของเราเคลื่อนไหวมือและเท้าอยู่
หรือไม่ กล่าวติเตียนท่านอย่างไร ท่าน
จงบอกเหตุนั้นแก่เรา.

ลำดับนั้น นาย(สุนันท)สารถิจึงกราบทูล
พระราชเทวีนั้นว่า

๕๖. "ขอเดชะข้าแต่พระแม่เจ้า ขอได้
โปรดพระราชทานอภัย แก่ข้า-
พระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าขอ
กราบทูลสิ่งที่ได้ยิน หรือได้เห็น
มาในสำนักพระราชโอรส แต่
พระองค์".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พึง
พระราชทาน ความว่า ถ้าหากพระองค์
พึงพระราชทานอภัย.

นายสุนันทสารถินั้น คิดว่า "ถ้าเราจะ
กราบทูลว่า 'พระราชโอรสของ พระองค์
ไม่เป็นไป ไม่เป็นง่อยเปลี้ย ทั้งไม่เป็น
คนหนวก ตรัสถ้อยคำไพเราะตรัสถ้อยคำ
ประคบด้วยธรรม เมื่อเป็นเช่นนั้น
พระราชาก็จะกริ้วเราว่า 'เพราะเหตุไร
ท่านจึงไม่รับเอาโอรสของเรานั้นกลับมา'
ดังนี้ ก็จะมีลงแม้พระราชอาญา
เราจะกราบทูลขอพระราชทานอภัยก่อน"
ดังนี้แล้ว จึงกราบทูล(สิ่งที่ตนคิดนั้น).

อถ นํ จนฺทาเทวี อาน

ลำดับนั้น พระนางจันทาเทวี จึงตรัส
กะนายสุนันทสารเถื่อนว่า

๕๗. "อภํ สมฺม เต ทมฺมิ
อภิตโต ภณฺ สารถิ
ยนฺเต สุตํ วา ทิฏฺฐํ วา
ราชปฺตตฺตสฺส สนฺติเก"ติ.

๕๗. "ดูกรนายสารเถื่อนผู้สหาย เราให้อภัย
ท่านอย่างล้นเลย จงพูดสิ่งที่ท่าน
ได้ยินมา ได้เห็นมา ในสำนักพระ-
ราชโอรสเรา".

ตโต สารถิ อาน

ต่อจากนั้น นาย(สุนันท)สารเถื่อน จึงกราบ
ทูลว่า

๕๘. "น โส มฺหิโค น โส ปกฺโข
วิสุสฺสญฺจวโน จ โส
รชฺชสฺส กิร โส ภิตโต
อกรา อาลเย พนฺ.

๕๘. "พระราชโอรสนั้น มิได้ทรงเป็นไพบ่
มิได้เป็นง่อยเปลี้ย มีพระวาทา
สละสลวย ทราบว่า พระองค์ทรง
กลัวต่อการครองราชสมบัติ จึงได้
ทรงทำการลวงเป็นอันมาก.

๕๙. ปุริมํ สรติ โส ชาตี
ยตฺถ รชฺชมการยิ
การยิตฺวา ตหิ รชฺชํ
ปาปตฺถ นิรยํ ภูสํ.

๕๙. พระองค์ทรงระลึกถึงชาติก่อน ที่
พระองค์ได้เสวยราชสมบัติ พระองค์
ได้เสวยราชสมบัติ ในกาลนั้นแล้ว
ต้องไปตกนรกอันกล้าแข็ง.

๖๐. วิสติ เจว วสุสฺสานิ
ตหิ รชฺชมการยิ
อสีติวสุสฺสหนฺสฺสานิ
นิรยมฺหิ อปฺปจฺจิ โส.

๖๐. พระองค์ได้เสวยราชสมบัติ ในกาล
นั้น ๒๐ ปี พระองค์ต้องหมกไหม้
อยู่ในนรกสิ้นแปดหมื่นปี.

๖๑. ตสฺส รชฺชสฺส โส ภิตโต
มา มํ รชฺเชภิเสจยฺ

๖๑. พระองค์ ทรงกลัวต่อการเสวยราช-
สมบัตินั้น (จึงตั้งจิตอธิษฐานว่า)

ตสฺมา ปีตุ จ มาตุ จ
สนฺติเก น ภณี ตทา.

๖๒. อังคปจฺจกสมฺปนฺโน
อาโรหปริณาทวา
วิสุสฺสจฺวโน ปญฺโณ
มคฺเค สคฺคสฺส ติฏฺฐติ.

๖๓. สเจ ตฺวํ ทฏฺฐกามาสิ
ราชปฺตํ ตวตฺตรํ
เอहि ตํ ปาปยิสฺสามิ
ยตฺถ สมฺมตี เตมียิ"ติ.

ตตฺถ วิสุสฺสจฺวโนติ อปฺลิพฺพุทฺธ-
กโธ. อกรา อาลเย พฺหุติ ตุมฺหากํ
วญฺจนานิ พฺหุนิ อกาสิ.

ปญฺโณติ ปญฺณวา. สเจ ตฺวณฺติ
ราชานํ ธุริ กตฺวา อุโปปี เต
เอวมาห. ยตฺถ สมฺมตีติ ยตฺถ ตว
ปฺตํโต มยา คหิตปฺฏิญฺโณ หุตฺวา
อจฺฉติ, ตตฺถ ตํ ปาปยิสฺสามิ, ปปญฺจ,

ขอชนทั้งหลาย อย่าพึงอภิเษกเรา
ในราชสมบัติเลย เพราะฉะนั้น
พระองค์จึงไม่ตรัสในราชสำนักของ
พระชนก และพระชนนีในกาลนั้น.

๖๒. พระราชโอรส ทรงสมบุรณ์ด้วย
องคาพยพ มีพระรูปสมบัติงดงาม
สมส่วน มีพระวาจาสละสลวย มี
พระปัญญา (เขียนแหลม) ทรงดำรง
อยู่ในทางสวรรค์.

๖๓. ถ้าพระแม่เจ้า ปราธนาจะทอด-
พระเนตรเห็นพระราชโอรส ของ
พระองค์ ขอพระองค์เสด็จมาเกิด
ข้าพระพุทธเจ้า จักเชิญเสด็จพระ-
แม่เจ้าไปให้ถึงสถานที่ซึ่งพระเตมียะ
ประทับอยู่".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีวาจา
สละสลวย คือ มีถ้อยคำไม่กระทบกระทั่ง
คนอื่น. คำว่า ได้กระทำการลงเป็น
อันมาก คือได้ทำการล่อลวงท่านทั้งหลาย
มาก.

คำว่า มีปัญญา (เขียนแหลม) คือ
ปัญญาฉลาด. คำว่า ถ้าพระองค์ คือ
นายสารถิทำพระราชให้เป็นธุระ จึง
กราบทูลอย่างนี้กับทั้งสองพระองค์. คำว่า
ให้ถึงสถานที่ซึ่งพระเตมียะประทับอยู่

อกตวา ลหุ คณฺตุ วมฺมุตฺติ อห.

นายสารถึกราบทูลว่า พระราชโอรสของพระองค์ เป็นผู้อันเข้าพระพุทธเจ้ารับปฏิญญาแล้ว ประทับอยู่ ณ สถานที่ใดเข้าพระพุทธเจ้าจักอัญเชิญเสด็จพระองค์ให้ถึงสถานที่นั้น ขอพระองค์อย่าทรงทำการชักช้า ควรจะเสด็จไปเร็วพลัน.

เตมียกุมารโ ปณ สารถึ เปเสตฺวา
ปพฺพชิตฺกามา หุตฺวา ชาโต. อถ
สกุโก ตสฺส มนํ ฅตฺวา วิสฺสุกฺกมฺมํ
เปเสสิ “ตาท วิสฺสุกฺกมฺม เตมียกุมารโ
ปพฺพชิตฺกามา, ตสฺส ปณฺณสาลายญฺจ
ปพฺพชิตปริกฺขารญฺจ มาเปตฺวา เอหิ”ติ.

ฝ่ายพระเตมียกุมาร ทรงส่งนายสารถึกลับไปแล้ว เป็นผู้ปรารธนาจะทรงผนวช. ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราช ทรงทราบความดำริของเตมียกุมารนั้น จึงทรงส่งวิสสุกรรมเทพบุตร(ลงมา) รับสั่งว่า “ดูกรพ่อวิสสุกรรม เตมียกุมาร โภธิสัตว์ ปรารธนาจะทรงผนวช ท่านจงไปสร้างบรรณศาลา และบริหารเครื่องบรรพชิต เสร็จแล้วจึงกลับมา”.

โส “สาธุ”ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สคฺคโต
โอตฺตริตฺวา ติโยชนิกะ วนสณฺฑเท อสฺสสมํ
มาเปตฺวา รตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐานานิ จ
ไปกฺขรณโอาวาทญฺจ มาเปตฺวา อกาล-
ผลรฺกฺขสมฺปนฺนํ กตฺวา ปณฺณสาลาย
สมิเป จตฺตวิสฺสตีหตฺถปฺปมาณํ จกฺกมํ
มาเปตฺวา อนฺโตจกฺกเม ผลิกวณฺณณํ
วาลุกํ โอกัริตฺวา สพฺเพ จ
ปพฺพชิตปริกฺขาระ มาเปตฺวา “เย
เกจิ ปพฺพชิตฺกามา เต อิมานิ
ปพฺพชิตปริกฺขารานิ คเหตุวา

วิสสุกรรมเทพบุตร รับเทพโองการว่า “ดีละ” แล้วก็เหาะลงมาจากสวรรค์ เทวโลก (มาสู่มนุษยโลก) นิรมิตอาศรมในราวป่าประมาณสามโยชน์แล้วนิรมิตที่พักกลางวันและที่พักกลางคืน และสระโบกขรณี แล้วทำที่นั้นให้สมบูรณ์ด้วยต้นไม้มีผลอันมิใช่ฤดูกาล แล้วเนรมิตสถานที่จงกรมประมาณ ๒๔ ศอก ณ ที่ใกล้บรรณศาลา แล้วเกลี่ยทรายมีสีดุษฎีแก่วลีกลงในภายในที่จงกรม แล้วเนรมิตเครื่องบริหารสำหรับบรรพชิตทั้งปวง

ปพฺพชนฺตุ”ติ ภิตฺติยํ อกฺขรานิ ลีขิตฺวา
อสุสมปเท มิคปฺกฺชิโน ปลาเปตฺวา
สกุญฺจานเมว คโต.

ตสมิ ฆณ มหาสตุโต ตํ ทิสฺวา
อกฺขรานิ วาเจตฺวา สกุทตฺติยาภาวํ
ณตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา สกฺวตฺถานิ
อปเนตฺวา รตฺตวากจิริ นีวาเสตฺวา
เอกํ ปารุเปตฺวา อชินจมุํ เอกํสํ
กตฺวา ชฎามณฺฑลํ พนฺธิตฺวา กาชํ
อํเส กตฺวา กตฺตรทณฺฑํ อาทาย
ปณฺณสาลโต นิภฺขมิตฺวา ปพฺพชิตสิริ
สมุญฺจหนฺโต อปฺราปรี จงฺกมิตฺวา “อโห
สุขํ, ปรมสุขํ ปพฺพชฺชา เม อธิคตา”ติ
อุทานํ อุทาเนตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา
กกุจตฺตรเก นิสินฺโน ปญฺจาภิญฺญาโย
จ อญฺจสมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา
สายนฺหสมเย ปณฺณมालโต^๑ นิภฺขมิตฺวา
จงฺกมโกฏฺเฒํ จิตการุญฺชโต ปณฺณานิ
คเหตฺวา สกุทตฺติยาชเน^๒ อโลณฺเกน
อตกฺเกน นิตฺฐปเนน อุณฺหทเกน

ไว้ จึงจารึกอักษรไว้ที่ฝาว่า “กุลบุตรผู้ใด
ผู้หนึ่งปรารถนาจะบวช กุลบุตรผู้นั้นจง
ถือเอาเครื่องบริขารบรรพชิตเหล่านี้ บวช
เถิด” แล้วไล่เนื้อและนกใกล้อาศรมบท
ให้หนีไป แล้วกลับไปยังเทวโลกสถาน
อันเป็นที่อยู่ของตนตามเดิม.

ในขณะนั้น พระมหาสัตว์ทอด-
พระเนตรเห็นอาศรมบทนั้น ทรงอ่าน
อักษรจารึกแล้ว ก็ทรงทราบว่อาศรม
นั้น ท้าวสักกเทวราช พระราชทานแล้ว
จึงเสด็จเข้าไปยังบรรณศาลา ทรงเปลื้อง
พระภูษาของพระองค์ออก ทรงนุ่งผ้า
เปลือกไม้สีแดง ทรงห่มผืนหนึ่ง ทำ
หนังเสือฉเวียงพระอังสา ผูกมณฑลชฎา
กระทำคาน(หาบ) เหนือพระอังสา ทรง
ถือธารพระกร (สำหรับคนชรา) เสด็จ
ออกจากบรรณศาลา เมื่อจะให้สิริแห่ง
บรรพชิตเกิดขึ้น จึงเสด็จจงกรมไป ๆ
มา ๆ ทรงเปล่งอุทานว่า “การผนวชที่
เราได้ถึงแล้วเป็นสุขจริงหนอ เป็นสุข
อย่างยิ่งหนอ” แล้วเสด็จเข้าสู่บรรณ-
ศาลา ประทับนั่งบนที่ลาดด้วยไม้ ทรง
(บำเพ็ญเพียร) ให้อภิญฺญา ๕ และ

^๑ ฉ. ปณฺณสาลโต.

^๒ ไป. สกุทตฺติยาชเนน.

เสเหตุวา อมตัม ปริภุชชุตโต วีย
 ปริภุชชิตฺวา จตฺตาริ พุรฺหมวิหาร
 ภาเวนฺโต ตตฺถ วาสํ กปฺเปสึ.

สมบัติ ๘ เกิดขึ้นแล้ว ในเวลาเย็นเสด็จ
 ออกจากบรรณศาลา เก็บเอาใบหมากเม่า
 (ที่ร่วง)จากต้นหมากเม่า ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ที่
 ท้ายจงกรม นิ่งในภาชนะ อันทำวสัฏกะ
 พระราชทานด้วยน้ำร้อนอันไม่มีรสเค็ม
 รสเปรี้ยว(หรือ)รสเผ็ด เสวยแล้ว ดุจ
 เทวดาบริโภคอมฤตรสฉะนั้น ทรงเจริญ
 พุรหมวิหาร ๔ ประการ สำเร็จพระ-
 อริยาบถอยู่ในสถานที่อาศรมบทนั้น.

กาสีกราชาปิ สุนนฺทสารถิสฺส
 วจันํ สุตฺวา มหาเสนาคุตฺตํ ปกฺโกสา-
 เปตฺวา ตรมาณฺรูปํ คมนปฺริวจันํ
 กาเรตุกาโม อาห

ฝ่ายพระเจ้ากาสีกราช ทรงสดับคำ
 ของนายสุนันทสารถี จึงมีพระราชบัญชา
 ตรัสสั่ง ให้มหาเสนาบดีคุตตะมาเฝ้า
 ทรงมีพระอาการรีบร้อน ปราารถนาให้
 จัดการเตรียมคนเพื่อเสด็จไป จึงตรัส
 (พระคาถา)ว่า

๖๔. "โยชยนฺตุ รเถ อสุเส
 กจฺจํ นาเค นิพฺนุถ
 อุตฺตรยนฺตุ สงฺขปณฺทว
 นทฺนฺตุ เอกปฺกฺขรา.

๖๔. "เจ้าหน้าที่ทั้งหลายจงเทียมรถ จง
 เทียมม้า จงผูกเครื่องประดับข้าง
 จงประคองสังข์ และบังณฑะว
 จงตีกลองหน้าเดียว.

๖๕. นทฺนฺตุ เภริสสนฺทธา
 วคฺคฺช นทฺนฺตุ ทฺนฺทฺม
 เนคมา จ มํ อนฺนเวนฺตุ
 คจฺจํ ปฺตฺตนิวาทโก.

๖๕. จงตีกลองสองหน้าและร่ำมะนา อัน
 ไพเราะ ขอชาวนิคมทั้งหลาย จง
 ตามเรามา เราจักไปให้โอวาท แก่
 พระราชาเฮอร์ส.

๖๖. โอโรธา จ กุมารา จ
 เวสียานา จ พุราหมณา

๖๖. นางสนมทั้งหลาย กุมารบริวาร
 ทั้งหลาย พวกพ่อค้าและพราหมณ์

ชิปปิ ยานานิ โยเชนตุ
คจันํ ปุตตนิวาทโก.

ทั้งหลาย จงตระเตรียมยาน โดย
พลัน เราจักไปให้โอวาท แก่พระ
ราชโอรส.

๖๗. หตฺถาโรหา อนิกฺกุจา
รธิกา ปตฺติการกา
ชิปปิ ยานานิ โยเชนตุ
คจันํ ปุตตนิวาทโก.

๖๗. พวกกองพลช้าง กองพลม้า กอง
พลรถ และกองพลราบ จงรีบเตรียม
ยาน เราจักไปให้โอวาท แก่พระ
ราชโอรส.

๖๘. สมากตา ชานปทา
เนคมา จ สมากตา
ชิปปิ ยานานิ โยเชนตุ
คจันํ ปุตตนิวาทโก"ติ.

๖๘. ชาวชนบทและชาวนิคมนมาพร้อมกัน
แล้ว จงรีบตระเตรียมยาน เราจัก
ไปให้โอวาทแก่พระราชโอรส".

ตตฺถ อูทฺติรยนฺตฺติ นาทํ มฺลฺลจฺนตฺ.
นทฺนตฺติ วชฺชนตฺ. เอกปโกฺขราติ
เอกมฺขา เภริโย. สนนทฺธาติ สฺกุจฺ
สนนทฺธา. วคฺคฺติ มธฺรสรฺ. คจฺฉนตฺติ
คจฺฉิสฺสสามิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ประโคม
ได้แก่ จงปล่อยเสียงบันลือลั่น. คำว่า
จงตี คือ จงบันลือ. คำว่า กลองหน้าเดียว
คือกลองมีหน้าข้างเดียว. คำว่า กลอง
สองหน้า คือ กลองที่เขาผูกสอดด้วยดี
ทั้งสองหน้า. คำว่า ไพเราะ คือมีเสียง
อ่อนหวาน. คำว่า จักไป คือ เราจักไป.

ปุตฺตนิวาทโกติ ปุตฺตสฺส นิวาทโก
โอวาทโก หตฺวา คจฺฉามิ, ตํ โอวทิตฺวา
มม วจันํ คาหาเปตฺวา ตตฺถเฏว นํ
รตนฺราสิมฺหิ จเปตฺวา อภิสฺสึญจิตฺวา
อาเนตฺมํ คจฺฉามิตฺติ อธิปาเยเนวาท.

คำว่า ให้โอวาทแก่พระราชโอรส
พระราชชาตรัสโดยอธิบายว่า เราจะไปให้
โอวาท คือเป็นผู้กล่าวสอนแก่พระราชโอรส
ได้แก่ เราจะไปเพื่อกล่าวสอนพระราชโอรส
นั้น ให้ถือคำของเราแล้ว จะอภิเษก
พระราชโอรสนั้นให้ดำรงในกองรัตนะ ใน
สถานที่นั้นนั่นเองแล้วนำมา.

เนคมาติ ญญมพิภชนา. สมากตาติ
สนุนิปติตา หุตฺวา มํ อนุเวนฺตุ.

เอวํ ญญมา อาณตฺตา สารถิโน
อสุเส โยเชตฺวา รเถ ราชทฺวาเร
จเปตฺวา ญญโณ อาโรเจสฺสุ. ตมตฺถํ
ปกาสเนนฺโต สตฺถา อาห

๖๙. “อสุเส จ สารถิ ยุตฺเต
สินฺธเว สีมฺวาหเน
ราชทฺวาริ อุปาคณฺฐํ
ยุตฺตา เทว อิมํ หยา”ติ.

ตตฺถ สินฺธเวติ สินฺธวชาติเก
อสุเส. สีมฺวาหเนติ ชวนสมฺปนฺเน
อสุเส อาทาย.

สารถิติ สารถิโน. ยุตฺเตติ รเถสุ
โยชิเต. อุปาคณฺฐนฺติ เต รเถสุ
ยุตฺเต อสุเส อาทาย อาคมิสฺสุ.
อาคนตฺวา จ ปนฺ ยุตฺตา เทว
อิมํ หยาติ อาโรเจสฺสุ.

คำว่า พวกนิคม คือ คนผู้เป็นญญมพี
ทั้งหลาย. คำว่า มาพร้อมกันแล้ว คือ
เป็นผู้ประชุมกันแล้วจะไปตามเรา.

เหล่าสารถิอันพระราชามีพระบรม-
ราชโองการอย่างนั้น จึงเทียมม้า จอด
ราชรถไว้ใกล้ประตูพระราชวังแล้วกราบทูล
พระราชานี้ให้ทรงทราบ. พระศาสดา เมื่อ
จะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัส
(พระคาถา)ว่า

๖๙. “เหล่าสารถิจงม้าที่เทียมรถ และม้า
สินธพ ซึ่งเป็นพาหนะประเภทเร็ว
มายังประตูพระราชวัง แล้วกราบ-
ทูลว่า ได้เทียมม้าเหล่านี้แล้ว
พระเจ้าข้า”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ม้าสินธพ
ได้แก่ ม้าที่เกิดในตระกูลสินธพอาชาไนย.
คำว่า พาหนะประเภทเร็ว คือ จูงเอาม้า
ซึ่งถึงพร้อมด้วยความเร็ว.

คำว่า เหล่าสารถิ ได้แก่ นายสารถิ
ทั้งหลาย. คำว่า เทียมแล้ว คือได้ประกอบ
ในรถทั้งหลายแล้ว. คำว่า มาแล้ว คือ
พวกนายสารถิ ได้จูงม้าเทียมรถทั้งหลาย
มาแล้ว. ก็แลครั้นมาแล้ว จึงกราบทูลว่า
ได้เทียมม้าเหล่านี้แล้ว พระเจ้าข้า.

ตโต ราชา อาห

ต่อนั้น พระราชา(กาสิกราช) จึงตรัส
(พระคาถา)ว่า

๗๐. "อูลา ชเวน หายนุตติ
กีสลา หายนุตติ ถามสา
กีสเ อูละ วิวชชิตวา
สัสสุจา โยชิตา หยา"ติ.

๗๐. "ม้าอ้วนไม่มีความว่องไว ม้าผอม
ไม่มีเรียวแรง เว้นม้าผอม และม้า
อ้วนเสีย เลือกเทียมแต่ม้า
(สมบุรณ์)".

ตตถ สัสสุชาติ เอวรูปะ อสุเส
มา คณุหถาติ อาห. กีสเ อูละ
วิวชชิตวาติ กีสเ อูละ อสุเส มา
คณุหถ. สัสสุจา โยชิตา หยาติ
วเยน จ วณฺเณน จ ชเวน จ พลเณ
จ สทิสสา อสุสา โยชิตาติ อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เลือก
พระราชาตรัสว่า ท่านอย่าจับเอาม้า
เห็นปานนั้น. คำว่า เว้นม้าอ้วนและม้า
ผอมเสีย คือจงอย่าจับเอาม้าทั้งหลาย
ที่ผอมและที่อ้วน. คำว่า เลือกเทียม
แต่ม้า(สมบุรณ์) ความว่า ท่านจงเทียม
แต่ม้าที่สมบุรณ์ด้วยวัย วรรณะ ความเร็ว
และกำลังแรงเช่นนี้.

อถ ราชา ปุตตสฺส สนฺติกํ
คจฺจนฺโต จตฺตาริ วณฺเณ อฏฺฐารส-
เสนิโย สพฺพญจ พลนิกายํ
สนฺนิปาเตสิ. ตสฺส สนฺนิปาเตนฺตสฺสเว
ตโย ทิวสา อติกฺกนฺตา. อถ จตฺตเถ
ทิวเส กาสิกราชา เสนาย สทฺธิ
นครโต นิกฺขมิตฺวา คเหตพฺพยุตฺตํ
ธนํ คาหาเปตฺวา ตสฺส อสุสมํ ปตฺวา
ปุตฺเตน सह ปฏินนฺหิตो ปฏิสนฺถารํ
อกาสิ.

ครั้งนั้น พระราชา(กาสิกราช)เมื่อจะ
เสด็จไปยังสำนักพระราชโอรส จึงโปรด
ให้วรรณะทั้ง ๔ เหล่า เสนี ๑๘ คน ทั้ง
พลนิกายทุกหมู่เหล่าให้ประชุมกันแล้ว.
เมื่อพระราชานั้นให้ประชุมพลอยู่นั้นแหละ
เวลาล่วงไปแล้ว ๓ วัน. ครั้นในวันที่ ๔
พระเจ้ากาสิกราชพร้อมด้วยเสนาก็เสด็จ
ออกจากพระนคร โปรดให้ถือเอาทรัพย์
ที่ควรจะต้องไปด้วย บรรลุถึงอาศรมบท
ของพระเตมียราชฤษีนั้น ทรงยินดีกับ
พระฤษีผู้เป็นพระราชโอรสแล้ว ได้ทรง
ทำการปฏิสังขาร.

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห

พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความ
นั้น จึงตรัส (พระคาถา)ว่า

๗๑. "ตโต ราชา ตรมาโน
ยุตตมารุญห สีนุธวั
อิตถาคาริ อชฌภาสิ
สพฺพา ว อนุยาถ มั.

๗๑. "ลำดับนั้น พระราชา(กาสิกราช)
เสด็จรีบเร่ง ขึ้นประทับม้าสินธพ
ที่เทียมแล้ว ตรัสกับนางสนมว่า
พวกเธอทั้งหมดที่เดียว จงตามเรา
มา.

๗๒. วาลวิชนิมุณฺหิสี
ขคฺคํ จตฺตญฺจ ปณฺทริ
อุปาที^๑ รถมารุญห
สุวณฺเณหิ อลงฺกตา.

๗๒. พระราชารับสั่งว่า จงเตรียมเครื่อง
เบญจราชกกุธภัณฑ์ คือพัทวาลวิชนี
อุมฺหิสี พระขรรค์ เศวตฉัตรและ
ฉลองพระบาท อันประดับด้วยทอง
(ให้ชน) ขึ้นรถไปด้วย.

๗๓. ตโต จ ราชา ปายาสี
ปรุกฺขิตฺวา สารถิ
ชิปปเมว อุปาคณฺธิ
ยตถ สมฺมตติ เตมียิ.

๗๓. ลำดับนั้นแล พระราชาตรัสสั่งให้
นายสารถินำทางเสด็จขบวนเข้าไป
ถึงสถานที่ ที่พระเทมียราชฤาษี
ประทับอยู่โดยพลัน.

๗๔. ตญฺจ ทิสฺวาน อายนฺตํ
ชลนฺตมिव เตชสา
ขตฺตสงฺฆปริพฺยุพฺหิ
เตมียิ เอตทพฺรวิ.

๗๔. ฝ่ายพระเทมียราชฤาษีทอดพระเนตร
เห็นพระชนกนาถ กำลังเสด็จมา
ดุจทรงรุ่งเรือง ด้วยพระเดชานุภาพ
ทรงแวดล้อมด้วยหมู่พระบรมวงศา-
นวงศ์ เสนาอำมาตย์ราชบริวาร
จึงถวายพระพรค้ำนั้นว่า.

^๑ ฉ. อุปาธิ.

๗๕. กัจจิ นู ตาต กุสล
 กัจจิ ตาต อนามย
 กัจจิ เต ราชกณฺญาโย
 อโรคา มยฺห มาตโร"ติ.

ราชา อาน

๗๖. "กุสลญฺเจว เม ปุตต
 อโถ ปุตต อนามย
 สพุเพ (จ) เม ราชกณฺญาโย
 อโรคา ตยฺห มาตโร"ติ.

อถ นํ โพิสฺสตุโต อาน

๗๗. "กัจจิ อมชฺชโป ตาต
 กัจจิ เต สฺรวมปฺปิย
 กัจจิ สจฺเจ จ ฌมฺเม จ
 ทาเน เต รมตี มโน"ติ.

อถ นํ ราชา อาน

๗๘. "อมชฺชโป จาหํ ปุตต
 อโถ เม สฺรวมปฺปิย

๗๕. ขอถวายพระพรมหาบพิตร ทรง
 ปราศจากพระโรคพาธหรือ ทรง
 พระสํารามดีหรือ พระราชกัญญา
 ทั้งหลายของพระองค์ และพระราช
 ชนนี้ ของอาตมภาพไม่มีพระโรค
 พาธหรือ".

พระราช (กาสิกราช). ตรัส(พระคาถา
 ตอบ)ว่า

๗๖. "ดูกรพระลูกรัก- หม่อมฉันไม่มีโรค
 พาธ มีสุขสํารามดี พระราชกัญญา
 ทั้งปวงของหม่อมฉันและพระมารดา
 ของพระลูกรักไม่มีโรคพาธ".

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ถวายพระพร
 พระเจ้ากาสิกราชนั้นว่า

๗๗. "มหาบพิตรพระองค์ไม่เสวยน้ำจันท์
 หรือ มหาบพิตรไม่ทรงโปรดปราน
 น้ำจันท์หรือ พระราชหฤทัย
 มหาบพิตร ทรงยินดีในสัจจะ ใน
 ธรรมและในทานแลหรือ".

ต่อมาพระราช(กาสิกราช)ได้ตรัส(ตอบ)
 ว่า

๗๘. "ดูกรพระลูกรัก หม่อมฉันไม่ดื่ม
 น้ำจันท์ หม่อมฉันไม่ชอบน้ำจันท์

อนึ่งเล่า ใจของหม่อมฉันก็ยังยินดี
ในสัจจะ ในธรรม และในทานอยู่”.

๗๙. "ขอถวายพระพร   พานพะ (มีม้า
เป็นต้น) ของมหาบพิตรที่เขาเทียม
แล้ว ไม่มีโรคหรือ นำอะไรๆ ไปได้
หรือ มหาบพิตรไม่มีพยาธิที่เข้าไป
แผดเผาพระสรีระแลหรือ".

๘๐. “ดูกรพระลูกรัก พาหนะ(มีม้าเป็นต้น) ของหม่อมฉันที่เทียมแล้ว ไม่มีโรค นำอะไรๆ ไปได้ หม่อมฉันไม่มี พยาธิเข้าไปแผดเผาสิทธิ์ระ”.

๘๑. “ขอถวายพระพร ปัจจุบันตชนบท
ของมหาบพิตร ยังเจริญดีอยู่หรือ
คามนิคม ในท่ามกลางรัฐสีมาของ
มหาบพิตร ยังแน่นหนาดีหรือ
ฉางหลวง และท้องพระคลังของ
มหาบพิตร ยังบริบูรณ์ดีอยู่หรือ”.

พระราช(กาสิกราช) ตรัส(ตอบ)ว่า

๑-๑ น. อ. สรรพสุตปตนา.

๘๒. "อโธ อนุตา จ เม ผีตา
มชฺฌเม จ พหลา มม
โกฏฐาการณฺจ โกลณฺจ
สพฺพํ เม ปฏิสณฺจิตนฺ"ติ.

มหาสตุโต อาห

๘๓. "สุวาคตนฺเต มหาราช
อโธ เต อทฺราคตํ
ปติฏฺฐาเปนฺตุ ปลฺลนฺกํ
ยตุถ ราชานิสฺสกตํ"ติ.

ตตฺถ อฺปาที รถมารุญฺหาติ
สุวณฺณปาทุกา จ รถํ อารุญฺห.
อิมํ ตโย ปเท ปุตุตฺตสฺส ตตฺถเวย
อภิสกฺกกรณฺตถาย "ปณฺจราชกกุฏฏณฺฑทานิ
คณฺหถา"ติ อาณานิเปนฺโต ราชาน อาห.

สุวณฺณณฺหิ อลงฺกตาติ ปาทุกํ
สนฺธายาห. อฺปาคณฺฐิตี อฺปาคโต
อโหสิ. กาย เวลาย ? มหาสตุตฺตสฺส
การปณฺณานิ ปจิตฺวา นิพฺพาเปนฺตสฺส
นิสินฺนเวลาย. ชลนฺตมिव เตชสาติ
ราชเตเชน ชลนฺตํ วีย. ขตฺตสงฺม-

๘๒. "ดูกรพระลูกรัก ปัจจุบันชนบท ของ
หม่อมฉันยังเจริญดีอยู่ คามนิคม
ในท่ามกลางรัฐสีมา ของหม่อมฉัน
ยังแน่นหนาดีอยู่ ฉางหลวง และ
ท้องพระคลัง ของหม่อมฉันทั้งหมด
ยังบริบูรณ์ดี"..

พระมหาสัตว์เจ้าถวายพระพรว่า

๘๓. "ขอถวายพระพร มหาราชบพิตร
เสด็จมาดีแล้ว อนึ่งมหาบพิตรไม่ได้
เสด็จมาร้าย ขอราชบุรุษทั้งหลาย
จงจัดตั้งบัลลังก์ ถวายให้พระราชา
ประทับเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จงชน
ฉลองพระบาทขึ้นรถ คือ จงเอาฉลอง
พระบาททองขึ้นไปสู่รถ. พระราชาเมื่อ
จะรับสั่งว่า "พวกราชบุรุษจงถือเอาเครื่อง
ราชกกุธภัณฑ์ทั้ง ๕ ไปด้วย" เพื่อ
ต้องการอภิเชกพระโอวสในที่นั้นนั้นแล
จึงตรัสทั้ง ๓ บทเหล่านี้.

คำว่า ประดับด้วยทองทั้งหลาย คือ
ตรัสหมายเอารองเท้า. คำว่า บรรลุถึง
คือเป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว. มีคำถามสอดเข้า
มาว่า เข้าไปถึงเวลาไหน ? ตอบว่า
เข้าไปถึงเวลาที่พระมหาสัตว์ทรงนั่งไบ
หมากเม่าเสร็จแล้ว ดับไฟประทับนั่ง.

พระราชภาณีถวายพระพร ถ้าม
ความไม่มีโรคนั้นแล ด้วยบทแม่ทั้งสองว่า
มหาบพิตรทรงสำราญดีหรือ มหาบพิตร
ทรงปราศจากพระโรคอาพาธหรือ. คำว่า
ข้าแต่มหाराชบพิตร พระองค์ไม่ทรง
เสวยน้ำจันท์หรือ คือมหาบพิตรเป็นผู้
ไม่ทรงเสวยน้ำจันท์หรือ พระราชภาณี
ทูลถามพระราชบิดานั้นว่า พระองค์ไม่
เสวยน้ำเมาหรือ.

^๑ ส. ช. นิเวศเตวา.

อปฺปมตฺโตติปิ ปาโง. กุสลกมฺเมสุ
 นปฺปมชฺชสึติ อตฺถโก. **สุมฺมปฺปิยนฺติ**
 สุราปานํ เต อกฺกปฺปิยํ. **สุมฺมปฺปิยาติปิ**
 ปาโง. สุรา เต อปฺปิยาติ อตฺถโก.

พระบาลีว่า **อปฺปมตฺโต** แปลว่า พระองค์
 เป็นผู้ไม่ประมาท(หรือ)ดังนี้ก็มี. อธิบายว่า
 พระมหาบพิตรไม่ประมาทในกุศลกรรม
 หรือ. คำว่า **มหาบพิตร**ไม่ทรงโปรดปราน
น้ำจันท์หรือ คือ การเสวยน้ำจันท์
 เป็นของไม่สมควร แก่มหาบพิตรหรือ.
 พระบาลีว่า **สุมฺมปฺปิยา** แปลว่า น้ำจันท์
 (หรือ)มหาบพิตรไม่ทรงโปรดปราน ดังนี้
 ก็มี. อธิบายว่า น้ำจันท์ไม่เป็นของ
 โปรดปรานของมหาบพิตร.

ธมฺเมติ ทสฺวิธ ราชธมฺเม. **โยคฺคนฺติ**
 โยเคสุ ยฺยชิตพฺพํ อสฺสโคณาทิกํ.

คำว่า **ในธรรม** ได้แก่ ในราชธรรม ๑๐
 ประการ. คำว่า **พาหนะ**ที่เขาเทียม
 ได้แก่ พาหนะมีม้าและโคเป็นต้น อันเขา
 พึงเทียมในยานทั้งหลาย.

กจฺจิ วหนฺตีติ กจฺจิ อโรคํ หุตฺวา
 วหนฺติ. วาหนนฺติ หตฺถิอาทิกํ สพฺพํ
 พาหนํ.

คำว่า **นำอะไรไปได้หรือ** คือ พาหนะ
 ไม่เป็นโรค ย่อมนำอะไร ๆ ไปได้หรือ.
 คำว่า **พาหนะ** คือ พาหนะทุกอย่างมี
 ช้างเป็นต้น.

สรีรสฺสอุปฺตปิยาติ **สรีรสฺส**
 อุปฺตปิยา. **อนฺตาติ** ปจฺจนฺตชนฺปทา.
 ฆีตาติ อิทฺธา สุภิกฺขุชา, คาพฺพฺหฺวาสา.
มชฺฌเ จาติ รฏฺฐมชฺฌเ. **พฺพลาติ**
 คามนิกฺมา ชนฺวาสา.

คำว่า **เข้าไปแผดเผา**สรีรกาย คือ
 พยาธิต่างหลาย เข้าไปแผดเผาพระสรีระ
 มีอยู่หรือ. คำว่า **ชายแดน** คือ ชนบท
 อันตั้งอยู่ปลายแดน. คำว่า **มันคง** คือ
 มั่งคั่ง มีภิกษาหารหาได้ง่าย มีการอยู่
 มั่นคง. คำว่า **ในท่ามกลาง** ได้แก่ ใน

ท่ามกลางแว่นแคว้น. คำว่า หนาแน่น
คือ ความและนิคมเป็นที่อยู่แน่นหนา.

ปฏิสนธิจิตนุติ ปฏิจักษิตํ สุกตํ,
ปริปัญณํ วา. นิสกุกคิตติ ยสฺมี
ปลฺลงเก ราชา นิสิติสฺสติ, ตํ
ปณฺญาเปณฺตุติ วทติ.

คำว่า ยังบริบูรณ์ ความว่า ฉางหลวง
และท้องพระคลัง อันเจ้าพนักงานปกปิด
คุ้มครองดีหรือบริบูรณ์แล้ว. คำว่า
ประทับ พระราชาธิบดีตรัสว่า พระราช
บิดาจักประทับนั่ง ณ พระราชบัลลังก์ใด
ราชบุรุษทั้งหลาย จงจัดลาดเครื่อง-
ราชบัลลังก์นั้นถวาย.

ราชา มหาสตุตฺสฺส คารเวน
ปลฺลงเก น นิสิติ. อถ มหาสตุโต
“สเจ ปลฺลงเก น นิสิตติ, ปณฺณสนฺนํ
ปณฺญาเปตฺวา เทธา”ติ วตฺวา ตสฺมี
ปณฺยตฺเต นิสิตนฺตฺถาย ราชานํ
นิมนฺเตนฺโต คาถมาห.

พระราชาไม่ประทับบนพระราช-
บัลลังก์ เพราะความเคารพต่อพระ
มหาสัตว์. ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ตรัส
กับราชบุรุษว่า “ถ้าพระราชบิดาไม่
ประทับบนราชบัลลังก์ ท่านทั้งหลาย
จงลาดเครื่องลาดไปไม้ถวาย” เมื่อจะเชิญ
พระราชา เพื่อให้ประทับ ณ เครื่องลาด
ไปไม้นั้น ซึ่งราชบุรุษลาดถวายแล้ว
จึงตรัสพระคาถาว่า

๘๔. “อิธเว เต นิสิติสฺส^๑
นียเต ปณฺณสนฺนํ
เอตฺโต อุทกมาทาย
ปาเท ปกฺขาลยสฺส เต”ติ.

๘๔. “(ขอถวายพระพร) ขอมหาบพิตร
จงประทับนั่ง ณ เครื่องลาดไปไม้
ที่เขากำหนดปูลาดไว้ถวายมหาบพิตร
ณ ที่นี้ จงทรงดักน้ำจากภาชนะนี้ล้าง
พระบาททั้งสองของมหาบพิตรเถิด”.

^๑ ไป. นิสินฺนสฺส.

ตตถ นียเตติ สฺสณฺจิตฺ. เอตฺโตติ
ปริโภคอุทกํ ทสฺเสนฺโต อาห.

ราชา มหาสตุตฺสฺส คารเวน
ปณฺณสฺนุเรปี อนิสฺสิทิตฺวา ภูมียํ
นิสฺสิทิตฺ. มหาสตุตฺโต สาลํ ปวิสิตฺวา ตํ
ปณฺณกํ นีหริตฺวา ราชา นํ เตน
นิมนฺนฺเตนฺโต คาถมาห

๘๕. “อิทมปิ ปณฺณกํ มยฺหํ
รณฺทํ^๑ ราชา อโลณกํ
ปริภุญฺช มหาราช
ปาหุโน เมสิ อาคโต”ติ.

อถ นํ ราชา อาห

๘๖. “น จาหํ ปณฺณกํ ภุญฺเช
น เหนติ มยฺห โภชนํ
สาลีนํ โอนํ ภุญฺเช
สุจิมํสุปเสจฺนนุ”ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ที่เขา
กำหนดแล้ว คือที่เขาตั้งไว้ดีแล้ว. คำว่า
จากภาชนะนี้ คือ พระมหาสัตรีเจ้า
เมื่อจะทรงแสดงน้ำสำหรับใช้สอย จึง
ถวายพระพร (ให้ทรงทราบ).

พระราชามีประทับนั่ง แม้นบนที่
ลาดด้วยใบไม้ ประทับนั่งบนพื้นดินด้วย
ความเคารพต่อพระมหาสัตรีเจ้า. พระ
มหาสัตรีเจ้า(ผู้ราชธิดา) เสด็จเข้าไป
ยังบรรณศาลา นำเอาใบหมากเม่านั้น
ออกมา เมื่อจะเชิญพระราชบิดา(ให้เสวย)
ด้วยใบหมากเม่านั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

๘๕. “(ขอถวายพระพร) ข้าแต่พระราช
าใบหมากเม่าของอาตมภาพนี้ เป็น
ของสุก ไม่มีรสเค็ม ข้าแต่ महाराज
ขอพระองค์ ผู้เป็นแขกพิเศษของ
อาตมภาพ ผู้มาถึงแล้วจงเสวยเถิด”.

ลำดับนั้น พระราชา(กาสีกราช) จึงตรัส
กับพระบรมโอรสัสถ์นั้นว่า

๘๖. “หม่อมฉัน ไม่บริโภคใบหมากเม่า
โภชนะของหม่อมฉัน ไม่ใช่อย่างนี้
หม่อมฉันบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาดี
ผสมกับมังสะอันสะอาด”.

^๑ รณฺทฺติปิ ปาโจ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า น จาห์
เป็นคำห้ามที่พระราชอาตรัสแล้ว.

ก็แลพระราชา ครั้นทรงห้ามแล้ว
ทรงสรรเสริญโภชนะของพระองค์ ทรง
หยิบใบหมากเม่าหน่อหนึ่งมาวางไว้ที่
ฝ่าพระหัตถ์ ด้วยความเคารพในพระ-
มหาสัตว์นั้นแล้วตรัสว่า “ดูกรพระลูกรัก
พระลูกเจ้าเสวยโภชนะเห็นปานนี้หรือ”.
พระมหาสัตว์ทรงตอบว่า “เช่นนั้น
มหาบพิตร”. พระราชา(กาสิกราช)
ประทับนั่ง รับสั่งถ้อยคำเป็นที่รักกับ
พระราช(ฤาษี)บุตรแล้ว.

ขณะนั้น พระนางจันทาเทวีมีหมูนางสนม
แหวดล้อมแล้ว เสด็จมาถึงก็ทรงจับพระบาท
ทั้งสองของพระโพธิสัตว์ พระราชาบุตร
ผู้เป็นที่รัก ทรงกั้นแสง มีพระเนตร
ทั้งสองมองด้วยอัศจรรย์ลลารา ประทับนั่ง
ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระราชา(กาลสิกราช) ตรัส
กับพระนางว่า “ดูกรน้องหญิงเธอจงดู
โภชนะของโอรสของเธอ” แล้วทรงหยิบ
ใบหมากเม่าหนึ่งหว่อหนึ่ง วางลงบน
พระหัตถ์ของนาง แล้วได้พระราชทาน
ใบหมากเม่าหนึ่งหว่อหนึ่ง ๗ แม่แก่นางสนม
ที่เหลือทั้งหลาย.

ตา สพุพาปี อิตฺติโย “เอวรูปี นาม
โกชนํ ภูณฺชสิ สามิ”ติ วตฺวา ตํ
คเหตฺวา อตฺตโน อตฺตโน สีเส กตฺวา
“อติทูกกริ กโรสิ สามิ”ติ วตฺวา
นมสฺสमानา นิสีทิสฺสุ.

อถ นํ ราชา “ตาท อิทํ มยฺหํ
อจุจฺริยํ หุตฺวา อุปฺภุจาทิ”ติ วตฺวา
คาถมาห

๘๗. “อจุจฺเรกํ มํ ปฏฺฐาติ
เอกกมุปี รโหคตํ
อีทิสํ ภูณฺชมานานํ
เกน วณฺโณ ปสฺสีทิติ”ติ.

ตตฺถ เอกกนฺตฺติ ตาท ตํ
เอกกมุปี รโหคตํ อิมินา โกชนเนน
ยาเปนฺตํ ทิสฺวา มม อจุจฺริยํ
อุปฺภุจาทิ.

อีทิสนฺตฺติ เอวรูปี อโลณกํ อตฺกํ
นิทฺฐปนํ อุทเกน เสทิตํ โกชนํ
ภูณฺชมานานํ เกน การณเนน วณฺโณ
ปสฺสีทิติ ตํ ปุจฺฉิ.

หญิงแม่ทั้งหมดเหล่านั้น กล่าวว่ “ข้า
แต่นาย พระองค์เสวยโภชนะเห็นปานนี้”
แล้วถือเอาใบหมากเม่านั้น กระทำไว้บน
ศีรษะของตน ๆ กล่าวว่ “ข้าแต่นาย
พระองค์ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยากอย่างยิ่ง”
แล้วถวายนมัสการ นั่งอยู่.

ลำดับนั้น พระราชาตรัสกับพระโพธิสัตว์
นั้นว่ “ดูกรพ่อ ความเป็นไปของพ่อนี้
เป็นเหตุอัศจรรย์ย่อมปรากฏแก่หม่อมฉัน”
แล้วตรัสพระคาถาว่

๘๗. “ความอัศจรรย์ ย่อมแจ่มแจ้งกะ
หม่อมฉัน เพราะได้เห็นพระลูกรัก
อยู่ในที่ลับแต่ผู้เดียวเหตุไรผิวพรรณ
ของผู้บริโภคอาหารเช่นนี้ จึง
ผ่องใส”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่ ผู้เดียว
ความว่ ความอัศจรรย์ ย่อมปรากฏ
แก่หม่อมฉัน เพราะเห็นลูกรักนั้นอยู่ใน
ที่ลับแม้แต่ผู้เดียว ยังอัศจรรย์ให้เป็นไป
อยู่ด้วยโภชนะนี้.

คำว่ เช่นนี้ ความว่ พระเจ้ากาสิกราช
ตรัสถามพระโพธิสัตว์นั้นว่ เพราะเหตุไร
ผิวพรรณของผู้บริโภคโภชนะเห็นปานนี้
คือกำจัดทำให้มีรสไม่เค็ม ไม่เปรี้ยว มีน้ำ
ไหลออกแล้ว ย่อมผ่องใส.

อถสฺส โส อาติกุขฺนโต อาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะถวายพระพร
พระราชบิดานั้น (ให้ทรงทราบ) จึงตรัสว่า

๘๘. "เอโก ราช นิปชฺชามิ
นียเต ปณฺณสนฺนเว
ตาย เม เอกเสยฺยาย
ราช วณฺโณ ปสฺสีทติ.

๘๘. "ขอถวายพระพร ข้าแต่มหาบพิตร
อาตมภาพนอนคนเดียว บนเครื่อง-
ลาดใบไม้ ที่เขากำหนดปูลาดไว้
ผิวพรรณของอาตมภาพ ย่อม
ผ่องใสด้วยการนอนคนเดียวนั้น.

๘๙. น จ เนตฺติ สพนฺธา เม
ราชรฺกฺขา อุปฺภุจฺจิตา
ตาย เม เอกเสยฺยาย
ราช วณฺโณ ปสฺสีทติ.

๘๙. ขอถวายพระพร การรักษาทาง
ราชการที่ต้องผูกเหน็บดาบ สำหรับ
อาตมภาพ ไม่ปรากฏ ผิวพรรณ
ของอาตมภาพ ย่อมผ่องใสด้วย
การนอนคนเดียวนั้น.

๙๐. อตีตํ นานุโสจามิ
นปฺปชฺชปฺปามนาคตํ
ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปมิ
เตน วณฺโณ ปสฺสีทติ.

๙๐. (ขอถวายพระพร) อาตมภาพ ไม่
ตามเศร้าโศก ถึงอารมณ์ที่ล่วงแล้ว
ไม่ปรารถนาถึงอารมณ์ ที่ยังไม่มา
ถึงยังอัตภาพให้เป็นไปอยู่ ด้วยเหตุ
เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพราะฉะนั้น
ผิวพรรณ ของอาตมภาพจึงผ่องใส.

๙๑. อนาคตปฺปชฺชปฺปาย
อตีตสฺसानุโสจนา
เอเตน พาลา ทฺสฺสนฺติ
นาไฟฺว หริโต ลฺลิต"ติ.

๙๑. (ขอถวายพระพร) ชนพาลทั้งหลาย
ย่อมเหือดแห้ง เพราะปรารถนา
อารมณ์ที่ยังไม่มาถึง เพราะตาม
เศร้าโศก ถึงอารมณ์ที่ล่วงมาแล้ว
เปรียบเหมือนไม้จันทน์เขียวสด ถูก
ถอนทิ้งไว้ในที่แดด ฉะนั้น".

ตตถ เนตติ สพนธาติ
 ขคฺคพฺนธา. ราชรกฺษาติ ราชานํ
 รกฺษิตา.^๑

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ก
 เหน็บดาบ คือ ผู้กพระขรรค์ไว้. คำว่า
 การรักษาทางราชการ คือ พระราชา
 ให้รักษาไว้แล้ว.

นปฺปชฺชปฺปามิตฺติ น ปตฺตณฺมิ. หริโตติ
 หริตวณฺณเณ. ลฺหิตติ ลฺหณจิตฺตวา อาตเป
 ชิตฺตณไฟฺ วิย.

คำว่า ไม่ปรารถนา คือ อาตมภาพยอม
 ไม่ปรารถนา (อารมณ์ที่ยังไม่มาถึง).
 คำว่า อันเขียวสด คือ มีสีเขียวสด.
 คำว่า ถูกถอน ความว่า เปรียบเหมือน
 ไม่อ้ออันบุคคลถอนทิ้งไว้ที่แดดฉะนั้น.

อถ ราชา "อิธว นํ อภิสสิญฺจิตฺตวา
 อาทาย นครํ คมิสฺสสามิ"^๑ติ จินฺนเตตฺตวา
 รชฺเชน นิมนฺนเตนฺโต อาห

ลำดับนั้น พระราชา(กาสิกราช)
 ทรงดำริว่า "เราจักอภิเษกโอรสของเรา
 ในที่นี้นั้นแหละ แล้วนำเสด็จไปยัง
 พระนคร" เมื่อจะตรัสเชิญ(พระโพธิสัตว์)
 ให้ครองราชสมบัติ จึงตรัส(พระคาถา)ว่า

๙๒. "หตฺถถานิกํ รถานิกํ
 อสฺสเส ปตฺตติญฺจ วมฺมิโน"^๒
 นิเวสนานิ รมฺมานิ
 อหํ ปุตฺตํ ททามิ เต.

๙๒. "ดูกรพระลูกรัก หม่อมฉันขอมอบ
 กองพลช้าง กองพลรถ กองพลม้า
 กองพลราบ กองพลผูกเกราะ และ
 พระราชนิเวศน์ อันเป็นสถานที่
 รื่นรมย์ แก่พระลูกรัก.

๙๓. อิตฺถาการญฺจ เต ทมฺมิ
 สพฺพาลงฺการญฺสํ

๙๓. ดูกรพระลูกรัก หม่อมฉันขอมอบ
 นางสนมกำนัล ผู้ประดับประดา

^๑ ส. อ. ราชรกฺษิกา.

^๒ ฉ. อสฺสเส ปตฺตติ จ วมฺมิโน.

ตา ปุตต ปฏิปชชสุ
ตุว ใน ราชา ภวิสฺสสิ.

ด้วยเครื่องอสังการพร้อมสรรพ ขอ
พระลูกรัก จงปกครองนางสนม
ก้านัลเหล่านั้เกิด พระลูกรัก จง
เป็นพระราชาของหม่อมฉันทั้งหลาย
เกิด.

๙๔. กุสลา นจฺจคิตฺตสุ
สิกฺขิตา จตฺริตฺติโย^๑
กาเม ตํ รมยิสฺสนฺติ
กึ อรณฺเณ ภวิสฺสสิ.

๙๔. (ดูกรพระลูกรัก) สตรีทั้ง ๔ เป็น
ผู้ฉลาดในการฟ้อนรำ และขับร้อง
ศึกษาดีแล้ว . (ในหน้าที่ของหญิง)
จักให้ลูกยินดีในกามารมณ์ พระลูก
รัก จักทำประโยชน์อะไรในป่าเล่า.

๙๕. ปฏฺิราชฺหิ เต กณฺเณ
อานยิสฺสํ อลงฺกตา
ตาสฺ ปุตฺเต ชเนตฺวาน
อถ ปจฺฉา ปพฺพชิสฺสสิ.

๙๕. (ดูกรพระลูกรัก) หม่อมฉันจักนำ
นางราชกัญญาจากพระราชาเหล่าอื่น
ผู้ประดับดีแล้วมา พระลูกรักให้
พระโอรสทั้งหลายเกิด ในหญิง
เหล่านั้นแล้ว ต่อมาภายหลัง จึ่ง
ค่อยบวชเกิด.

๙๖. ยฺว จ ททโร จาสิ
ปจฺมปฺปตฺติโต สฺสุ
รชฺชํ กาเรหิ ภทฺทนฺเต
กึ อรณฺเณ ภวิสฺสสิ^๑ติ.

๙๖. ข้าแต่พระลูกรัก ผู้ทรงพระเจริญ
พระลูกเจ้า ยังทรงพระเยาว์
หนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย
พระเกศายังดำสนิท จงเสวย
ราชสมบัติ พระองค์จักทำประโยชน์
อะไรในป่าเล่า".

^๑ ฉ. จาตุริ'ตฺติโย.

ตตถ **หตุถานิกนฺติ** ทสหตุติโต
ปฏฺจาย อธิปติภตา^๑ หตุถานิกํ นาม,
ตถา รถานิกํ นาม. **วมฺมิโนติ**
วมฺมพณฺเฑ สุวโยเ.

กุสลาติ เณกา. **สิกฺขิตาติ** อณฺเณสุปิ
อิตฺติภิกฺขุเจสุ สุสิกฺขิตา. **จตุริตฺติโยติ**
จตุรา วิลาสา อิตฺติโย, อถวา
จตุรา นาครา อิตฺติโย, อถวา
จตุรา นาม นาฏกิตฺติโย.^๒

ปฏฺิราชฺหิ เต กณฺณวาติ ปุตฺต อณฺเณหิ
ราชฺหิ อณฺเณปิ ราชกณฺณวาโย ตฺยหํ
อานยิสฺสํ. **ยุวาทิ** โยพฺพณปฺปตฺโต.
ททโรติ ตฺรฺโณ.

ปจฺมปฺปตฺติโตติ ปจฺมวเณน อฺปฺปตฺติโต
สมฺมุคฺคโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **กองพล**
ข้าง ความว่า ความเป็นใหญ่นับแต่
จำนวนข้าง ๑๐ เชือกขึ้นไป ชื่อว่า
กองพลข้าง ชื่อว่า กองพลรถก็เหมือนกัน.
คำว่า **กองพลผูกเกราะ** คือ กองยุทธ-
โยธาทหาร ผู้มีสรีรกายผูกหุ้มด้วยเกราะ
(หนัง).

คำว่า **ผู้ฉลาด** คือผู้เฉียบแหลม. คำว่า
ผู้ศึกษาแล้ว ได้แก่ ศึกษาดีแล้วในกิจ
ของหญิงทั้งหลาย แม้อย่างอื่น. คำว่า
หญิงทั้ง ๔ ความว่า หญิงผู้งดงาม ๔
นาง, หญิงชาวพระนคร ๔ คน. หญิง
เพื่อนรำ ชื่อว่า หญิง ๔ คน.

คำว่า **นางราชกัญญา**จากพระราชา
อื่น ความว่า ดูกษัตริย์รัก หม่อมฉัน
จักนำเอนางราชกัญญาทั้งหลายอื่น จาก
พระราชาเหล่านั้นมาให้พระองค์. คำว่า
ยังทรงพระเยาว์ ได้แก่ ทรงถึงความ
เป็นคนหนุ่ม. คำว่า **ทรงเป็นคนหนุ่ม**
ได้แก่ ทรงเป็นคนหนุ่มแน่น.

คำว่า **ทรงตั้งอยู่ในปฐมวัย** ได้แก่
เข้าถึง คือประกอบแล้วด้วยปฐมวัย.

^๑ น. อัย สหฺโท น ทิสฺสติ.

^๒ ส. อ. จตุริตฺติโยติ จตุรา นาคกรกิตฺติโย.

สฺสฺติ อติตรุโน กภาพโสติ อตุโธ. คำว่า คนหนุ่ม ได้แก่ (พระองค์) ทรง
ยังหนุ่มนัก มีพระเกศายังดำสนิท.

อิโต ปญฺจาย มหาสตุตฺสฺส จําเดิมแต่นี้ไป ชื่อว่า เป็นธรรมกถา
ธมฺมกถา นาม โหติ. ของพระมหาสัตรี.

โส รณฺโณ ธมฺมํ กถนฺโต อาห พระมหาสัตรีเมื่อจะทรงแสดงธรรม
ถวายพระราชาจึงตรัส(พระคาถา)ว่า

๙๗. “ยฺวํ จเร พุรฺหมจฺริยํ
พุรฺหมจฺริยํ ยฺวํ ลีลา
ทหฺรสุสฺสํ หิ ปพฺพชฺชา
เอตํ อีสํภิ วณฺณนิตํ.

๙๗. “(ขอถวายพระพร) คนหนุ่มควร
ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์เป็นปกติ ควรเป็น
คนหนุ่ม เพราะว่าการบวชของ
คนหนุ่มเช่นนั้น ท่านผู้แสวงหา
คุณธรรมทั้งหลายสรรเสริญแล้ว.

๙๘. ยฺวํ จเร พุรฺหมจฺริยํ
พุรฺหมจฺริยํ ยฺวํ ลีลา
พุรฺหมจฺริยํ จริสฺสามิ
นาหิ รชฺเชนฺมตฺถิโก.”

๙๘. (ขอถวายพระพร) คนหนุ่มควร
ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์เป็นปกติ ควรเป็น
คนหนุ่ม อาตมภาพจักประพฤติ
พรหมจรรย์ อาตมภาพหาต้องการ
ราชสมบัติไม่.

๙๙. ปสฺสามิ โวหิ ทหฺรํ
อมฺม ตาต วทนฺตรํ
กิจฺจาลทฺธํ ปิยํ ปุตฺตํ
อปฺปตฺวา ชฺริ มตํ.

๙๙. (ขอถวายพระพร) อาตมภาพเห็น
เด็กชาย ผู้เป็นบุตรที่รักที่ได้มาโดย
ยาก ซึ่งเรียกท่านทั้งหลายว่า แม่
พ่อ ยังไม่แก่ ก็ตายเสียแล้ว.

๑ น. รชฺเชน มตฺถิโก.

๑๐๐. ปสฺสามิ โวหํ ทหรี

กุมาริ จารุทสฺสนิ
นววิสกสิริ ว
ปลุตุตฺ^๑ ชีวิตกฺขยํ.

๑๐๑. ทหรापि हि มียนฺติ

นรา จ อถ นาริโย
ตตฺถ โก วิสฺสเส
โปสฺส 'ทหโรมฺหิ'ติ ชีวิต.

๑๐๒. ยสฺส รตฺยา วิวสาเน^๒

อายุ อปฺปตรํ สียา
อโปทเกว มจฺฉานํ
กินฺนุ โกมารกํ ตหิ.

๑๐๓. นิจุจฺมพฺภาหโต โลโก

นิจุจฺญจ ปริวาริโต
อโมฆาสฺส วชฺนุตีสฺส
กิ มํ รหฺเซภิสฺสิณฺจสฺสี"ติ.

ราชา อาห

๑๐๐. (ขอถวายพระพร) อาตมภาพเห็น
เด็กหญิงของท่านทั้งหลาย ผู้สวยงาม
น่าดู น่าชม มีการสิ้นไปแห่งชีวิต
เหมือนหน่อไม้ไผ่ ที่ถูกถอนแล้ว
ฉะนั้น.

๑๐๑. (ขอถวายพระพร) 'จริงอยู่ จะเป็น
หญิงหรือชายก็ตาม แม้ยังหนุ่มสาว
ก็ตายได้เหมือนกัน ใครเล่าจะพึง
วางใจในชีวิตนั้นว่า 'เรายังเป็น
หนุ่มสาว'.

๑๐๒. (ขอถวายพระพร) อายุของคน เป็น
ของน้อยนัย เพราะวันคืนล่วงไป ๆ
เปรียบเหมือนอายุของฝูงปลาในน้ำ
น้อย ฉะนั้น ความเป็นกุมารในวัย
นั้น จักทำอะไรได้.

๑๐๓. (ขอถวายพระพร) สัตว์โลก ถูก
ครอบงำและถูกห้อมล้อมอยู่ เป็น
นิตย์ เมื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เป็น
ไปอยู่ มหาบพิตรจะอภิเษก
อาตมภาพในราชสมบัติทำไม".

พระราชชา(กาสีกราช)ตรัส(พระคาถา)ว่า

^๑ ฉ. ปลุกค.

^๒ ก. รตฺยาธิวาเสน.

๑๐๔.“เกณมพฺภาทโต^๑ โลโก
 เกณ จ ปริวาริตโต
 กาโย อโมฆา คจฺจนฺติ
 ตํ เม อภฺขาทิ ปุจฺฉิตโต”ติ.

มหาสตุโต อาห

๑๐๕.“มจฺจุณาพฺภาทโต โลโก
 ชราย ปริวาริตโต
 รตฺโย อโมฆา คจฺจนฺติ
 เอวํ ชานาหิ ชตฺตติย.

๑๐๖. ยถาปี ตนฺเต วิตฺนฺเต
 ยํ ยเทวโปยุหนฺติ^๒
 อปฺปกํ โหติ เวตพฺพํ
 เอวํ มจฺจาน ชีวิตฺ.

๑๐๗. ยถา วาริวโห ปุโร
 คจฺฉํ น ปริวตฺตติ
 เอวมายุ มนุสฺसानํ
 คจฺฉํ น ปริวตฺตติ.

๑๐๔.“สัตว์โลกอันอะไรครอบงำไว้ และ
 อันอะไรห้อมล้อมไว้ อะไรชื่อว่า
 สิ่งไม่เป็นประโยชน์เป็นไปอยู่ พระ-
 ลูกเจ้า อันหม่อมฉันถามแล้ว
 จงบอกข้อนั้น แก่หม่อมฉัน”.

พระมหาสัตว์ถวายพระพร (พระบรม
 ชนกนาถด้วยพระคาถา) ว่า

๑๐๕. “(ขอถวายพระพร) สัตว์โลก อัน
 ความตายครอบงำไว้ และอัน
 ความแก่ห้อมล้อมไว้ ราตรี
 ชื่อว่า สิ่งไม่เป็นประโยชน์เป็นไป
 ข้าแต่มหาบพิตรผู้บรมกษัตริย์ จง
 ทรงทราบอย่างนี้.

๑๐๖. เมื่อด้ายอันช่างผูกกำลังทอ ช่างผูก
 ทอไปได้เท่าใด ๆ ส่วนที่จะต้องทอ
 ก็ยังเหลืออยู่น้อยเข้าเท่านั้น ๆ ฉนั้นใด
 ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ที่เหลืออยู่ก็
 น้อยเข้าฉนั้น.

๑๐๗. แม่น้ำที่เต็มฝั่ง มีแต่ไหลลง(สู่ที่ต่ำ)
 ไม่ไหลกลับที่สูง ฉนั้นใด อายุของ
 มนุษย์ทั้งหลาย ก็มีแต่ล่วงไป ไม่
 ถอยหลังกลับมา(เป็นเด็กอีก)ฉนั้น.

^๑ ฉ. เกณ มพฺภาทโต.

^๒ ฉ. ยํ ยเทวปวิยติ.

๑๐๘. ยถา วาริวโห ปุโร
 วहे รุกฺเขปกุลเช
 เอวํ ชราย มรณน
 วุญฺหนฺเต สพฺพปาณิโน"ติ.

ตตฺถ พุรฺหมจาร์ ยฺว สียาติ
 พุรฺหมจริยํ จรฺนฺโต ยฺว เอว สียา.
 วณฺณิตนฺติ พุทฺธาทีหิ อีสึหิ ปสฺสจํ
 โถมิตํ. รชฺเชนฺมตฺถโกติ รชฺเชน อตฺถโก
 น โหมิ. อมฺม ตาต วทฺนฺตฺรณฺติ
 อมฺม ตาตาติ วทฺนฺตํ นรํ.

ปลฺลุตฺตนฺติ มจฺจุณา ลฺลฺลจิตฺวา คหิตํ.
 ยสฺส รตฺยา วิวसानติ มหาราช
 ยสฺส กุมารสฺส มาตุ กุจฺฉิมฺหิ
 ปฏิสนฺธิคฺคหณกาลโต ปฏฺจาย รตฺตินุ-
 ทิวาติกกฺกเมน อปฺปตฺรํ อายุ โหติ.
 โกมารกํ ตหฺนฺติ ตสฺมี วเย ตรฺณภาโว
 กิ กสิสฺสติ.

๑๐๘. แม่น้ำที่ล้นฝั่ง ฟุ้งพัดพาเอาต้นไม้
 ที่ขึ้นอยู่ริมฝั่ง (ให้หักโค่น)ไป ฉนฺได
 ความแก่และความตาย ย่อมพัดพา
 เอาสัตว์ทั้งปวงไป (ให้ถึงความ
 แตกดับ) ฉนฺนํ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้
 ประพฤติพรหมจรรย์เป็นปกติควรเป็น
 คนหนุ่ม คือบุคคลเมื่อประพฤติพรหมจรรย์
 ฟังเป็นคนหนุ่มเท่านั้น. คำว่า อันผู้
 แสวงหาคุณธรรมทั้งหลายสรรเสริญแล้ว
 ได้แก่ ท่านผู้แสวงหาคุณธรรมทั้งหลาย
 มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงสรรเสริญแล้ว
 คือทรงชมเชยแล้ว. คำว่า มีความต้องการ
 ด้วยราชสมบัติ คืออาตมภาพไม่มีความ
 ต้องการด้วยราชสมบัติ. คำว่า เด็กชาย
 ผู้เรียกมารดาบิดา คือ อาตมภาพเห็น
 เด็กชายผู้เรียกว่า แม่ พ่อ.

คำว่า ถอนแล้ว คือ อันความตาย
 ถอนถือไปแล้ว. คำว่า เพราะวันคืน
 ล่วงไป ๆ ความว่า ข้าแต่มหาราชบพิตร
 อายุของกุมารเป็นของน้อยนัก เพราะ
 วันคืนล่วงไป ๆ จำเดิมแต่กาลถือปฏิสนธิ
 ในท้องของมารดา. คำว่า ความเป็น
 กุมารในวัยนั้น คือความเป็นหนุ่มสาว
 ในวัยนั้นจักทำอะไรได้.

เกนมพฺพาทโตติ เกน อพฺพาทโต
เกน อพฺพาทโต อัย โลกิ, อิมํ
ราชา สํชิตฺเตน ภาสิตสฺส อตฺถํ
อชานนฺโต ปุจฺฉิ.

รตฺติโยติ รตฺติโย. ตาต อิมํ สุตฺตานํ
อายุญฺจ วณฺณญฺจ พลญฺจ เขเปนฺติโย
ว คจฺจนฺตํติ อโมฆา คจฺจนฺติ นามาติ
เวทิตพฺพ.

ยํ ยเทโวปยุหตํติ ตสฺมี วิตฺนฺเต
ยํ ยํ เสสํ เวตพฺพ. ตํ ตํ ปุรโต
ยถา อปฺปํ โหติ. เอวํ สุตฺตานํ
ชีวิตํ.

น ปริวตฺตํติ ตสฺมี ขณฺเ คตํ
คตเมว โหติ, ตํ น อฺปฺริ วตฺตติ.
วเห รุกฺเขปฏฺลเชติ อฺปฏฺลเช รุกฺเข
วเหยย.

คำว่า สัตว์โลกอันอะไรครอบงำ
ไว้ ความว่า สัตว์โลกนี้อันอะไรครอบงำ
แล้ว คืออันอะไรกำจัดแล้ว, พระราชา
เมื่อไม่ทรงทราบเนื้อความแห่งคำ อัน
พระโพธิสัตว์ตรัสโดยย่อแล้ว จึงตรัสถาม.

คำว่า ราตรี คือเวลากลางคืนทั้งหลาย.
พึงทราบคํานั้นว่า ข้าแต่พระราชบิดา
เวลากลางคืน ยังอายุผิวพรรณและกำลัง
ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ให้สิ้นไป ย่อม
เป็นไป เพราะเหตุนั้น กลางคืนจึงชื่อว่า
สิ่งไม่เป็นประโยชน์ย่อมเป็นไป.

คำว่า ช่างหูกทอไปได้เท่าใด ๆ ความว่า
เมื่อด้ายนั้นอันช่างหูกกำลังทออยู่ ส่วน
ที่เหลือจะพึงทอได้เท่าใด ๆ ส่วนที่เหลือ
นั้น ๆ (ก็เต็มแล้ว) ย่อมเป็นของน้อย
เพราะเป็นส่วนที่เต็มฉันทิ ชีวิตของสัตว์
ทั้งหลาย (ที่เหลือ) ก็เป็นของน้อยเหมือนกัน
ฉันทิ.

คำว่า ไม่ไหลกลับ ความว่า น้ำเต็มฝั่ง
มีแต่ไหลไปสู่ที่ต่ำ ซึ่งจะไหลไปได้ใน
ขณะนั้นทีเดียว น้ำนั้น ย่อมไม่ไหลกลับ
ที่สูง. คำว่า ย่อมพัดพาเอาต้นไม้
ที่ขึ้นริมฝั่ง น้ำล้นฝั่ง พึงพัดพาเอาต้นไม้
ที่เกิดใกล้ฝั่งไป.

ราชา มหาสตุตสฺส ธมฺมกถิ
 สุตฺวา สมฺราวาเสน อนุกฺกณฺจิตไ
 ปพฺพชิตฺกามา หุตฺวา "อหิ ปุณฺ นคฺริ
 น คมิสฺสสามิ, อีธฺว ปพฺพชิสฺสสามิ.
 สเจ ปน เม ปุตฺโต นคฺริ คจฺเจยฺย,
 เสตจฺจตฺตมสฺส ทเทยฺยนฺ"ติ ตํ วิมฺสีตํ
 ปุณฺ รชฺเชน นิมนฺเตนฺโต อาห

๑๐๙. "หตฺถานิกํ รถานิกํ
 อสฺสเส ปตฺติญฺจ วมฺมิโน
 นิเวสนานิ รมฺมานิ
 อหิ ปุตฺต ททามิ เต.

๑๑๐. อิตฺถีคารญฺจ เต ทมฺมิ
 สพฺพาลงฺการญฺสํ
 ตา ปุตฺต ปฏฺิปปชฺชสฺส
 ตฺวํ โน ราชา ภวิสฺสสฺสิ.

๑๑๑. กุสฺลา นจฺจคฺีตสฺส
 สิกฺขิตา จตฺริตฺติโย

พระราช(กาสิกราช)ได้ทรงสดับ
 ธรรมกถาของพระมหาสัตรีแล้ว ไม่ทรง
 ปรรณาดด้วยการอยู่ครองสมรवास เป็น
 ผู้มีพระประสงค์จะทรงผนวช จึงทรงดำริ
 ว่า "เราจักไม่กลับไปยังพระนครอีก
 เราจักบวชในป่านี้แหละ. ก็ถ้าพระโอรส
 ของเราจะพึงกลับไปยังพระนครไซ้ เรา
 จะพึงให้เศวตฉัตรแก่พระโอรสของเรา"
 จึงทรงเชื้อเชิญให้รับครองราชสมบัติอีก
 เพื่อจะทรงทดลองพระมหาสัตรีนั้น จึง
 ตรัส(พระคาถา)ว่า

๑๐๙. "ดูกรพระลูกรัก. หม่อมฉันขอมอบ
 กองพลช้าง กองพลรถ กองพลม้า
 กองพลราบ กองพลโล่ และพระ-
 ราชนิเวศน์ อันเป็นสถานรื่นรมย์
 แก่พระลูกรัก.

๑๑๐. ดูกรพระลูกรัก หม่อมฉันขอมอบ
 นางสนมกำนัล ผู้ประดับด้วย
 เครื่องอลังการทุกอย่าง ขอพระลูก
 จงปกครองนางสนมกำนัลเหล่านั้น
 จงเป็นพระราชา ของหม่อมฉัน
 ทั้งหลาย.

๑๑๑. หญิงทั้ง ๔ คน เป็นคนฉลาดใน
 การพ้อนรำและขับร้อง ศึกษาแล้ว

กาเม ตัม รมยิสฺสนฺติ
กี อรญฺเณ กริสฺสสฺสี.

(ในหน้าที่ของหญิง) จักให้พระลูกรัก
รื่นรมย์ในกามคุณ พระลูกรักจัก
ทำประโยชน์อะไรในป่าเล่า.

๑๑๒. ปฐฺวีราฐฺหิ เต กญฺเณ
อานยิสฺสํ อลงฺกตา
ตาสฺส ปฺตฺเต ชเนตฺวาน
อถ ปจฺฉา ปพฺพชิสฺสสฺสี.

๑๑๒. หม่อมฉันจักนำนางราชกัญญาจาก
พระราชาเหล่าอื่น ผู้ประดับตกแต่ง
แล้วมาให้แก่พระลูก พระลูกรัก
ให้พระโอรสเกิดในหญิงเหล่านั้น
หลายคนแล้ว ต่อมาภายหลัง จึง
ค่อยบวชเกิด.

๑๑๓. ยฺวํ จ ททโร จาสฺสิ
ปจฺมปฺตฺติโต สฺส
รชฺชํ กาเรหิ ภาทฺทนฺเต
กี อรญฺเณ กริสฺสสฺสี.

๑๑๓. พระลูกรัก เจ้ายังทรงพระเยาว์
หนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย พระ-
เกศายังดำสนิท จงเสวยราชสมบัติ
ก่อนเกิด ข้าแต่พระลูกเจ้า ผู้ทรง
พระเจริญพระลูกรักจักทำประโยชน์
อะไรในป่าเล่า.

๑๑๔. โภฏจาการญฺจ โภสญฺจ
พาหนานิ พฺลานิ จ
นิเวสนานิ รมฺมานิ
อหํ ปฺตฺต ททามิ เต.

๑๑๔. พระลูกรัก หม่อมฉันขอมอบ
ช้างหลวง พระคลัง พาหนะ
พลนิกาย และพระราชนิเวศน์อัน
น่ารักนรมย์ แก่พระลูกรัก.

๑๑๕. โคมนฺทลปรีพฺยุไฟฺห
ทาสีสงฺฆปฺรภฺชิโต
รชฺชํ กาเรหิ ภาทฺทนฺเต
กี อรญฺเณ กริสฺสสฺสี"ติ.

๑๑๕. พระลูกรัก แวดล้อมด้วยนาง
ราชกัญญาอันงดงาม เป็นมณฑล
ห้อมล้อมด้วยหมู่หญิงรับใช้ จง
เสวยราชสมบัติก่อนเกิด จักทำ
ประโยชน์อะไรในป่าเล่า".

ตตถ โคมณฑลปริพยุไฟุหติ
 สุกคคีนํ ราชกณฺณนํ มณฑฺลเณ
 ปุรกฺขิตอ.

อถ มหาสตุโต ราชฺเชน
 อนตฺติกภาวํ ปกาเสนฺโต อาห

๑๑๖.“กึ มํ ธเนน ชียเยถ^๑
 กึ ภริยาย มริสฺสติ
 กึ โยพฺพเนน ชินฺณเณ
 ยํ ชรายาภิกฺขุยฺยเต.

๑๑๗. ตตถ กา นนฺทิ กา ชิทฺทา
 กา รติ กา ธเนสนา
 กึ เม ปุตฺเตหิ ทาเรหิ
 ราช มุตฺโตสฺมิ พนฺธนา.

๑๑๘. โยหํ เอวํ ปชานามิ
 มจฺจุ เม นปฺปมชฺชติ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แวดล้อม
 ด้วยนางราชกัญญาอันงดงามเป็นมณฑล
 คือพระลูกรักแวดล้อมด้วยมณฑล แห่ง
 นางราชกัญญาทั้งหลาย ผู้มีความงาม
 อันเลอเลิศ.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะทรง
 ประกาศ ความที่พระองค์ไม่ทรงต้องการ
 ด้วยราชสมบัติ จึงตรัส(พระคาถา)ว่า

๑๑๖.“(ขอถวายพระพร) มหาบพิตรจะให้
 อาตมภาพเสื่อมไป เพราะทรัพย์
 ทำไม บุคคลจักตายเพราะภรรยา
 ทำไม ประโยชน์อะไรด้วยความ
 เป็นหนุ่มซึ่งจะต้องแก่อีกทำไม จะ
 ต้องไปให้ชราครอบงำด้วยเล่า.

๑๑๗. (ขอถวายพระพร) อะไรเป็นความ
 ยินดี อะไรเป็นการเล่น อะไรเป็น
 ความเพลิดเพลิน และจะแสวงหา
 ทรัพย์ทำไม สำหรับอาตมภาพ บุตร
 และภรรยา จะมีประโยชน์อะไรใน
 โลกนั้น ขอถวายพระพร อาตมภาพ
 เป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูก.

๑๑๘. (ขอถวายพระพร) อาตมภาพย่อมรู้
 อย่างนี้ว่า มัจจุราชย่อมไม่ประมาท

^๑ ฉ. กึ ธเนน ยํ ชียเยถ.

อนุตเกนาธิปนุสสุ
กา รติ กา ธเนสนา.

ต่ออาตมภาพ เมื่ออาตมภาพถูก
ความตายครอบงำแล้ว จะมีความ
ยินดีอะไร และจะแสวงหาทรัพย์
อะไร.

๑๑๙. ผลานมิว ปกุกานัน
นิจจัม ปตฺนโต ภยัม
เอวัม ชาทานมจฺจานัน
นิจจัม มรณโต ภยัม.

๑๑๙. (ขอถวายพระพร) ผลไม้ที่สุกแล้ว
มีภัย เพราะร่วงหล่นอยู่เป็นนิตย์
ฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้ว ก็มี
ภัยแต่ความตายเป็นนิตย์ฉันนั้น.

๑๒๐. สายเมเก น ทิสฺสนฺติ
ปาโต ทิฏฺฐา พหุ ชนา
ปาโต เอเก น ทิสฺสนฺติ
สายัม ทิฏฺฐา พหุ ชนา.

๑๒๐. (ขอถวายพระพร) ชนเป็นอันมาก
ได้พบกันในเวลาเช้า แต่พอตกเย็นก็
ไม่เห็นหน้ากันเสียแล้ว ชนเป็น
อันมากได้พบกันในเวลาเย็น พอ
เวลาเช้าก็ไม่เห็นกันเสียแล้ว.

๑ (น ตตฺถ หตฺถินัน ภูมि
น รถานัน น ปตฺติยา
น จาปิ มนุสฺสยฺหุเชน
สกุกา เชตฺตุ ธเนน วา.

(ขอถวายพระพร ภูมิประเทศที่
ตั้งกองช้าง กองรถ กองราบ ย่อม
ไม่มีในมรณสงครามนั้น ใคร ๆ ไม่
สามารถจะต่อสู้เอาชนะชนะ (ต่อ
มัจจุราช) ด้วยเวทมนตร์และยุทธวิธี
หรือด้วยทรัพย์สินได้.

ขตฺติเย พุราหฺมणे
เวสฺสเส สุทฺเท จณฺทาลปฺกุกุเส
น กณฺจิ ปริวชฺเชติ
สพฺพเมวาภิमतฺติ.)

(ขอถวายพระพร) มัจจุราชมิได้เว้น
ใคร ๆ คือกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์
ศูทร คนจัณฑาล และคนเท
หยากเยื่อ ย่อมย่ำยีทั้งหมดทีเดียว.)

๑ น. เทว คาถาโย น ทิสฺสนฺติ.

๑๒๑. อชฺเชว กิจฺจมาตปฺป

โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ ใน สงฺครนฺเตน
มหาเสเนน มจฺจุนา.

๑๒๒. โจรา ธนฺตฺส ปตฺตฺเถนฺติ

ราช มุตฺโตสฺสุมิ พนฺธนา
เอหิ ราช นินฺตฺตฺส
นาหิ ราชฺเชนฺมตฺถโก"ติ.

ตตฺถ ชียฺเยถาติ^๑ มหาราช ก็
ตํว มํ ธเนน นิมนฺเตสิ, ยํ ชียฺเยถ
ชยํ คจฺเจยฺย, ธนํ วา ปุริสํ จเชติ.
ปุริโส วา ธนํ จชิตฺวา คจฺจติ,
สพฺพํปิ ขยคามิเยว โหติ, ก็ ตํว
มํ เตน นิมนฺเตสิ.

ก็ ภริยาย มริสฺสตีติ ยา ปน มยิ
จิตฺเตยว มริสฺสตี, อหิปี ตาย จิตาย

๑๒๑. บุคคลควรรีบทำความเพียรในวันนี้
ทีเดียว ใครเล่าจะรู้ว่า ความตาย
จะมีในวันพรุ่งนี้ เพราะความ
ผิดเพี้ยนกับมัจจุราช ผู้มีเสนาใหญ่
นั้น ไม่มีเลย.

๑๒๒. ขอถวายพระพร โจรทั้งหลาย ย่อม
ปรารถนาทรัพย์ อาตมภาพเป็นผู้
พ้นแล้วจากเครื่องผูก ขอถวาย
พระพร เชิญมหาบพิตรเสด็จกลับ
เสียเถิด อาตมภาพไม่มีความ
ต้องการด้วยราชสมบัติ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เสื่อมไป
ความว่า (ขอถวายพระพร) มหาบพิตร
พระองค์ทรงเชื่อเชิญอาตมภาพ ด้วย
ทรัพย์ทำไม ทรัพย์ได้สิ้นไปได้ ทรัพย์นั้น
พึงถึงความสิ้นไป หรือว่า ทรัพย์ย่อมละ
บุคคลไป หรือว่า บุคคลย่อมละทรัพย์
สมบัติไปได้ (เหมือนกัน) ทุกสิ่งทุกอย่าง
มีปรกติสิ้นไปโดยแท้ (เพราะฉะนั้น)
มหาบพิตรทรงเชื่อเชิญอาตมภาพด้วย
ทรัพย์นั้นทำไม.

คำว่า บุคคลจักตายเพราะภริยา ทำไม
ความว่า ก็เมื่ออาตมภาพยังดำรงอยู่

^๑ ส. อ. ชียฺเยถาติ.

คำว่า ไม่ประมาท ความว่า มัจจุราช
ไม่เผลอเพื่อจะฆ่าเราเป็นนิตย์ทีเดียว.

อหิ เอว ชานาติ.

อนตเกนาธิปนุสสุตติ ตสฺส มม
อนตเกน อธิปนุสสุ อวภูจิตตสฺส กา
นาม รติ, กา ธเนสนาติ. **นิจฺจนฺติ**
กลลกาลโต ปฏฺจาย สพฺพทา มรณโต
ภยเมว อุปฺปชฺชติ.

อาตปฺปนฺติ กุสลวิริยํ. **กิจฺจนฺติ**
กตฺตพฺพํ. โก ชญฺญา มรณํ สุเวติ
สุเว วา ปฺรสุเว วา มรณํ วา
ชีวิตํ วาติ โก ชเนยฺย. **สงฺครนฺติ**
สํเกตํ. **มหาเสเนนาติ** ปญฺจวิสฺสติ-
มหาภยทฺวตฺตีสกมฺมกฺรณณฺณนฺตโรคา-
ทิวเสน ปุณฺเสเนน. **โจรา ธนฺตสฺส**
ปตฺตฺเถนฺตติ ธนฺตสฺส อตฺถาย ชีวิตํ
จชฺนตา โจรา ธนฺตสฺส ปตฺตฺเถนฺตติ นาม.
ราช มุตฺโตสฺสมีติ มหาราช อหิ
ธนปตฺตฺถนสํชาตา พนฺธนา มุตฺโตสฺสมี,
น เม ธเนนตฺถิ.

คำว่า อาตมภาพโต คือ อาตมภาพโต
ย่อมทราบอย่างนี้.

คำว่า ถูกความตายครอบงำแล้ว
ความว่า เมื่ออาตมภาพนั้น ถูกความตาย
ครอบงำแล้ว คือ หยั่งลงแล้ว จะยินดี
ไปทำไม จะแสวงหาทรัพย์ไปทำไม. คำว่า
เป็นนิตย คือ ภัยจากความตาย (ของ
สัตว์ทั้งหลาย) ย่อมเกิดในกาลทั้งปวง
จำเดิมแต่เวลาที่อาตมภาพยังเป็นกลล.

คำว่า ความเพียร คือ ความเพียร
ในการทำความดี. คำว่า ควรทำ คือ
อันบุคคลพึงรีบทำ. คำว่า ใครเล่าจะพึง
รู้ความตายจะมีในวันพรุ่งนี้ ความว่า
ใครเล่าจะพึงรู้ว่า ความตาย หรือความ
เป็นอยู่จะมีในวันพรุ่งนี้ หรือในวันมะรืน.
คำว่า ความมัดเพี้ยน คือการกำหนดไว้.
คำว่า ผู้มีเสนาใหญ่ คือผู้มีเสนามาก
ด้วยอำนาจมหาภัย ๒๕ กรรมกรรม ๓๒
โรค ๙๖ เป็นต้น. คำว่า โจรทั้งหลาย
ย่อมปรารภนาทรัพย์ คือ โจรทั้งหลาย
เมื่อสละชีวิตเพื่อต้องการทรัพย์ ชื่อว่า
ย่อมปรารภนาทรัพย์. คำว่า ขอถวาย
พระพรอาตมภาพเป็นผู้พ้นแล้ว ความว่า
ข้าแต่มหาบพิตร อาตมภาพเป็นผู้พ้น
แล้วจากเครื่องผูก กล่าวคือ การปรารภนา
ทรัพย์ อาตมภาพไม่ต้องการทรัพย์.

นิวัตตสฺสฺสตี มม วจเนน สมฺมา
นิวัตตสฺสฺส, กิ ราชํ ปหาย เนกขมมํ
ปฏิสรณํ กตฺวา ปพฺพชสฺส, ยํ ปน
จินฺตสฺส อิมํ ราชเช ปตฺวิจฺเจปสฺสสามิตฺติ,
ตํ มา จินฺตยิ, นานํ ราชเชนฺมตฺติโกตฺติ.

อิตฺติ มหาสตฺตสฺส ฐมฺมเทสนา
ยถานุสนฺธินา มตฺถกํ ปตฺตา.

ตํ สุตฺวา ราชานญฺจ จนฺทา-
เทวญฺจ อาทิ กตฺวา โสฬสฺสหสฺสา
โอโรธา จ อมจฺจาทยเ อ สฺสมี
สมเย ปพฺพชิตฺตูกามา อหฺสํ. อถ
ราชา นคเร เภริญฺจาราเปสฺสิ “เย เย
มม ปุตฺตสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺตํ
อิจฺจนฺติ, เต เต ปพฺพชนฺตฺว”ติ.
สพฺเพสญฺจ สุวณฺณโกฏฺฐาการาที่นํ
ทวารานิ วิวราเปตฺวา “อสุกฺกุจฺจาเน
จ อสุกฺกุจฺจาเน จ มหากุมฺภานิ
อตฺถิ, ตานิ อตฺถิกา คณฺหนฺตฺว”ติ
สุวณฺณปตฺเต ลิขาเปตฺวา มหาตลณฺมภา

คำว่ เชิญมหาบพิตรเสด็จกลับเสียเถิด
ความว่ เชิญมหาบพิตรเสด็จกลับ โดย
ชอบตามคำแห่งอาตมภาพ คือ ขอ
มหาบพิตร จงทรงสละราชสมบัติแล้ว
ทรงผนวชทำเนกขัมมคุณให้เป็นที่พึง จะ
เป็นอย่างไร ก็มหาบพิตรทรงดำริถึงเรื่อง
ไฉนว่า เราจักให้โอรสของเรานี้ ดำรงอยู่
ในราชสมบัติ ดังนี้ ขอมหาบพิตรอย่าได้
ทรงดำริถึงเรื่องนั้นเลย อาตมภาพไม่
ต้องการด้วยราชสมบัติ.

พระธรรมเทศนาของพระมหาสัตรี ได้ถึง
ที่สุดลง ตามลำดับแห่งอนุสนธิด้วย
ประการฉะนี้.

นางสนมกำนัลทั้งหลาย และคน
ทั้งหลายมีอำมาตย์เป็นต้น มีประมาณ
หมื่นหกพันคน นับทั้งพระราชา(กาสีกราช)
และพระนางจันทาเทวีเป็นต้น ได้ฟัง
พระธรรมเทศนาของพระโพธิสัตว์แล้ว
เป็นผู้ปรารถนาจะบวชในเวลานั้น. ใน
กาลต่อมา สมเด็จพระบรมกษัตริยาธิราช
โปรดให้คนตีกลองประกาศไปในพระนคร
ว่ “คนทั้งหลายเหล่าใด ๆ ปรารถนาจะ
บวชในสำนักโอรสของเรา คนทั้งหลาย
เหล่านั้น ๆ ก็จงบวชเถิด”. โปรดให้เปิด
ประตู พระคลังทองเป็นต้นทั้งหมด และ

พณฺธาเปสิ.

นคราปิ ยถาปสาริตาเนว อาปณานิ
จ วิวฏฺฐทวารานเนว เคนา นิ จ ปหาย
รณฺโณ สนฺติกัม อคัมมํสุ. ราชา
มหาชนเนน สทฺธิ มหาสตุตฺตสฺส สนฺติเก
ปพฺพชิ. สกุกทตฺตติยํ ติโยชนิกัม
อสุสมปทํ ปริปฺปณฺณํ อโหสิ. มหาสตุโต
ปณฺณสาลาโย วิจาเรตฺวา มชฺฌมฺภูจฺจาเน
จิตา ปณฺณสาลาโย อิตฺถินํ ทาเปสิ.

กึการณํ ? ภีรูกฺขาติกา เอตาติ.
อาวชฺเชตฺวา พหิ ปณฺณสาลาโย
ปฺริสํ น ทาเปสิ. สพฺเพปิ วิสุสฺสกมฺมุนา
มาปิเตสุ ผลธรรมฺกฺเขสุ อฺโปสเถกิกาเล^๑
ภุมิยํ ปตฺติทานิ ผลานิ คเหตฺวา
ปฺริภุญฺชิตฺวา สมณธมฺมํ กโรนฺติ.

โปรดให้เขียนประกาศในแผ่นทองแล้วให้
ผูกไว้ที่เสาในท้องพระโรง เพื่อให้รู้ว่า
“กุมภะแห่งทรัพย์สมบัติใหญ่ทั้งหลาย
มีอยู่ในที่โน้นและในที่โน้น คนทั้งหลาย
ผู้มีความต้องการจงถือเอาทรัพย์สมบัติ
เหล่านั้นเถิด”.

ฝ่ายชาวพระนครทั้งหลายพากันละร้าน
ตลาดที่ตนเปิดเผยไว้อย่างไร และเรือน
อันมีประตูเปิดแล้วนั้นแหละ ได้ไปสู่สำนัก
ของพระราชา. พระราชา(กาสิกราช)
พร้อมด้วยมหาชนทรงผนวชแล้ว ในสำนัก
ของพระมหาสัตว์. อาศรมบทธถานที่
ท้าวสักกเทวราชได้ประทานแล้วประมาณ
๓ โยชน์ได้เต็มรอบแล้ว. พระมหาสัตว์
ทรงพิจารณาบรรณศาลาทั้งหลาย แล้ว
รับสั่งให้มอบบรรณศาลา ที่ตั้งอยู่ใน
ท่ามกลางให้แก่เหล่าสตรീ.

มีคำถามว่า เพราะเหตุไร พระ
มหาสัตว์เจ้า จึงทรงจัดเช่นนั้น ? แก้วว่า
เพราะหญิงทั้งหลายเหล่านั้นเป็นคนขลาด
กลัว. พระมหาสัตว์เจ้าครั้นทรงรำพึง
(เช่นนั้น)แล้วจึงรับสั่งให้มอบบรรณศาลา
ทั้งหลายที่ตั้งอยู่รอบนอกแก่พวกบุรุษ.
ฝ่ายดาบสและดาบสินีทั้งปวง ก็เก็บเอา

^๑ ฉ. อฺโปสเถกิวเส.

ผลไม้ที่ต้นไม้อันมีผลที่วิสุกกรรมเทพบุตร
นิรมิตไว้แล้ว ซึ่งหล่นลงเกลื่อนกลาด ณ
ภาคพื้นในกาลแห่งอุโบสถ มาบริโภค
แล้วเจริญสมณธรรม.

เตสุ โย กามวิตกกัม ภา พยาบาท-
วิตกกัม ภา วิหิงสาวิตกกัม ภา วิตกเกติ,
ตสฺส มนํ ญตฺวา มหาสตุโต อากาเส
นิสีทิตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ. ตํ สุตฺวา
สพฺเพปิ เต จิปฺปเมว ปญฺจาภิญฺญา
จ สมฺปาตฺติโย จ นิพฺพุตฺเตนฺติ.

ตทา เอโก สามนฺตรราชา
“กาสิกราชา กิร ปพฺพชิตฺวา”ติ สุตฺวา
“พาราณสียํ รชฺชํ คณฺหิสฺสสามี”ติ
นคฺรา นิทฺทมิตฺวา พาราณสี ปตฺวา
นคฺรํ ปวิสีตฺวา อลงฺกตฺนคฺรํ ทิสฺวา
ราชานิเวสนํ อารุญฺห สตุตฺตวิธํ วรฺรตํ
โกลิเกตฺวา “อิมํ ฐนํ นิสฺสาย เอเกน
ภเยน ภวิตพฺพนุ”ติ จินฺตเตตฺวา
สุราโสณฺฑเท ปกฺโกสาเปตฺวา “อมฺโห
สุราโสณฺฑทา ตุมฺหากํ สามิกสฺส
รณฺโณ อิตฺถ นคฺเร ภยํ อุปฺปนฺนํ

บรรดาดาบสและดาบสินีเหล่านั้น ดาบส
หรือดาบสินีคนใด ย่อมตรึกถึงกามวิตก
หรือพยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก
พระมหาสัตว์ครั้นทรงทราบวารจิตของ
ดาบส หรือดาบสินีคนนั้น จึงเสด็จไป
ประทับนั่ง ทรงแสดงธรรมในอากาศ.
ดาบสและดาบสินีเหล่านั้น แม้ทั้งหมด
ครั้นได้สดับพระธรรมเทศนานั้นแล้ว ก็
ยังอภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้เกิดขึ้น
โดยเร็วทีเดียว.

ในกาลนั้น พระเจ้าสามนฺตรราช
พระองค์หนึ่ง ทรงสดับว่า “ข่าวว่าพระเจ้า
กาสิกราชผนวชแล้ว” ทรงดำริว่า “เรา
จักไปยึดเอาราชสมบัติในเมืองพาราณสี”
จึงเสด็จออกจากพระนครไป ถึงเมือง
พาราณสีแล้ว เสด็จเข้าไปยังพระนคร
ทอดพระเนตรเห็นพระนครประดับตกแต่ง
แล้ว จึงเสด็จขึ้นไปยังพระราชมนเทียร
ทอดพระเนตรเห็นรัตนะอันประเสริฐ ๗
ประการแล้ว จึงทรงดำริว่า “ภัยอันหนึ่ง
จะพึงมีเพราะอาศัยทรัพย์นี้” จึงรับสั่ง

อตถิ"ติ ปุจฺฉิ. "นตฺถิ เทวา"ติ. "กั
การณา"ติ ปุจฺฉิ.

"เทว อมฺหากํ ราชปุตฺโต เตมียกุมารโ
'พาราณสียํ รชฺชํ ก็ กริสฺสามิ"ติ
อมฺโหปิ มฺโห วิย หุตฺวา อิมฺมา
นคฺรา นิกฺขมิตฺวา วณํ ปวิสิตฺวา
อิสฺสิปฺพชฺชํ ปพฺพชฺชิ. เตน การณน
ราชาปิ มหาชนเหิ สทฺธิ อิมฺมา
นคฺรา นิกฺขมิตฺวา เตมียกุมารสฺส สนฺตีกํ
คนฺตฺวา ปพฺพชฺชิตฺวา"ติ อารโหเส. "ตาตา
ตมฺหากํ ราช กตเรณ ทฺวาเรณ
นิกฺขนฺโต"ติ ปุจฺฉิตฺวา ปาจฺฉินฺทฺวาเรณ
นิกฺขนฺโต"ติ วุตฺเต เตเนว ทฺวาเรณ
นิกฺขมิตฺวา นทีตีเรณ ปายาสิ.

ให้เรียกนักเลงสุรามา ตรัสถามว่า "นักเลง
สุราผู้เจริญ มีภัยเกิดขึ้นแก่พระราช
ผู้เป็นเจ้านายของพวกท่านในนครนี้หรือ".
พวกนักเลงสุรากราบทูลว่า "ขอเดชะ
ภัยไม่มี พระเจ้าข้า". พระราชาตรัส
ถามว่า "เพราะเหตุไร จึงเป็นเช่นนั้น".

พวกนักเลงสุรา กราบทูลว่า "ขอเดชะ
พระราชโอรสพระนามว่า เตมียกุมารของ
พระราชผู้เป็นเจ้านาย ของข้าพระองค์
ทรงดำริว่า 'เราจักครองราชสมบัติ ใน
เมืองพาราณสีไปทำไม' ดังนี้ มิได้
เป็นไปก็เกล้งทำเหมือนเป็นไป เสด็จ
ออกจากพระนครนี้ เข้าไปยังป่า ทรง
ผนวชเป็นฤาษีแล้ว. ด้วยเหตุนั้น แม้
พระราช (ผู้เป็นเจ้านายของพวกข้า
พระองค์) พร้อมด้วยมหาชนก็เสด็จออก
จากพระนครนี้ ไปยังสำนักพระเตมีย-
กุมารราชฤาษี ทรงผนวชตามเสด็จแล้ว".
พระเจ้าสามันตราชรับสั่งถามว่า "ดูกรพ่อ
พระราชผู้เป็นเจ้านายของเจ้าทั้งหลาย
เสด็จออกทางประตูไหน" เมื่อพวกนักเลง
สุรากราบทูลว่า "พระราชของพวกข้า-
พระองค์ทั้งหลายเสด็จออกทางประตูด้าน
ตะวันออก" จึงเสด็จออกทางประตูนั้น
นั้นแหละ แล้วเสด็จไปตามริมฝั่งแม่น้ำ.

ตสฺสาคมนํ ฅตฺวา มหาสฺตโต
ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา อากาเส นิสีทิตฺวา
ตสฺส ฅมฺมํ เทเสสิ. โส ราชา
ปรีสาย สทฺธิ ฅมฺมํ สุตฺวา ตสฺส
สนฺติเก ปพฺพชิ. เอวํ อปโรปิ
อปโรปีติ เอวํ อญฺเฅปี ราชานิ
ตีณิ รชฺชานิ ฅชฺชเตตฺวา ตเถว
ปพฺพชิสฺส. มหนฺโต สมากโม อโหสิ.

หตฺถิปิ อรญฺเฅหตฺถิ ชาตา, อสฺสาปิ
อรญฺเฅอสฺสา ชาตา อเหสฺสํ. รถาปิ
อรญฺเฅเยว นสฺสิสฺส. ภณฺชกหาปณฺ
อสฺสมปเท พาลุกํ กตฺวา วิกีริสฺส.
สพฺเพปิ ตตฺเถว เต อญฺจสฺมาปตฺติโย
นิพฺพตฺเตตฺวา ชีวิตปริโยसानเ พุรหฺม-
โลกปฺรายนา อเหสฺสํ. ตีรจฺฉานคตา
หตฺถิอสฺสาปิ อีสึคณฺเฑสฺส จิตฺตํ
ปสาเทตฺวา ฅสฺส กามาวจรเทวโลกเฑ
นิพฺพตฺติสฺส.

พระมหาสัตว์ทรงทราบว่ พระเจ้า
สามันตราชเสด็จมา จึงทรงกระทำการ
ต้อนรับ ประทับนั่งแสดงธรรมแก่พระเจ้า
สามันตราชนั้นในอากาศ. พระราชานั้น
พร้อมด้วยราชบริษัททรงสดับพระธรรม-
เทศนาแล้ว จึงทรงผนวชในสำนักพระ
โพธิสัตว์นั้นแล้ว. พระราชาทั้งหลาย แม้
เหล่าอื่น ๆ อีก (๓ พระองค์) ก็ทรงสละ
ราชสมบัติทั้ง ๓ ทรงผนวชแล้วอย่างนั้น
เหมือนกัน ด้วยประการฉะนี้ สมาคมใหญ่
ได้มีแล้ว.

ฝ่ายโขลงช้างในพระนคร ก็เกิดเป็น
ช้างป่า, แม้ฝูงม้าในพระนครก็กลายเป็น
ม้าป่า. ส่วนรถทั้งหลายก็ชำรุดทรุดโทรม
ไปในป่านั้นเอง, ชนทั้งหลายพากันเกลี้ย
ภณฺชะเครื่องใช้และกหาปณะทั้งหลาย
กระทำให้เป็นจุจทรายในที่ใกล้อาศรม
(สถานนั้น) ฤาษีทั้งหลายทั้งปวง ได้
พยายามทำความเพียรให้สมาบัติ ๘
เกิดขึ้นแล้ว ในสถานที่นั้นนั่นเอง ในเวลา
สิ้นชีวิตได้เป็นผู้มีพรหมโลก เป็นที่ไปใน
เบื้องหน้าแล้ว. เหล่าสัตว์เดียรัจฉาน
ทั้งหลาย คือช้างและม้า ยังจิตให้เลื่อมใส
ในหมู่ฤาษีทั้งหลาย (สิ้นชีพ) แล้ว ก็ไปเกิด
ในกามาวจรเทวโลก ๖ ชั้น (ชั้นใดชั้นหนึ่ง)
แล้ว.

สตถา อิมํ ธมฺมเทศนํ อahrtiva
 “น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ อหํ
 รชฺชํ ปหาย นิภฺขนฺโตเยว”ติ วตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ
 “ตทา จตฺเต อธิวตฺถา เทวตา
 อุปลพลวณฺณา อโหสิ. สारถิ สาริปฺตฺโต
 อโหสิ, สกฺโก อนุรุทฺโธ อโหสิ.
 มาตาปิตโร มหาราชกุลานิ อहेสิ.
 เสสปริสา พุทฺธปริสา อहेสิ. มุคฺปกฺข-
 ปณฺธิโต ปน อหเมว สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ.

เตมียชาตกวรรณนา ปจมา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
 ธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย มิใช่แต่กาลบัดนี้เท่านั้น แม้ใน
 กาลก่อนเราก็ละราชสมบัติ ออกบวช
 เหมือนกัน” ดังนี้ จึงทรงประกาศอริยสัจ
 ๔ แล้วทรงประมวลชาดกว่า “นางเทพ-
 ธิดา ที่สิงสถิตอยู่ ณ เศวตฉัตรในกาลนั้น
 ได้มาเป็นนางอุบลวรรณาเถรี(อัครสาวิกา)
 (นายสุนันท)สารถิในคราวนั้น ได้มาเป็น
 สาริปุตฺรเถระ(อัครสาวก) ท้าวสักกเทวราช
 ในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอนุรุทธเถระ
 พระเจ้ากาสิกราชและพระนางจันทาเทวี
 ผู้เป็นพระชนกและพระชนนีในครั้งนั้น
 ได้มาเป็นมหาราชตระกูล บริษัทที่เหลือ
 ทั้งหลาย ได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วน
 บัณฑิตผู้เป็นดุจคนไข้และง่อยเปลี้ย ได้
 มาเป็นเราเอง ผู้สัมมาสัมพุทธเจ้า”
 ดังนี้แล.

พรรณนาเตมียชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. มหาบัณฑิตก (๕๓๙)

๑๒๓. "โกยัม มชฺฌเณ สมุทฺทสฺสมี
อปฺสฺสณฺณตฺติรมายุเห
กึ ตฺวํ อตฺถวสฺสํ ฅตฺวา
เอวํ วายามเส ภูสฺส."

๑๒๔. นิสฺมม วตฺตํ โลกสฺส
วายามสฺส จ เทวเต
ตสฺมา มชฺฌเณ สมุทฺทสฺสมี
อปฺสฺสณฺณตฺติรมายุเห.

๑๒๕. คมฺภีเร อปฺปเมยฺยสฺสมี
ตฺริ ยสฺส น ทิสฺสติ
โมโฆ เต ปุริสวายาโม
อปฺปตฺวา ว มริสฺสสฺส."

๑๒๖. อนนฺโณ ฅาตฺตีนํ โหติ
เทวานํ ปิตฺตนญฺจ โส
กริ ปุริสกิจฺจานิ
น จ ปจฺจณฺตปฺปติ.

๒. มหาบัณฑิตก (๕๓๙)

ว่าด้วยพระมหาบัณฑิตทรงบำเพ็ญ

วิริยบารมี

๑๒๓. "นี่ใคร เมื่อมองไม่เห็นฝั่งก็ยัง
พยายามว่ายอยู่ ในท่ามกลาง
มหาสมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์
อะไร จึงพยายามว่ายอยู่อย่างนี้."

๑๒๔. ดูกรเทวดา เราพิจารณาวัตรของ
โลกและอานิสงส์แห่งความพยายาม
เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง
ก็ต้องพยายามว่ายอยู่ ในท่ามกลาง
มหาสมุทร.

๑๒๕. ฝั่งมหาสมุทรอันลึก ประมาณมิได้
ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความ
พยายามอย่างลูกผู้ชายของท่าน ก็
เปล่าประโยชน์ ท่านยังไม่ทันจะ
ถึงฝั่งก็จกตายแน่.

๑๒๖. บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้
ถึงจะตายก็ได้ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ คือ
ไม่ถูกหมิ่นญาติ เทวดา และมารดา
บิดาติเตียน อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจ
ของบุรุษอยู่ ย่อมไม่ตามเดือดร้อน
ในภายหลัง.

๑๒๗. อปารณณยัม ยัม กมัม
 อมลัม กิลมณฺททยัม
 ตตฺถ โก วายเมนตฺถ
 มจฺจุ ยสฺสาภินิปฺพตฺ.

๑๒๘. อปารณณยมฺมจฺจนฺตัม
 โย วิทิตฺวาน เทวเต
 น รกฺเข อตฺตโน ปาณัม
 ชนฺดฺวา โส ยทิ หาปเย.

๑๒๙. อธิปฺปายผลัม เอเก
 อสฺมึ โลกสฺมึ เทวเต
 ปโยชยนฺติ กมฺมานิ
 ตานิ อิชฺฌนฺติ วา น วา.

๑๓๐. สนฺทิจฺฉิกัม กมฺมผลัม
 นนฺุ ปสฺสสฺสิ เทวเต
 สนฺนา อญฺเญ ตราหมหิ
 ตณฺุจ ปสฺสามิ สนฺติเก.

๑๒๗. การงานใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น ความตายปรากฏแก่บุคคล ผู้กระทำความพยายามในที่มิใช่ฐานะใด จะมีประโยชน์อะไร ด้วยความพยายามในที่มิใช่ฐานะนั้นของบุคคลนั้น.

๑๒๘. ดูกรเทพธิดา บุคคลได้รู้แจ้งแล้วว่า การงานนี้ ยังไม่ถึงที่สุด ด้วยความพยายาม แล้วไม่ป้องกันอันตราย ชื่อว่าไม่พึงรักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้น พึ่งรู้และพึงละความเพียรใน ฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จักรู้ผลแห่งความเกียจคร้านนั้น.

๑๒๙. ดูกรเทพธิดา คนบางพวกในโลกนี้ ได้เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน แล้ว จึงประกอบการทำงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้น จะสำเร็จก็ตาม ไม่สำเร็จก็ตามที.

๑๓๐. ดูกรเทพธิดา ท่านย่อมเห็นผลแห่งการงานอันประจักษ์ แก่ตนแล้ว มิใช่หรือ คนอื่น ๆ พวกกันจมลงในมหาสมุทร เราคนเดียวเท่านั้น พยายามว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้เรา.

๑๓๑. โส อหิ วายมิสฺสามิ
 ยถาสติ ยถาพลํ
 คจฺฉํ ปาริ สมุทฺทสฺส
 กสฺสํ ปุริสการิยํ.

๑๓๒. โย ตูวํ เอวํ คเต โอเม
 อปฺปเมยฺเย มหณฺณเว
 ธมฺมวายามสมฺปนฺโน
 กมฺมุนา นาวสึทสิ
 โส ตูวํ ตตฺถเว คจฺฉาหิ
 ยตฺถ เต นิรโต มโน.

๑๓๓. อาสีเสถว ปุริโส
 น นิพฺพินฺนุเทยฺย ปณฺธุติโต
 ปสฺสสามิ โวหํ อตฺตานํ
 ยถา อิจฺฉี ตถา อหุ.

๑๓๔. อาสีเสถว ปุริโส
 น นิพฺพินฺนุเทยฺย ปณฺธุติโต
 ปสฺสสามิ โวหํ อตฺตานํ
 อุกกา ถลมฺพุกตํ.

๑๓๕. วายาเมถว ปุริโส
 น นิพฺพินฺนุเทยฺย ปณฺธุติโต
 ปสฺสสามิ โวหํ อตฺตานํ
 ยถา อิจฺฉี ตถา อหุ.

๑๓๑. เรานั้นจักพยายามตามสติ ตาม
 กำลัง จักกระทำความเพียร ที่บุรุษ
 พึงกระทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหา-
 สมุทร.

๑๓๒. เมื่อห้วงมหรรณพ ทั้งลึกทั้งกว้าง
 หาประมาณมิได้ เห็นปานนี้แล้ว
 ท่านใด ถึงพร้อมด้วยความพยายาม
 โดยธรรม ยังไม่จมเพราะการ
 กระทำความเพียรของบุรุษ ท่าน
 นั้น จงไปในสถานที่เป็นที่ยินดีแห่ง
 ใจของท่านเถิด.

๑๓๓. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงหวังรำไป
 ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนได้เป็น
 (พระราชา) ตามที่เราปรารถนา.

๑๓๔. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงหวังรำไป
 ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนซึ่งถูก
 น้ำพัดไปสู่นก.

๑๓๕. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงพยายาม
 รำไป ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็น
 ตนได้เป็น (พระราชา) ตามที่เรา
 ปรารถนา.

๑๓๖. วายาเมถว ปริโส

น นิพพินุเทยฺย ปณฺธิโต
ปสุสามิ โวหิ อุตฺตานํ
อุทกา ถลมุพฺภตํ.

๑๓๗. ทุกฺขุปนีโตปิ นโร สปญฺโณ

อาสํ น จินฺนุเทยฺย สุขาคฺมาย
พฺหุ หิ ผสุสา อหิตา หิตา จ
อวิตกฺกิตาโร มจฺจุมฺปฺปชฺชนฺติ.^๑

๑๓๘. อจินฺติตมฺปิ ภวติ

จินฺติตมฺปิ วินฺสฺสติ
น หิ จินฺตามยา โภคา
อิตฺถียา ปุริสฺสฺส วา.

๑๓๙. อโปราณํ วต โภ ราชา

สพฺพภุมฺโม ทิสฺสปติ
นาชฺช นจฺเจ นิสฺสามติ
น คีเต กุรุเต มโน.

๑๔๐. น มิเค นปี อฺยฺยานเ

นปี หํเส อฺทิกฺขติ

๑๓๖. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงพยายาม
รำไป ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตน
ซึ่งถูกน้ำพัดไปสู่บก.

๑๓๗. นรชนผู้มีปัญญา แม้อันทุกข์ถูกต้อง
แล้ว ไม่พึงตัดความหวัง เพื่อการ
มาแห่งความสุขเสีย จริงอยู่ ผัสสะ
เป็นอันมากที่ไม่เป็นประโยชน์ และ
ที่เป็นประโยชน์ บุคคลนั้นไม่ตรึก
ถึงความข้อนี จึงเข้าถึงความตาย.

๑๓๘. ความคิดที่ยังมิได้คิด ก็มีอยู่บ้าง
ความคิดที่คิดแล้ว ก็เสื่อมหายไป
บ้าง โภคะทั้งหลายของสตรี หรือ
บุรุษหาสำเร็จด้วยความคิดไม่.

๑๓๙. ดูกรท่านผู้เจริญ พระราชาผู้
ครอบครองภาคพื้นทั้งปวง ผู้เป็น
ใหญ่ในทิศ ไม่ทรงเป็นเหมือนแต่
ก่อน วันนี้ไม่ทอดพระเนตร
การฟ้อนรำ ไม่ทรงสนพระทัยใน
การขับร้อง.

๑๔๐. ไม่ทอดพระเนตรฝูงเนื้อ ไม่เสด็จ
ประพาสพระราชอุทยาน ไม่ทอด

^๑ ฉ. มจฺจุมฺปฺปพฺพชฺชนฺติ.

มูโคว ตุนุหีมาสินโน
น อตถมนุสาสติ.

พระเนตรพุ่งหงส์ พระองค์ประทับ
นั่งนิ่งเฉยเหมือนคนใบ้ ไม่ทรงแจ
ราชกิจอะไร ๆ.

๑๔๑. สุขกามา รโหสีลา
วคฺคพณฺธา อปารุตา
กสฺส นุ ชฺวชฺช อารามะ
ทหฺรา วุฑฺฒา จ อจฺจนเร.

๑๔๑. ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย ผู้ใคร่
ความสุข มีศีลอันปกปิดปราศจาก
เครื่องผูกคือกิเลส ทั้งหนุ่มทั้งแก่
มีตัณหาอันก้าวล่วงแล้ว อยู่ใน
อารามของใครหนอแลในวันนี้.

๑๔๒. อติกุกนฺตวณฺธา ธีรฺา
นโม เตสํ มเหสินฺ
เย อุตฺตมกฺกมฺหิ โลกมฺหิ
วิหรนฺติ อนุตฺตมกา.

๑๔๒. ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แก่ท่านผู้มี
ตัณหาอันก้าวล่วงแล้ว ผู้แสวงหา
คุณใหญ่ ท่านผู้มีปัญญาเหล่าใด
เป็นผู้ไม่ขวนขวายอยู่ในโลก อันถึง
ซึ่งความขวนขวาย.

๑๔๓. เต เจตฺวา มจฺจุโน ชาลํ
ตณฺตี มายาวิโน ทพฺหิ
สนฺทาลยณฺตา คจฺจนฺติ
โก เตสํ คติมาปเย.

๑๔๓. ท่านผู้มีปัญญาเหล่านั้น ตัดเสีย
ซึ่งข่าย คือตัณหาอันมั่นคงแห่ง
มัจจุราชผู้มีมารยาอย่างยิ่ง ทำลาย
เสียด้วยญาณไปอยู่ ใครจะพื้งนำ
เราไปให้ถึงภูมิแห่งท่านผู้มีปัญญา
เหล่านั้นได้.

๑๔๔. กทาหิ มิถิลํ ผีตํ
วิภตฺตํ ภาคโส มิตํ
ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๔๔. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
อันบริบูรณ์กว้างขวางรุ่งเรือง ซึ่ง
นายช่างผู้ฉลาดจัดการสร้างแบ่งไว้
เป็นส่วน ๆ แล้วออกบวช ความดำริ
นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๔๕. กทahi มิถิลิ ฆิตติ
 วิสาลิ สพุพโส ปภัง
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๔๖. กทahi มิถิลิ ฆิตติ
 พหุปาการโตรณิ
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๔๗. กทahi มิถิลิ ฆิตติ
 ทฬัหมณฺณาลโกฏจกั
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๔๘. กทahi มิถิลิ ฆิตติ
 สุวิภตฺติ มหาปถิ
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๔๙. กทahi มิถิลิ ฆิตติ
 สุวิภตฺตุนฺตราปถิ
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๔๕. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์กว้างขวางรุ่งเรือง โดย
 ประการทั้งปวง แล้วออกบวช
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 หนอ.

๑๔๖. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ซึ่งมีปราการ และเสา
 ค่ายเรียงราย แล้วออกบวช ความ
 ดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๔๗. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ซึ่งมีป้อมคูและซุ้มประตู
 มั่นคง แล้วออกบวช ความดำรินั้น
 จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๔๘. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ มีทางหลวงหลายสาย
 ตัดไว้เรียบร้อย แล้วออกบวช
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 หนอ.

๑๔๙. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ กว้างขวางรุ่งเรือง
 ซึ่งจัดร้านตลาดไว้เรียบร้อย แล้ว
 ออกบวช ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๑๕๐. กทาคี มิถิลี ผีตัม
 ควสุสรณปีพิตัม
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตัม กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๕๑. กทาคี มิถิลี ผีตัม
 อารามวนมालินี
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตัม กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๕๒. กทาคี มิถิลี ผีตัม
 อุตฺตยานวนมालินี
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตัม กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๕๓. กทาคี มิถิลี ผีตัม
 ปาสาทวนมालินี^๑
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตัม กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๕๔. กทาคี มิถิลี ผีตัม
 ติปฺปรี ราชพนฺธุณี^๒

๑๕๐. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ ซึ่งมีโค ม้า และรถ
 เบียดเสียดกัน แล้วออกบวช
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 หนอ.

๑๕๑. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ มีสวนสาธารณะ และ
 วนสถาน เป็นระเบียบเรียบร้อย
 แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๕๒. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ มีป่าไม้ในพระราช-
 อุทยานเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้ว
 ออกบวช ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๑๕๓. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ มีปราสาทราชมนเฑียร
 อลังดงามเป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว
 ออกบวช ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๑๕๔. เมื่อไร เราจักละพระนครมิถิลา
 อันบริบูรณ์ มีปราการ ๓ ชั้น พรั่ง-

^๑ ฉ. ปาสาทวนมาลินี.

^๒ ฉ. ราชพนฺธุณี.

มาปิต์ โสมนสฺเสน
 เวเทเหเน ยสฺสสินา
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺส ภวิสฺสติ.

พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ อัน
 พระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศพระนาม
 ว่า โสมนัสทรงสร้างไว้ แล้วออก
 บวช ความดำรินั้น จักสำเร็จได้
 เมื่อไรหนอ.

๑๕๕. กทานํ เวเทเห ฌีเต
 นิจฺจิตะ ธมฺมรกฺขิตะ
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺส ภวิสฺสติ.

๑๕๕. เมื่อไร เราจักละวิเทหรัฐอันบริบูรณ์
 มีการสะสมธัญญาหารเป็นต้นไว้
 พร้อมมูล อันพระเจ้าวิเทหราช
 ทรงปกครองโดยธรรม แล้วออก
 บวช ความดำรินั้น จักสำเร็จได้
 เมื่อไรหนอ.

๑๕๖. กทานํ เวเทเห ฌีเต
 อเชยฺเย ธมฺมรกฺขิตะ
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺส ภวิสฺสติ.

๑๕๖. เมื่อไร เราจักละวิเทหรัฐอันบริบูรณ์
 อันอริราชศัตรู ไม่สามารถผจญได้
 อันพระเจ้าวิเทหราช ทรงปกครอง
 โดยธรรม แล้วออกบวช ความดำริ
 นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๕๗. กทานํ อนฺตปุริ รมฺมํ
 วิภตฺตํ ภาคโส มิตํ
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺส ภวิสฺสติ.

๑๕๗. เมื่อไร เราจักละพระราชมณเฑียร
 อันน่ารื่นรมย์ ที่นายช่างผู้ฉลาด
 จัดสร้างไว้เป็นส่วนๆ แล้วออกบวช
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 นอ.

๑๕๘. กทานํ อนฺตปุริ รมฺมํ
 สฺฐามตฺติกเลปนํ
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺส ภวิสฺสติ.

๑๕๘. เมื่อไร เราจักละพระราชมณเฑียร
 อันน่ารื่นรมย์ ที่ฉาบทาด้วยปูนขาว
 และดินเหนียว แล้วออกบวช ความ
 ดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๕๙. กทahi อนุเตปุริ รรมม
 สฺจิคณฺธ มโนรม
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๖๐. กทahi ภูฏาคาเร จ
 วิภตฺเต ภาคโส มิเต
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๖๑. กทahi ภูฏาคาเร จ
 สุธามตฺติกลปน
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๖๒. กทahi ภูฏาคาเร จ
 สฺจิคณฺธ มโนรม
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๖๓. กทahi ภูฏาคาเร จ
 ลิตฺเต จนนฺโผลิต
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๖๔. กทahi สฺวณฺณปลฺลนเก
 โคณเก จิตฺตสนฺนเต

๑๕๙. เมื่อไร เราจักละพระราชมณเฑียร
 อันนารีนรมย์ มีกลิ่นหอมฟุ้งจรุงใจ
 แล้วออกบวช ความดำรินั้นจักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๑๖๐. เมื่อไร เราจักละพระตำหนักยอด
 อันนายช่างผู้ฉลาด จัดสร้างจำแนก
 ไว้เป็นส่วนๆ แล้วออกบวช ความ
 ดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๖๑. เมื่อไร เราจักละพระตำหนักยอด
 อันฉาบทาด้วยปูนขาว และดิน-
 เหนียว แล้วออกบวช ความดำริ
 นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๖๒. เมื่อไร เราจักละพระตำหนักยอด
 อันมีกลิ่นหอมฟุ้งจรุงใจ แล้ว
 ออกบวช ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๑๖๓. เมื่อไร เราจักละพระตำหนักยอด
 อันนายช่างผู้ฉลาดทาสีไว้ (สวยงาม)
 ประพรมด้วยจุนแก่นจันทร์ แล้ว
 ออกบวช ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๑๖๔. เมื่อไรเราจักละบัลลังก์ทอง(ที่ตั้งไว้)
 บนผ้าโกเชาว์(พรมทำด้วยขนแกะ)

ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

ซึ่งลาดไ้วงามวิจิตร แล้วออกบวช
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 หนอ.

๑๖๕. กทานํ มณิปลฺลงฺเก
 โคนเก จิตฺตสนฺนเต
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๖๕. เมื่อไร เราจักละบัลลังก์แก้วมณี
 (ที่ตั้งไว้)บนผ้าโกเชาว์ ซึ่งลาดไ้ว
 อันวิจิตรงดงาม แล้วออกบวช
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 หนอ.

๑๖๖. กทานํ กปฺปาสโกเสยฺยํ
 โขมโกฏุมฺพรานิ^๑ จ
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๖๖. เมื่อไร เราจักละผ้าฝ้ายผ้าไหมและ
 ผ้าไหมพัสตร์ โกฏุมพรพัสตร์ แล้ว
 ออกบวช ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๑๖๗. กทานํ โปกฺขรณิ รมฺมา
 จกฺกวาฏฺฐปฺกฺชิตา
 มณฺฑาลเกหิ สณฺณนฺนา
 ปทุมฺปฺปลเกหิ จ
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๖๗. เมื่อไร เราจักละสระใบกขรณี อัน
 น่ารื่นรมย์ มีนกจากพราดส่งเสียง
 พร่ำพรอดอยู่ ดารดาษด้วยดอก
 มณฑา ดอกปทุม และดอกอุบล
 ทั้งหลาย แล้วออกบวช ความดำริ
 นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๖๘. กทานํ หตฺถิคุมฺพะ จ
 สพฺพาลงฺการภูสิเต
 สุวณฺณกจฺเจ มาตฺตฺตเค
 เหมกปฺปนฺวาสเส^๒

๑๖๘-๑๖๙. เมื่อไร เราจักละกองช้างซึ่ง
 ประดับประดา ด้วยเครื่องอลังการ
 ทั้งปวงและเหล่าช้างตระกูลมาตังคะ
 มีสายรัดทองคำ มีเครื่องปกตระพอง

^๑ โป. โขมโกฏุมฺพรานิ.

^๒ จ. เหมกปฺปนฺวาสเส.

๑๖๙. อารุเพเห คามนีเยภี
 โทมรงกุสปาณิกิ
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

และตาข่ายทองคำ มีนายความ
 ผู้ถือโตมรและขอจ้าว ขึ้นขึ้นประจำ
 แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๗๐. กทานิ อสุสฺสคฺมุเพ จ
 สพฺพาลงฺการภูสิตะ
 อาชานีเย จ^๑ ชาติยา
 สินฺธุเว สีมฺวาหเน
 ๑๗๑. อารุเพเห คามนีเยภี
 อินฺทียาจาปธาริกิ^๒
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๗๐-๑๗๑. เมื่อไร เราจักละกองม้า ซึ่ง
 ประดับประดา ด้วยเครื่องอลังการ
 ทั้งปวง เป็นม้าตระกูลสินธุพชาติ
 อาชาไนย เป็นพาหนะเร็ว อันนาย
 สารถิถือแสร้งและธนู ขึ้นขึ้นประจำ
 แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๗๒. กทานิ รตฺสเนนิโย
 สนนฺทุเร อสุสฺสิตทุเร
 ทีเป อโถปี เวยุยคุเม
 สพฺพาลงฺการภูสิตะ
 ๑๗๓. อารุเพเห คามนีเยภี
 จาปฺหตฺถะนิ จมฺมิกิ^๓
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๗๒-๑๗๓. เมื่อไร เราจักละกองทัพรถ
 อันผูกสอดเครื่องรบครบครันยกธง
 ขึ้นประจำ หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง
 และเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่อง
 อลังการทั้งปวง อันนายสารถิสวม
 เกราะถือธนู ขึ้นขึ้นประจำ แล้วออก
 บวช ความดำรินั้น จักสำเร็จได้
 เมื่อไรหนอ.

๑. อาชานีเยว.

๒. อินฺทียาจาปธาริกิ.

๓. จมฺมิกิ.

๑๗๔. กทานิ โสวณฺณรเถ

สนฺนทฺธะ อุตฺตมุตฺตม

ทีเป อโถปิ เวยฺยคุสมะ

สพฺพาลงฺการภูสิตะ

๑๗๕. อารุเพหิ คามนีเยภิ

จาปหตฺถะหิ จมฺมิมิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสสามิ

ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๗๖. กทานิ สชฺฌมฺรเถ จ

สนฺนทฺธะ อุตฺตมุตฺตม

ทีเป อโถปิ เวยฺยคุสมะ

สพฺพาลงฺการภูสิตะ

๑๗๗. อารุเพหิ คามนีเยภิ

จาปหตฺถะหิ จมฺมิมิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสสามิ

ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๗๘. กทานิ อุตฺตมรเถ จ

สนฺนทฺธะ อุตฺตมุตฺตม

ทีเป อโถปิ เวยฺยคุสมะ

สพฺพาลงฺการภูสิตะ

๑๗๙. อารุเพหิ คามนีเยภิ

จาปหตฺถะหิ จมฺมิมิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสสามิ

ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๗๔-๑๗๕. เมื่อไร เราจักละรถทองอัน

ผูกสอดเครื่องรบครบครันยกธงขึ้น

ประจำ ห่มด้วยหนังเสือเหลือง

และเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่อง

อลังการทั้งปวง อันนายสารถีสวม

เกราะ ถือนูขึ้นขี่ประจำ แล้วออก

บวช ความดำรินั้น จักสำเร็จได้

เมื่อไรหนอ.

๑๗๖-๑๗๗. เมื่อไร เราจักละรถเงิน ซึ่ง

ผูกสอดเครื่องรบครบครันชักธงขึ้น

ประจำ ห่มด้วยหนังเสือเหลือง

และเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่อง

อลังการทั้งปวง อันนายสารถีสวม

เกราะ ถือนูขึ้นขี่ประจำ แล้วออก

บวช ความดำรินั้น จักสำเร็จได้

เมื่อไรหนอ.

๑๗๘-๑๗๙. เมื่อไร เราจักละกองรถเทียม

ด้วยม้า ซึ่งผูกสอดเครื่องรบครบครัน

ชักธงขึ้นประจำ ห่มด้วยหนังเสือ-

เหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วย

เครื่องอลังการทั้งปวง อันนาย

สารถีสวมเกราะ ถือนูขึ้นขี่ประจำ

แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก

สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๘๔-๑๘๕. เมื่อไร เราจักละกองรถเทียม
แพะ ซึ่งผูกสอดเครื่องรบครบครัน
ชักธงขึ้นประจำ หุ้มด้วยหนังเสือ-
เหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง อันนาย
สารถีสวมเกราะ ถือธนูขึ้นขึ้นประจำ
แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๘๖. กทานิ เมณฺฑรเถ จ

สนฺนทฺธะ อุตฺตมุตฺตม
ทีเป อโณปี เวยฺยคุสม
สพฺพาลงฺการภูสิตะ

๑๘๗. อารุเพฺห คามนีเยภี

จาปหตฺถะหิ จมฺมิกิ
ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๘๘. กทานิ มิคฺรเถ จ

สนฺนทฺธะ อุตฺตมุตฺตม
ทีเป อโณปี เวยฺยคุสม
สพฺพาลงฺการภูสิตะ

๑๘๙. อารุเพฺห คามนีเยภี

จาปหตฺถะหิ จมฺมิกิ
ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๙๐. กทานิ หตฺถาโรเห จ

สพฺพาลงฺการภูสิตะ
นีลจมฺมธเร สุเร
โตมรํกุสฺปาณิโน
ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
ติ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๙๑. กทานิ อุตฺตสาโรเห จ

สพฺพาลงฺการภูสิตะ
นีลจมฺมธเร สุเร

๑๘๖-๑๘๗. เมื่อไร เราจักละกองรถเทียม
แกะ ซึ่งผูกสอดเครื่องรบครบครัน
ชักธงขึ้นประจำ หุ้มด้วยหนังเสือ-
เหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง อันนาย
สารถีสวมเกราะ ถือธนูขึ้นขึ้นประจำ
แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๘๘-๑๘๙. เมื่อไร เราจักละกองรถเทียม
มฤค ซึ่งผูกสอดเครื่องรบครบครัน
ชักธงขึ้นประจำ หุ้มด้วยหนังเสือ-
เหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง อันนาย
สารถีสวมเกราะ ถือธนูขึ้นขึ้นประจำ
แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๐. เมื่อไร เราจักละกองฝึกช้างผู้ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
เกราะเขี้ยวกล้าหาญ ถือโตมรและ
ขอจ้าว แล้วออกบวช ความดำรินั้น
จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๑. เมื่อไร เราจักละกองฝึกม้าผู้ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
เกราะเขี้ยวกล้าหาญ ถือแส้และธนู

อินุทียาจาปถาริโน
ปหาย ปพพชิสฺสามิ
ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๙๒. กทานิ ธนาคุเห จ
สพฺพาลงฺการภูติเต
นีลจุมฺมธเร สุเร
จาปหตฺถे กลาปิโน
ปหาย ปพพชิสฺสามิ
ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๙๓. กทานิ ธนาคุเห จ
สพฺพาลงฺการภูติเต
นีลจุมฺมธเร สุเร
จาปหตฺถे กลาปิโน
ปหาย ปพพชิสฺสามิ
ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๙๔. กทานิ ราชปฺตเต จ
สพฺพาลงฺการภูติเต
จิตฺตจุมฺมธเร สุเร
กณฺจนเวฬุธาริโน
ปหาย ปพพชิสฺสามิ
ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๑๙๕. กทานิ อริยคณเ
วตฺถวนฺเต^๑ อลงฺกเต

แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๒. เมื่อไร เราจักละกองผู้ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
เกราะเขียวกล้าหาญ ถือธนูและ
แล่ง แล้วออกบวช ความดำรินั้น
จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๓. เมื่อไร เราจักละกองธนู ผู้ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
เกราะเขียวกล้าหาญ ถือธนูและ
แล่ง แล้วออกบวช ความดำรินั้น
จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๔. เมื่อไร เราจักละพวงราชบุตร
ผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
สวมเกราะอันวิจิตร กล้าหาญ
ถือกริชทอง แล้วออกบวช ความ
ดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๕. เมื่อไร เราจักละหมู่พระอริยะ (คือ
พวกพราหมณ์) ผู้ครองผ้าประดับ-

^๑ น. วตฺถวนฺเต.

หริจนุทนต์ตุงเค

กาสิกุตตมธาริโน

ปหาย ปพพชิสฺสามิ

ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

ประดา ทาตัวด้วยจันท์เหลือง
ทรงผ้าอย่างดี อันมาจากแคว้นกาสิ
แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๖. กทานิ อมจฺจคณ

สพฺพาลงฺการภูสิต

ปีตจมฺมธเร สุเร

ปุโรโต คจฺจมาสิโน^๑

ปหาย ปพพชิสฺสามิ

ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๙๖. เมื่อไรเราจักละหมู่อำมาตย์ผู้ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
เกราะเหลืองกล้าหาญ เดินไปข้าง
หน้า แล้วออกบวช ความดำรินั้น
จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๑๙๗. กทานิ สตุตฺสตา ภริยา

สพฺพาลงฺการภูสิตา

ปหาย ปพพชิสฺสามิ

ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๙๗. เมื่อไร เราจักละนางสนมกำน้น
ประมาณ ๗๐๐ ผู้ประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง แล้วออกบวช
ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ.

๑๙๘. กทานิ สตุตฺสตา ภริยา

สุสญฺญา ตนฺนุขุณฺนิมา

ปหาย ปพพชิสฺสามิ

ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๑๙๘. เมื่อไร เราจักละนางสนมกำนัล
ประมาณ ๗๐๐ ผู้ละมุนละไม
เอบางร่างน้อย แล้วออกบวช
ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ.

๑๙๙. กทานิ สตุตฺสตา ภริยา

อสุสฺวา ปิยภาณินิ

๑๙๙. เมื่อไร เราจักละนางสนมกำนัล
ประมาณ ๗๐๐ ผู้เชื้อฟุ้งคำสั่ง

^๑ ฉ. คจฺจมาสิเน.

ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

เจรจาไพเราะน่ารัก แล้วออกบวช
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๐๐. กทานํ สตปถกํ
 โสวณฺณํ สตราชิกํ
 ปหาย ปพพชิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๐๐. เมื่อไร เราจักละถาดทองคำหนัก
 ร้อยปละ สลักกลดลายตั้งร้อย
 แล้วออกบวช ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๐๑. กทา สุ มํ หตฺถิคุมฺพา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา
 สุวณฺณกจฺฉา มาตงฺคา
 เหมกปฺปนิวาສສາ

๒๐๑-๒๐๒. เมื่อไรหนอ กองช้างอันประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีสายรัด
 ทองคำ เป็นช้างตระกูลมาตังคะ
 มีเครื่องปกกะพองและตาข่ายทองคำ
 อันนายความช้าง ผู้ถือโตมรและ
 ขອງ้าว ขึ้นขี่ประจำที่เคยติดตาม
 เรา จักไม่ติดตามเรา ความดำริ
 นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๐๒. อารุฬฺหา คามนีเยภิ
 โตมรํกุสฺปาณิภิ
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๐๓. กทา สุ มํ อสฺสคุมฺพา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา
 อาชานียา ว ชาติยา
 สินฺธวา สีมฺวาหนา

๒๐๓-๒๐๔. เมื่อไรหนอ กองม้าอันประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้า
 ตระกูลสินธพชาติอาชาไนย เป็น
 พาหนะเร็ว อันนายสารถิถือแส้
 และธนู ขึ้นขี่ประจำที่เคยติดตาม
 เรา จักไม่ติดตามเรา ความดำริ
 นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๐๔. อารุฬฺหา คามนีเยภิ
 อินฺทียาจาปธาริภิ
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๐๕. กทา สุ มํ รตฺตเสนิโย
 สนนฺทฺธา อุตฺตมิตฺตฺทฺธา

๒๐๕-๒๐๖. เมื่อไรหนอ กองรถซึ่งผูกสอด
 เครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้นประจำ

ทีปา อโถปิ เวยฺยคฺขมา

สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๐๖. อารุฬฺหา คามนีเยภี

จาปหตฺถเหหิ จมฺมิภี

ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ

ตํ กทา สฺส ภวิสฺสตี.

๒๐๗. กทา สฺส มํ สฺสญฺณรธา^๑

สนฺนทฺธา อฺสฺสตีตทฺธชา

ทีปา อโถปิ เวยฺยคฺขมา

สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๐๘. อารุฬฺหา คามนีเยภี

จาปหตฺถเหหิ จมฺมิภี

ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ

ตํ กทา สฺส ภวิสฺสตี.

๒๐๙. กทา สฺส มํ สฺสญฺณรธา

สนฺนทฺธา อฺสฺสตีตทฺธชา

ทีปา อโถปิ เวยฺยคฺขมา

สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๑๐. อารุฬฺหา คามนีเยภี

จาปหตฺถเหหิ จมฺมิภี

ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ

ตํ กทา สฺส ภวิสฺสตี.

หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง

ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง

อันนายสารถีสวมเกราะ ถือธนู

ขึ้นซึ่งประจำที่เคยติดตามเรา จัก

ไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก

สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๐๗-๒๐๘. เมื่อไรหนอ รถทองซึ่งผูก

สอดเครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้น

ประจำ หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง

และเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่อง

อลังการทั้งปวง อันนายสารถี

สวมเกราะ ถือธนูขึ้นซึ่งประจำที่เคย

ติดตามเรา จักไม่ติดตามเรา

ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร

หนอ.

๒๐๙-๒๑๐. เมื่อไรหนอ รถเงินซึ่งผูกสอด

เครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้นประจำ

หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง

ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง

อันนายสารถีสวมเกราะ ถือธนู

ขึ้นซึ่งประจำที่เคยติดตามเรา จัก

ไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก

สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

^๑ ฉ. โสณฺณรธา.

๒๑๑. กทา สฺ มํ อสฺสรวา
 สนนทฺธา อสฺสสิตทฺธชา
 ทิปา อโถปิ เวยฺยคฺขมา
 สพฺพาลงฺการภฺยสฺสิตา

๒๑๒. อารุพฺหา คามนีเยภี
 จาปหตฺเถหิ จมฺมิกิ
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี.

๒๑๓. กทา สุ มํ โกฎจรธา
 สนนทฐา อุตฺตีสิตทฐา
 ทิปา อโถปิ เวยฺยคฺขมา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๑๔. อารุฬุหา คามนีเยมิ
จาปหตฺเถหิ จมฺมิมิ
ยณฺตํ มํ นานุยิสฺสณฺติ
ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๑๕. กทา สุ มํ โคณรธา
 สนนทฐา อุตฺตมุตฺตฐา
 ทิปา อโถปี เวยฺยคฺฆมา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๑๖. อารุฬุหา . คามนีเยมิ
 จาปหตฺเถหิ จมฺมิภิ
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สฺส ภวิสฺสตี.

๒๑๑-๒๑๒. เมื่อไรหนอ รถม้าซึ่งผูกสอด
เครื่องบรรครบครัน ชักธงขึ้นประจำ
หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง
ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
อรรณายสารถีสวมเกราะ ถือธนู
ขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จัก
ไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๑๓-๒๑๔. เมื่อไรหนอ รถอุฐซึ่งผูกสอด
เครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้นประจำ
ห่มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง
ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
อรรณายสารถี สวมเกราะ ถือธนู
ขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จัก
ไม่ติดตามเรา ความดำรินนั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๑๕-๒๑๖. เมื่อไรหนอ รถโคซึ่งผูกสอด
เครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้นประจำ
หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง
ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
อันนายสารถี สวมเกราะ ถือธนู
ขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จัก
ไม่ติดตามเรา ความดำรินนั้น จัก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๑๗. กทา สุ มํ อชรธา
 สนนทฐา อุตฺตสิตทฐา
 ทีปา อโถปี เวยฺยคฺฆมา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๑๘. อารุฬฺหา คามนีเยภี
 จาปหตฺถเหหิ จมฺมุภี
 ยนฺตํ มํ นานฺนุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๑๙. กทา สุ มํ เมณฺฑทฺธธา
 สนนทฐา อุตฺตสิตทฐา
 ทีปา อโถปี เวยฺยคฺฆมา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๒๐. อารุฬฺหา คามนีเยภี
 จาปหตฺถเหหิ จมฺมุภี
 ยนฺตํ มํ นานฺนุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๑. กทา สุ มํ มิคฺรธา
 สนนทฐา อุตฺตสิตทฐา
 ทีปา อโถปี เวยฺยคฺฆมา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา

๒๒๒. อารุฬฺหา คามนีเยภี
 จาปหตฺถเหหิ จมฺมุภี
 ยนฺตํ มํ นานฺนุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๑๗-๒๑๘. เมื่อไรหนอ รถแพะซึ่งผูกสอด
 เครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้นประจำ
 หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง
 ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
 อันนายสารถี สวมเกราะ ถือธนู
 ขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จัก
 ไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๑๙-๒๒๐. เมื่อไรหนอ รถแกะซึ่งผูกสอด
 เครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้นประจำ
 หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง
 ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
 อันนายสารถี สวมเกราะ ถือธนู
 ขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จัก
 ไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๒๑-๒๒๒. เมื่อไรหนอ รถมฤคซึ่งผูกสอด
 เครื่องรบครบครัน ชักธงขึ้นประจำ
 หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง
 ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
 อันนายสารถี สวมเกราะ ถือธนู
 ขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จัก
 ไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๒๓. กทา สุ มํ หตฺถาโรหา
 สพุพาลงฺการภูสิตา
 นิลจุมฺมธรา สุรา
 โตมรํกุสฺปาณิโน
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๔. กทา สุ มํ อสฺสาโรหา
 สพุพาลงฺการภูสิตา
 นิลจุมฺมธรา สุรา
 อินฺทียาจาปธาริโน
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๕. กทา สุ มํ รธาโรหา
 สพุพาลงฺการภูสิตา
 นิลจุมฺมธรา สุรา
 จาปหตฺถา กลาปิโน
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๖. กทา สุ มํ ธนุคฺคหา
 สพุพาลงฺการภูสิตา
 นิลจุมฺมธรา สุรา
 จาปหตฺถา กลาปิโน
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๓. เมื่อไรหนอ กองฝึกช้างผู้ประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
 เกราะเขี้ยวกล้ำหาญ ถือโตมรและ
 ของ้าว ซึ่งเคยติดตามเรา จักไม่
 ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๒๔. เมื่อไรหนอ กองฝึกม้าผู้ประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
 เกราะเขี้ยวกล้ำหาญ ถือแส้และ
 ธนู ซึ่งเคยติดตามเรา จักไม่ติดตาม
 เรา ความดำรินั้น จักสำเร็จได้
 เมื่อไรหนอ.

๒๒๕. เมื่อไรหนอ กองฝึกรถผู้ประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
 เกราะเขี้ยวกล้ำหาญ ถือธนูและ
 แล่งธนู ซึ่งเคยติดตามเรา จักไม่
 ติดตามเรา ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๒๒๖. เมื่อไรหนอ กองถือธนูผู้ประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
 เกราะเขี้ยวกล้ำหาญ ถือธนูและ
 แล่งธนู ซึ่งเคยติดตามเรา จักไม่
 ติดตามเรา ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๒๒๗. กทา สุ มํ ราชปุตตา
 สพุพาลงการภูสิตา
 จิตฺรจุมมธรา สุรา
 กณฺจนาวะพุธาริโน
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๘. กทา สุ มํ อริยคณา
 วตฺถวนฺตา อลงฺกตา
 หริจฺนุทนลิตฺตงฺคา
 กาสิกฺขุตฺตมธาริโน
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๙. กทา สุ มํ อมจฺจคณา
 สพุพาลงการภูสิตา
 ปิตจุมมธรา สุรา
 ปุโรโต คจฺจมาลินี
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๓๐. กทา สุ มํ สตฺตสตา ภริยา
 สพุพาลงการภูสิตา
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสติ.

๒๒๗. เมื่อไรหนอ พวกราชบุรุษผู้ประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
 เกราะอันวิจิตรกล้าหาญ ถือกริช
 ทอง ซึ่งเคยติดตามเรา จักไม่
 ติดตามเรา ความดำรินั้น จัก
 สำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๒๘. เมื่อไรหนอ หมู่พราหมณ์ผู้ครองผ้า
 ประดับประดาลูบไล้ตน ด้วย
 จุลฉันทน์เหลือง ทรงผ้าเนื้อดีได้
 มาจากแคว้นกาสิ ซึ่งเคยติดตาม
 เรา จักไม่ติดตามเรา ความดำริ
 นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๒๙. เมื่อไรหนอ หมู่อำมาตย์ผู้ประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
 เกราะเหลืองกล้าหาญ เดินไปข้าง
 หน้า เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่ง
 เคยติดตามเรา จักไม่ติดตามเรา
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 นอ.

๒๓๐. เมื่อไรหนอ นางสนมกำนัลมี
 ประมาณ ๗๐๐ ผู้ประดับด้วย
 เครื่องอลังการทั้งปวง ซึ่งเคยติดตาม
 เรา จักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น
 จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๓๑. กทา สฺ มํ สตุตสตา ภริยา
 สฺสณฺญา ตณฺมชฺฌิมา
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๒๓๒. กทา สฺ มํ สตุตสตา ภริยา
 อสฺสวา ปิยภาณินี
 ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๒๓๓. กทาหิ ปตฺตํ คเหตุวาน
 มุณฺโฑ สงฺฆาภิปารุโต
 ปิณฺฑิกาย จริสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๒๓๔. กทาหิ ปิสฺสุกลานํ
 อชฺฌิตานํ มหาปถ
 สงฺฆาภี ธารยิสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๒๓๕. กทาหิ สตฺตาทํ เมฆ
 โอวฺภูเจ อลฺลจีวโร
 ปิณฺฑิกาย จริสฺสามิ
 ตํ กทา สฺ ภวิสฺสติ.

๒๓๑. เมื่อไรหนอ นางสนมก้านัลมี
 ประมาณ ๗๐๐ ผู้ละมุนละไม
 เหวบางร่างน้อย ที่เคยติดตามเรา
 จักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น
 จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๓๒. เมื่อไรหนอ นางสนมก้านัลมี
 ประมาณ ๗๐๐ ผู้เชื้อฟุ้งคำสั่ง
 เจรจาไฟเราะเป็นที่รัก ที่เคยติดตาม
 เรา จักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้น
 จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๓๓. เมื่อไรหนอ เราจักได้ปลงผมห่มผ้า
 สังฆาภี อุ้มบาตรเที่ยวบิณฑบาต
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 นอ.

๒๓๔. เมื่อไรหนอ เราจักได้ทรงผ้าสังฆาภี
 (อันทำ) ด้วยผ้าบังสุกุล ซึ่งเขาทิ้ง
 ไว้ที่หนทางใหญ่ ความดำรินั้น
 จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๓๕. เมื่อไร เมื่อฝนตกตลอด ๗ วัน เรา
 จักมีจีวรเปียกชุ่ม เที่ยวบิณฑบาต
 ความดำรินั้น จักสำเร็จได้เมื่อไร
 นอ.

๒๓๖. กทานิ สพุพณฺหิ^๑ คนฺตุวา
 รุกฺขา รุกฺขํ วนา วนํ
 อนเปกฺโข จริสฺสามิ^๒
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี.

๒๓๗. กทานิ คิริทฺคุเคสุ
 ปหีนฺนํภยเภาโว
 อหฺตฺติโย คมิสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี.

๒๓๘. กทานิ วิณฺรชฺชโก'ว
 สดฺตตฺนฺตี มโนรมํ
 จิตฺตํ อุชฺฐํ กริสฺสามิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี.

๒๓๙. กทานิ รธกาโร'ว
 ปริกนฺตํ อุปาหนํ
 กามสํโยชเน เฉจฺฉํ
 เย ทิพฺเพ ये จ มานุเส.

๒๔๐. ตา จ สดฺตสฺตา ภริยา
 สพุพาลงฺการภฺยสฺตีตา
 พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทํ
 กสฺมา โน วิชฺชิสฺสตี.

๒๓๖. เมื่อไร เราจักเที่ยวไปตามต้นไม้
 ราวป่า ตลอดกลางวันกลางคืนเที่ยว
 ไป (โดย)ไม่ต้องมองหลัง ความดำริ
 นั้น จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๓๗. เมื่อไร เราจักละความกลัวและ
 ความขลาดได้เด็ดขาด เที่ยวไป
 (ผู้เดียว)ไม่มีเพื่อนสอง ตามซอกเขา
 และลำธาร ความดำรินั้น จักสำเร็จ
 ได้เมื่อไรหนอ.

๒๓๘. เมื่อไร เราจักทำจิตให้ตรงประดุจ
 ดั่งคนตีดพิณดีดสายพิณทั้ง ๗ สาย
 ให้เป็นที่รื่นรมย์ใจ ความดำรินั้น
 จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ.

๒๓๙. เมื่อไร เราจักตัดกามสังโยชน์ ทั้ง
 เป็นของทิพย์ ทั้งเป็นของมนุษย์
 ดุจช่างรถตัดรองเท้า โดยที่สุดรอบ
 ฉะนั้น.

๒๔๐. นางสนมกำนัล ๗๐๐ เหล่านั้น
 ประดับด้วย เครื่องอลังการทั้งปวง
 ประคองพาหาทั้งสอง รำพันว่า
 เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงละทิ้ง
 พวกหม่อมฉันไว้.

^๑ น. สพุพตฺถ.

^๒ น. คมิสฺสามิ.

๒๔๑. ตา จ สดุดสตา ภริยา
 สุตตบยา ตนุมนุณิมา
 พาหา ปคฺคยห ปกุกนุหุ
 กสฺมา โน วิชหิสฺสสิ.

๒๔๒. ตา จ สดุดสตา ภริยา
 อสฺสวา ปิยภาณินิ
 พาหา ปคฺคยห ปกุกนุหุ
 กสฺมา โน วิชหิสฺสสิ.

๒๔๓. ตา จ สดุดสตา ภริยา
 สพุพาลงการภูสิตา
 หิตฺวา สมฺปทวิ ราชา
 ปพุพชฺชาย ปุรกฺขิตไ.

๒๔๔. ตา จ สดุดสตา ภริยา
 สุตตบยา ตนุมนุณิมา
 หิตฺวา สมฺปทวิ ราชา
 ปพุพชฺชาย ปุรกฺขิตไ.

๒๔๕. ตา จ สดุดสตา ภริยา
 อสฺสวา ปิยภาณินิ
 หิตฺวา สมฺปทวิ ราชา
 ปพุพชฺชาย ปุรกฺขิตไ.

๒๔๖. หิตฺวา สดปฺลกงฺส
 โสวณฺณํ สตราชิกํ

๒๔๑. นางสนมกำนัล ๗๐๐ เหล่านั้น ล้วน
 ละมุนละไมสะอิดสะเอ้ง ประคอง
 พาหาทั้งสอง จำพันว่า เพราะเหตุ-
 ไร พระองค์จึงทรงละทิ้ง พวก
 หม่อมฉันไว้.

๒๔๒. นางสนมกำนัล ๗๐๐ เหล่านั้น
 ล้วนเชื่อฟังถ้อยคำ เจรจาไพเราะ
 ประคองพาหาทั้งสอง จำพันว่า
 เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงละทิ้ง
 พวกหม่อมฉันไว้.

๒๔๓. พระราชา ทรงละนางสนมกำนัล
 ๗๐๐ เหล่านั้น ผู้ประดับด้วย
 เครื่องอลังการทั้งปวง เสด็จมุ่งเพื่อ
 ทรงผนวชแต่พระองค์เดียว.

๒๔๔. พระราชา ทรงละนางสนมกำนัล
 ๗๐๐ เหล่านั้น ผู้ละมุนละไม
 สะอิดสะเอ้ง เสด็จมุ่งเพื่อทรง-
 ผนวชแต่พระองค์เดียว.

๒๔๕. พระราชา ทรงละนางสนมกำนัล
 ๗๐๐ เหล่านั้น ผู้เชื่อฟังถ้อยคำ
 เจรจาไพเราะ เสด็จมุ่งเพื่อทรง-
 ผนวชแต่พระองค์เดียว.

๒๔๖. พระราชา ทรงละถาดทองคำ
 หนักประมาณ ๑๐๐ ปละ สลัก

อคฺคหิ มตฺติกาปตฺตํ
 ตํ ทุตฺติยาภิเสจฺนํ..

ลวดลายตั้งร้อย ทรงอุ้มบาตรดิน
 นั้น เป็นการอภิเษกครั้งที่ ๒.

๒๔๗. ฆาสุมา อคฺคิสมา ชาลา
 โกสา ทยฺหนฺติ ภาคโส
 ราชตํ ชาตฺตรูปญจ
 มุตฺตา เวฬุริยา พหู.

๒๔๗. คลังทั้งหลาย คือ คลังเงิน คลัง
 ทองคำ คลังแก้วมุกดา คลัง
 แก้วไพฑูรย์.

๒๔๘. มณโย สงฺขมุตฺตา จ
 วตฺถกํ หริจฺนุทนต์
 อชินํ ทนฺตภาณฺฑญจ
 โลหํ กาฬายสํ พหุ
 เอहि ราช นินฺตตฺตสฺส
 มา เต ตํ วินสฺสา ธนํ.

๒๔๘. คลังแก้วมณี คลังสังข์ คลังไข่มุก
 คลังผ้า คลังจันทน์เหลือง คลัง
 หนังเสือ คลังงาช้าง คลังพัสดุ
 สิ่งของ คลังทองแดง คลังเหล็ก
 เป็นอันมาก ถึงจัดไว้เป็นส่วน ๆ
 นากลับถูกเปลวไฟ เสมอเป็น
 อันเดียวกันไหม้หมด ข้าแต่
 พระราชา ขอเชิญพระองค์เสด็จ
 กลับก่อนเถิด พระราชทรัพย์นั้น
 ของพระองค์อย่าได้ฉิบหายเสียเลย.

๒๔๙. สฺสขํ วต ชีวาม
 เยสํ โน นตฺถิ กิณฺจณํ
 มิถิลา ยทฺยหฺมานาย
 น เม กิณฺจิ อทฺยทฺถ.

๒๔๙. เราทั้งหลาย ผู้ไม่มีความกังวลอยู่
 เป็นสุขดีจริงหนอ เมื่อกรุงมิถิลา
 ถูกเพลิงเผาอยู่ อะไรร้อยหนึ่ง
 ของเรามีได้ถูกเพลิงเผา.

๒๕๐. อฏฺวิโย สมฺปปฺนนา
 ฏฺฐจํ วิทฺธสฺยนฺติ เต
 เอहि ราช นินฺตตฺตสฺส
 มา ฏฺฐจํ วินสฺสา อิทํ.

๒๕๐. โจรทั้งหลายในดงเกิดขึ้นพร้อมแล้ว
 ปล้นแคว้นแคว้นของพระองค์ ข้าแต่
 พระราชา ขอเชิญพระองค์เสด็จ
 กลับเถิด แคว้นแคว้นนี้อย่าได้
 พินาศเสียเลย.

๒๕๕. พระองค์เพียงทรงสรีระ (ครองผ้า
กาสาละ) นี้อย่าสำคัญว่า เราข้าม
พ้น (เขตแดน คือกิเลส) ได้แล้ว
กรรม คือกิเลสนี้ จะพึงข้ามได้
(ด้วยการทรงเพศบรรพชิต) ก็หาไม่

เพราะอันตราย (คือกิเลสของ
พระองค์) มีอยู่มาก.

๒๕๖. โก นุ เม ปริปนฺณสฺส
มม เอวํวิหาริโน
โย เนว ทิฏฺเฐ นาทิฏฺเฐ
กามานมภิปตฺถเย.

๒๕๖. อันตรายอะไรหนอ จะพึงมีแก่
ข้าพเจ้า ผู้มีปกติอยู่ผู้เดียวอย่างนี้
ซึ่งไม่ปรารถนาเฉพาะกามทั้งหลาย
ในมนุษยโลกที่บุคคลเห็นแล้ว และ
ในเทวโลกที่บุคคลไม่เห็นแล้ว.

๒๕๗. นิทฺทา ตนฺที วิชิมนิตา
อรตี ภาตตสมฺมโท
อาวสณฺตี สรีรฺรฺจา
พฺหุ หิ ปริปนฺณโย.

๒๕๗. ก็อันตรายเป็นอันมาก คือความ
หลับ ความเกียจคร้าน ความ
ง่วงเหงา ความไม่ยินดี ความ
มัวเมา เพราะบริโภคอาหาร ตั้งอยู่
ในพระสรีระของพระองค์.

๒๕๘. กลฺยาณํ วต มํ ภวํ
พฺรามาณํ อนุสาสสิ
พฺรามาณํ เตวว ปุจฺฉามิ
โก นุ ตวฺมสิ มาริส.

๒๕๘. ข้าแต่พราหมณ์ ท่านผู้เจริญ ย่อม
พราหมณ์ข้าพเจ้าดีหนอ ข้าแต่
พราหมณ์ผู้นิรทุกข์ ข้าพเจ้า ขอ
ถามท่านนั้นแหละว่า ท่านเป็น
ใครหนอ.

๒๕๙. นารโท อิติ นาเมน
กสฺสโป อิติ มํ วิทู
โกโต สํกาเส อาคจฺฉิ
สาธุ สพฺภิ สมากโม.

๒๕๙. ชนทั้งหลาย รู้เอาตมาโดยชื่อว่า
นารทะ โดยโคตรว่ากัสสปะ อาตมา
มาในสำนักของพระองค์ ผู้เจริญ
ด้วยความสำคัญว่า การสมาคม
กับสัตบุรุษทั้งหลาย เป็นความดี.

๒๖๐. ตสฺส เต สพฺโพ อานนฺโท
วิหาโร อุปวตฺตตุ

๒๖๐. พระองค์ทรงมีความยินดีที่ทั้งปวงใน
บรรพชานี้ วิหารธรรมจึงเกิดมี

ยทูนํ ตํ ปริปุเรหิ
ชนุตฺติยา อุปสเมน จ.

แก่พระองค์ กิจอันไฉนยังพระองค์(ด้วย
ศีล กสิณปริกรรมและฌาน) ขอ
พระองค์จงทรงบำเพ็ญกิจนั้น ให้
บริบูรณ์ ด้วยความอดทนและ
ความสงบระงับ.

๒๖๑. ปสารย สนนตญฺจ
อุนนตญฺจ ปสารย
กมฺมํ วิชฺฐํ ธมฺมญฺจ
สกุกตฺวานฺน ปริพฺพช.

๒๖๑. (อย่าถือพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์) จง
ทรงคลายออกเสีย ซึ่งความยุบลง
และความพัวพัน จงทรงกระทำโดย
ความเคารพ ซึ่งกุศลกรรมบถ
วิชาและสมณธรรม แล้วทรง
บำเพ็ญพรหมจรรย์ (อย่าทรง
เบื่อหน่าย).

๒๖๒. พหุ หตฺถิ จ อสฺสเส จ
นคเร ชนปทานิ จ
หิตฺวา ชนก ปพฺพชิตฺโต
กปลุเล รติมชฺฌคา.

๒๖๒. ดูกรพระชนก พระองค์ทรงละช้าง
ม้า ขาวนคร และชนบทเป็น
อันมาก เสด็จออกผนวช ทรงยินดี
แล้วในบาตรดิน.

๒๖๓. กจฺจิ นุ เต ชานปทา
มิตฺตามจฺจา จ ภาตกา
ทุพฺภี อภิสุ ชนก
กสฺมา เต ตํ อรุจฺจถ.

๒๖๓. ดูกรพระชนก ชาวชนบท มิตร
อำมาตย์ และพระประยูรญาติ
เหล่านั้น ได้ทำความผิดให้แก่
พระองค์หรือหนอ เพราะเหตุไร
พระองค์จึงขอบพระทัยบาตรนั้น.

๒๖๔. น มิคาสฺสิน ชาทฺจุเณ
อหํ กญฺจิ กุทาจนํ
อธฺมเมน ชินเณ ภาตึ
น จาปี ภาตโย มม.

๒๖๔. ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสือ ผู้เจริญ
ข้าพเจ้ามิได้เคยเอาชนะพระประยูร
ญาติอะไรโดยส่วนตัวเลย ในกาล
ไหน ๆ โดยอธรรมเลย แม้พระ

ประยูรญาติ ก็มีได้เคยเอาชนะ
ข้าพเจ้าโดยอธรรม.

๒๖๕. ทิสฺวาน โลกวตฺตนํ
ขชฺชนํ กทฺทมีกตํ
หณฺณเร วชฺฌเร เจตฺถ
ยตฺถ สนฺโน ปุณฺณชฺชน
เอตํ อูปมํ กตฺวา
ภิกฺขุโกสุมิ มิคาสิน.

๒๖๖. โก นฺ เต ภคฺวา สตฺถา
กสฺสเสตํ วจฺนํ สุจฺฉิ
น หิ กปฺปํ วา วิชฺชํ วา
ปจฺจกฺขาย รเถสภ
สมณมาหุ วตฺตนํ
ยถา ทุกฺขสฺสสติกฺกโม.

๒๖๗. น มิคาสิน ชาตฺจุจเ
อหํ กิณฺณจฺฉิ กุทาจนํ
สมณํ พฺราหฺมณํ วาปี
สกุณตฺวา อนฺนปาวิสฺสี.

๒๖๕. ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสือ (ผู้เจริญ)
ข้าพเจ้าได้เห็นประเพณีของโลกถูก
กิเลสขบกัด ถูกกิเลสทำให้เป็นดัง
เปือกตม จึงได้ทำเหตุนี้ให้เป็น
เครื่องเปรียบเทียบว่า ปุณฺณจมอยู่
แล้วในกิเลสวัตรใด สัตว์เป็นอัน
มาก ย่อมถูกเบียดเบียน และถูก
ฆ่าในกิเลสวัตรนั้น จึงได้บวชเป็น
ภิกษุ.

๒๖๖. ไครหนอ เป็นผู้จำแนกแจกอรรถ
สั่งสอนพระองค์ คำอันสะอาดนี้
เป็นคำของใคร ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นจอมทัพ ก็นักปราชญ์หาได้
เรียกสมณะ ผู้บอกคินดาบสผู้เป็น
กรรมวาทีหรือสมณะ คือพระปัจเจก
พุทธเจ้า ผู้ประกอบด้วยวิชา ซึ่ง
เป็นไปล่วงทุกข์ว่าเป็นสมณะไม่.

๒๖๗. ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสือ แม้
ข้าพเจ้าจะสักการะสมณะ และ
พราหมณ์ โดยส่วนเดียว แต่ไม่
เคยเข้าใจได้ตามอะไร ๆ ในกาล
ไหน ๆ เลย.

๒๖๘. มหา จาณูภาเวน
คจฺจนฺโต สิริยา ชลํ
คิยมาเนสุ คีเตสุ
วชฺชมาเนสุ วคฺคสุ.

๒๖๙. ตูริยतालितสงฺฆมฺภูजे
 สมฺมาतालสมํหิเต^๑
 ส มิคาชิน มทฺทกฺขี
 ผลี อมฺพํ तिโรจฺจนํ
 ตุทमानं मनฺนสฺเสहि
 ผลกาเมहि ชนฺตุมฺภิ.

๒๗๐. โส ไช'หนุตฺ สิริ หิตฺวา
 โอโรหิตฺวา มิคาสิน
 มฺลํ อมฺพสฺสุปาคญฺฉิ
 ผลิโน นิปฺผลสส จ.

๒๗๑. ผลื อมพื หตํ ทิสฺวา
 วิทฺธสฺสํ วินลิกตํ
 อเถกํ อิตริ อมพื
 นิโลภาสํ มโนรมํ.

๒๗๒. เอวเมว นฺนเมหิปี
อิสฺสเร พหุกณฺฏเก

๒๖๘. ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสือ ข้าพเจ้า
รุ่งเรืองด้วยสิริ ไปยังราชอุทยาน
ด้วยอานุภาพใหญ่ เมื่อพนักงาน
กำลังขับร้องเพลง ประโคมดนตรี
มีเสียงไพเราะอยู่.

๒๖๙. ข้าพเจ้านั้น ได้เห็นต้นมะม่วงใน
พระราชอุทยานที่มีเสียงกีกก้องด้วย
การระโคมดนตรี ประกอบด้วย
คนขับเพลงและคนระโคม มีผล
อยู่ภายนอกกำแพง ถูกมนุษย์ผู้
มีความต้องการผลทำลายอยู่.

๒๗๐. ดูกรท่านมิกาสีนะ ข้าพเจ้าละต้นมะม่วงอันมีสีวีนั้น ลงจากคอช้างเข้าไปยังโคนต้นมะม่วงที่มีผล และไม่มีผล.

๒๗๑. ข้าพเจ้าเห็นต้นมะม่วงมีผล ถูก
บุคคลเบียดเบียนกำจัดแล้ว กระทำ
ให้ปราศจากใบและกิ่งก้าน ต่อมา
ได้เห็นต้นมะม่วงอีกต้นหนึ่ง มีใบ
เขียวสดน่ารื่นรมย์ใจ.

๒๗๒. ศัตรูทั้งหลาย ย่อมกำจัดแม้พวกเรา
ผู้เป็นอิสระมีศัตรูดุจนามเป็นอัน

๑. สมมุตาสมาหิเต.

อมิตตา โน วสิสฺสนฺติ
ยถา อมฺโห ผลี หโต.

มาก เปรียบเหมือนต้นมะม่วงมีผล
อันมนุษย์ทั้งหลาย เบียดเบียนแล้ว
ฉะนั้น.

๒๗๓. อชินมฺหิ หญฺญเต ที่ปี
นาโค ทนฺเตสุ หญฺญเต
ธนฺมฺหิ ธนินฺนํ หนฺติ
อนิเกต'มสนฺถวํ
ผลี อมฺโห อผลฺโล จ
เต สตุถาโร อุโห มม.

๒๗๓. คนย่อมนฆ่าเสือเหลือง เพราะหนัง
ย่อมนฆ่าช้างเพราะงา ย่อมฆ่าคน
มั่งคั่งเพราะทรัพย์ ใครเล่าจักฆ่า
คนไม่มีเหย้าเรือน ไม่มีสินณะคือ
ตัณหา มะม่วงต้นหนึ่งมีผล ต้นหนึ่ง
ไม่มีผล มะม่วงสองต้นนั้น เป็นผู้
สั่งสอนข้าพเจ้า.

๒๗๔. สพุโพ ชโน สพุยาธิตो
ราชา ปพุพชิตो อิติ
หตุถาโรหา อนิกฺกุจา
รติกา ปตฺติการกา.

๒๗๔. ชนทั้งปวง คือกองช้าง กองทัพ
(กองม้า) กองรถ กองเดินเท้า
ทั้งหลาย ตกใจว่า พระราชาทรง
ผนวชแล้ว.

๒๗๕. อสฺสาสยิตฺวา ชนตํ
จปยิตฺวา ปฏิจฺจทํ
ปุตฺตํ รชฺเช จเปตฺวาน
อถ ปจฺฉา ปพุพชิสฺสสิ.

๒๗๕. ขอพระองค์ทรงปลอบประชุมชนให้
เบาใจ ทรงตั้งความคุ้มครอง ทรง
แต่งตั้งพระราชโอรส ในราชสมบัติ
แล้ว จึงทรงผนวชในภายหลังเกิด.

๒๗๖. จตฺตา มยา ชานปทา
มิตฺตา มจฺจา จ ภาตกา
สนฺติ ปุตฺตา วิเทหानํ
ทีฆาวุ รฏฺฐวฑฺฒโน
เต รชฺชํ การยิสฺสนฺติ
มิตฺติลาโย ปชาปติ.

๒๗๖. เราได้สละชาวชนบท มิตร อำมาตย์
และพระประยูรญาติทั้งหลายแล้ว
พระราชบุตรของชาววิเทหรัฐ ชื่อ
ทีฆาวุกุมารผู้ผดุงรัฐให้เจริญมีอยู่
ดุจกระพรวนดี ชาววิเทหรัฐ จัก
อภิเษกพระราชบุตรเหล่านั้น ให้
เสวยราชสมบัติในกรุงมิถิลา.

๒๗๗. เอहि ตัม อนุสิทฺขามิ
 ยัม วากุญฺญัม มม รุจฺจติ
 รุทฺธํ ตุวํ การยนฺตํ
 ปาปํ ทุจฺจริตํ พหุ
 กาเยน วาจา มนสา
 เยน คจฺฉนฺติ ทุคฺคตํ.

๒๗๘. ปรีทิตฺตํ เกน ปรีณฺณิเจเตน
 ปิณฺณเตน ยาเปตํ ส ธีรธมฺโม.

๒๗๙. โยปิ จตฺตฺเถ ภาตฺตกาเล น ภาวเช
 อชฺฌญฺจมาริว ชุทธาย มียเย
 น เตวว ปิณฺฑํ ลุลิตํ อนริยํ
 กุลปฺตฺตฺรโป สปฺปฺริโส นุ เสเว
 ตยิทํ น สาธุ ตยิทํ น สุญฺญํ
 สุนชฺชจฺฉิณฺณกํ ชนก ภาวเช เต ตุวํ.

๒๘๐. น จาปิ เม สิวลํ โส อภาวโ
 ยัม โหติ จตฺตํ คิหิโน สุนชฺชสฺส วา
 เย เกจิ โภคา อธิ ธมฺมมลทฺธา
 สพฺโพ โส ภาวโ อนวโยติ วุตฺโต.

๒๗๗. มาเถิด อาตมาจะให้เธอศึกษา
 ตามคำที่อาตมาชอบ เธอเมื่อให้
 ไอรสครองราชสมบัติแล้ว พร่ำสอน
 เรื่องราชสมบัติ ด้วยคิดว่า ลูกของ
 เราเป็นพระราชา ก็จะทำบาป
 ทุกจริตเป็นอันมากด้วยกาย วาจา
 และใจ อันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุกข์.

๒๗๘. ธรรมนี้ว่า บรรพชิตยังอดภาพให้
 เป็นไปด้วยก้อนข้าวที่คนอื่นให้ ซึ่ง
 สำเร็จมาแต่ผู้อื่น เป็นธรรมของ
 นักปราชญ์.

๒๗๙. กุลบุตรผู้ฉลาดแม้ใด ไม่พึงบริโภค
 ภัต ครั้งที่ ๔ เพียงดังคนใกล้จะ
 ตาย หรือพึงตาย ด้วยความหิว
 กุลบุตรผู้ฉลาดนั้น ไม่พึงบริโภค
 ก้อนข้าว ที่คนลูกฝุ่นไม่สะอาดเลย
 มิใช่หรือ ข้าแต่มหาชนก พระองค์
 บริโภคก้อนเนื้อนี้นั้น อันเป็นเดน
 สุนัขได้ ซึ่งไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ
 ไม่ได้.

๒๘๐. ดูกรพระนางสิวลี บิณฑบาตใด
 เป็นของอันคนผู้ครองเรือน หรือ
 สุนัขสลະแล้ว บิณฑบาตนั้นจะไม่
 เป็นอาหารของอาตมา ก็หาไม่ได้

ของบริโศคเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ใน
โลกนี้ ที่ได้มาโดยธรรม ของบริโศค
ทั้งหมดนั้น ท่านกล่าวว่าไม่มีโทษ.

๒๘๑. กุมาริกา อุปเสนียะ
นิจจํ นิคฺคสมณฺหิตเต
กสฺมา เต เอโก ภูโช ชนติ
เอโก เต น ชนตี ภูโช.

๒๘๒. อิมสฺมี เม สมณ หตฺถะ
ปฏิมุกฺก ทูนีวรา
สงฺฆาภฺยา ชยเต สทฺโท
ทุตฺติยสฺสเสว สฯ คติ.

๒๘๓. อิมสฺมี เม สมณ หตฺถะ
ปฏิมุกฺโก เอกนีวโร
โส อทฺติโย น ชนติ
มุนิฏฺโถว ติฏฺฐติ.

๒๘๔. วิวาทปฺปตฺโต ทุตฺติโย
เกเนโก วิวทิสฺสติ
ตสฺส เต สคฺคกามสฺส
เอกตฺตมฺปโรจตํ.

๒๘๕. สฺถลฺลิสฺส สิวลฺลิสฺส คาคา
กุมาริยา ปเวทิตา
เปสิยา มํ ครหิตฺถ
ทุตฺติยสฺสเสว สฯ คติ.

๒๘๑. ดูกรนางกุมาริกาผู้นอนใกล้มารดา
ผู้ประดับกำไลมือเป็นนิตย์ เพราะ
เหตุไร กำไลมือข้างหนึ่งของเธอ
มีเสียงดัง อีกข้างหนึ่งไม่มีเสียงดัง.

๒๘๒. ข้าแต่สมณะ กำไลมือสองอันที่
สวมอยู่ในมือของดิฉันนี้ เพราะ
การไปกระทบกันของกำไลทั้งสอง
นั้น เป็นเหตุให้เกิดเสียงดัง.

๒๘๓. ข้าแต่สมณะ กำไลมืออันหนึ่ง ที่
สวมอยู่ที่ข้อมือของดิฉันนั้น ไม่มี
อันที่ ๒ จึงไม่เกิดเสียงดัง เหมือน
ดังพระมุนีสงบนิ่งอยู่.

๒๘๔. บุคคล ๒ คน ถึงความวิวาทกัน
บุคคลคนเดียวจักวิวาทกับใคร ท่าน
ผู้ปรารภนาสวรรค์ จงชอบความ
เป็นผู้เดียวเถิด.

๒๘๕. ดูกรพระนางสิวลี เธอได้ยินคาคา
ที่นางกุมาริกากล่าวแล้วหรือ นาง
กุมาริกาเป็นเพียงสาวใช้ มาติเตียน
เรา ความประพฤติของเราทั้งสอง
คือ (อาตมา เป็นบรรพชิต เธอเป็น

สตรีเดินตามกันมา ย่อมเป็นเหตุ
แห่งคำติเตียน).

๒๘๖. อัย เทวธา ปโย ภาทุเท
อนุจิณฺโณ ปถาวิหิ
เตสํ ตวํ เอกํ คณฺหาหิ
อหเมกํ ปุณาปรี.

๒๘๖. ดูกรนางผู้เจริญ ทางสองแพร่งนี้
อันเราทั้ง ๒ ผู้เดินทางมาแล้ว จง
แยกกันไป เธอจงถือเอาทางหนึ่ง
อาตมาก็จะถือเอาอีกทางหนึ่ง.

๒๘๗. มา จ มํ ตวํ ปติ เมติ
นาหํ ภริยาติ ตํ ปุณ.

๒๘๗. เธออย่าเรียกอาตมา ว่าเป็นพระ
สวามีของเรา และอาตมาก็จะไม่
เรียกเธอว่า เป็นพระมเหสีของ
อาตมาอีก.

๒๘๘. โกฏฺฐเก อสุการสุส
ภตฺตกาเล อปฺภุจิตะ
ตตฺร จ โส อสุกาโร
เอกํ ทณฺฑํ อชฺฐํ กตํ
เอกญฺจ จกฺขุํ นิคฺคยฺห
ชิมฺหเมเกน เปกฺขติ.

๒๘๘. เมื่อใกล้เวลานั้น พระโพธิสัตว์
ประทับยืนอยู่ที่ซุ้มประตู ของนาย
ช่างศร นายช่างศรนั้นหลับตา
ข้างหนึ่ง เล็งดูลูกศรอันคดที่ตน
ดัดให้ตรงด้วยนัยน์ตาข้างหนึ่ง ที่
ซุ้มประตูนั้น.

๒๘๙. เอวฺนฺโน สาธุ ปสุสสิ
อสุการ สุโณหิ เม
ยเมกํ จกฺขุํ นิคฺคยฺห
ชิมฺหเมเกน เปกฺขสิ.

๒๘๙. ดูกรนายช่างศร ท่านจงฟังอาตมา
ท่านหลับตาข้างหนึ่ง เพ่งเล็งดู
ลูกศรอันคด ด้วยนัยน์ตาข้างหนึ่ง
ด้วยประการใด ท่านเห็นความ
สำเร็จประโยชน์ ด้วยประการนั้น
หรือหนอ.

๒๙๐. ทวีหิ สมณ จกฺขุหิ
วิสาลํ วิย ขายติ

๒๙๐. ข้าแต่สมณะ การเล็งดูด้วยนัยน์ตา
ทั้งสอง ปราภฏเหมือนพราไป

อปปตฺวา ปรมํ ลิงค์
อุชฺฐาวาย กปฺปติ.

๒๙๑. เอกญฺจ จกฺขุํ นิคฺคยฺห
ชิมฺหเมเกนเปกฺขโต
สมฺปตฺวา ปรมํ ลิงค์
อุชฺฐาวาย กปฺปติ.

๒๙๒. วิวาทปฺปตฺโต ทฺติโย
เกเนโก วิวทิสฺสติ
ตสฺส เต สคฺคกามสฺส
เอกตฺตมฺปโรจติ.

๒๙๓. สุณาสี สิวลี คาถา
อุสฺสกาเรน ปเวทิตา
เปสิโย มํ ครหิตฺถ
ทฺติยสฺสเสว สฯ คติ.

๒๙๔. อยํ เทวธา ปถิ ภาทฺเท
อนุจฺฉินฺโน ปถาวีหิ
เตสํ ตฺวํ เอกํ คณฺหาหิ
อหเมกํ ปฺนาปรี.

๒๙๕. เนว มํ ตฺวํ ปติ เมติ
นาหิ ภริยา"ติ ตํ ปฺน.

มหาชนกชาตกํ ทฺติยํ.

ข้างศรไม่ถึงที่คดเบื้องหน้า ย่อมไม่
สำเร็จความตัดให้ตรงได้.

๒๙๑. ถ้าเมื่อ ข้างศรลับนัยน์ตาข้างหนึ่ง
เพ่งเล็งดู ที่คดด้วยนัยน์ตาข้างหนึ่ง
เขาจะถึงที่คดเบื้องหน้าได้แล้ว ย่อม
สำเร็จความตัดลูกศรให้ตรง.

๒๙๒. บุคคลสองคน ถึงความวิวาทกัน
บุคคลคนเดียวจักวิวาทกับใคร ท่าน
ผู้ปรารภนาสรวรรค์ จงขอความ
เป็นผู้เดียวเถิด.

๒๙๓. ดูกรพระนางสิวลี เธอจงฟังคาถา
ที่ข้างศรกล่าว ข้างศรเป็นเพียง
คนไข้ ยังติเตียนเราได้ การ
เดินทางของเราทั้งสองนั้น (เป็นเหตุ
แห่งความครหา).

๒๙๔. ดูกรนางผู้เจริญ นี่เป็นทางสองแพร่ง
เราทั้งสองผู้เดินทางตามกันมาแล้ว
เธอจงยัดเอาทางหนึ่ง ส่วนอาตมา
ก็จะยัดเอาทางหนึ่งอีกต่อไป.

๒๙๕. เธออย่าเรียกอาตมาว่า พระสวามี
ของเรา ส่วนอาตมาก็จะไม่เรียก
เธอว่าเป็นมเหสีอาตมาอีกต่อไป".

มหาชนกชาตก ที่ ๒.

๒. มหาชนกษาดกวรรณนา (๕๓๙)

โกย๋ มชฺฌเณ สมุทฺทสมินฺติ
อิทํ สตุถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต
มหาภินิกฺขมณํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสณฺหิ ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ
ตถาคตสฺส มหาภินิกฺขมณํ วนฺณยนฺตา
นีสึทิสฺส. สตุถา อาคนฺตุวา "กาย นุตฺถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ
ปฺจุจฺจิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต
"น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ
โพธิสตุตฺตกาเล ตถาคโต มหาภินิกฺขมณํ
นิกฺขนฺโตเยวา"ติ วุตฺวา ตฺถนฺหิ อโหสิ.
เตหิ ยาจิโต อตีตํ อานริ

อตีเต ภิกฺขเว วิเทหฺรภูเจ มิถิลายํ
มหาชนโก นาม ราชา รชฺชํ กาเรสิ.
ตสฺส รณฺโณ เทว ปุตฺตา อเหสุ
อริฏฺฐชนโก จ โปลชนโก จ. เตสํ

๒. พรรณนามหาชนกษาดก (๕๓๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร (กรุงสาวัตถี) ทรง
ปรารภการออกมหาภิเนษกรรมณี ตรัส
พระธรรมเทศนานี้มีว่า นี่ใครเมื่อมอง
ไม่เห็นฝั่ง ก็ยังกระทำความเพียรว่าย
อยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ดังนี้ เป็นต้น

ความพิสดารว่าวันหนึ่งภิกษุทั้งหลาย
กำลังนั่งพรรณนามหาภิเนษกรรมณี ของ
พระตถาคตเจ้าในธรรมสภา. พระ
ศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนา
กัน ด้วยเรื่องอะไร" เมื่อภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น,
แม้ครั้งก่อน เวลาที่เราเกิดเป็นพระโพธิ-
สัตว์ ตถาคตเคยออกมหาภิเนษกรรมณี
เหมือนกัน" ดังนี้ แล้วได้ทรงดูขณิกภาพ.
พระองค์อันภิกษุเหล่านั้นทูลวิงวอนแล้ว
จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล
พระราชาพระนามว่า มหาชนกทรงครอง
ราชสมบัติ ณ กรุงมิถิลาในแคว้นวิเทหะ.
พระราชานั้นมีพระราชโอรส ๒ พระองค์

ราชา เขมฺมุตตสฺส อปรชฺชํ อทาสี,
 กนิฏฺฐสฺส เสนาปติญฺจานํ อทาสี.
 อปรภาเค มหาชนเก กาลกเต
 อริฏฺฐชนโก ราชา นุตฺวา อิตฺรสฺส
 อปรชฺชํ อทาสี. ตสฺสเโก ปาถมุลโก
 อมจฺใจ รณเณ สนฺติกํ คนฺตฺวา
 “เทว อปรราชา ตฺเมห มาเรตฺกามา”ติ
 อาห. ราชา ปุณฺนปุณฺนํ กถํ สุตฺวา
 กนิฏฺฐสฺส สีเรหํ ภินฺทิตฺวา โปลชนกํ
 สงฺขลิกาหิ พนฺธาเปตฺวา ราชนิเวสนโต
 อวิทูเร เอกสฺมี เคเห จเปตฺวา
 อารกฺขํ คนฺหาเปสิ^๑

คือเจ้าอริฏฐชนกและเจ้าโปลชนก. บรรดา
 พระโอรสทั้งสองนั้น พระเจ้ามหาชนก
 ได้พระราชทานตำแหน่งอุปราช แก่เจ้า
 อริฏฐชนกพระโอรสผู้พี่ ได้พระราชทาน
 ตำแหน่งเสนาบดีแก่เจ้าโปลชนก พระ
 โอรสผู้น้อง. ในกาลต่อมา เมื่อพระเจ้า
 มหาชนกเสด็จสวรรคตแล้ว เจ้าอริฏฐชนก
 เป็นพระราชา(สืบสันตติวงศ์)ได้พระราชทาน
 ตำแหน่งอุปราชแก่เจ้าโปลชนก. อำมาตย์
 คนโปรดคนหนึ่งของท่านเธอ เข้าไปแล้ว
 กราบทูลว่า “ขอเดชะ พระอุปราชปรารถนา
 จะปลงพระชนม์ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท”.
 พระราชาทรงสดับถ้อยคำนั้นเนื่อง ๆ ทรง
 หมดความสึเนหา พระราชกนิษฐภาดา
 แล้ว รับสั่งให้จงจำเจ้าโปลชนก ด้วย
 เครื่องจองจำ ชั่งไว้ในคฤหาสน์หลังหนึ่ง
 ไกลพระราชนิเวศน์ ให้ราชบุรุษควบคุม
 รักษาไว้ (อย่างมั่นคง).

กุมารโ “สจฺหา ภาตฺต เวริมฺหิ,
 สงฺขลิกาปิ เม หตฺถปาทา มา
 มุจฺจนตฺ, ทฺวารํปิ มา วิวริยตฺ, โน
 เจหํ ภาตฺต เวริมฺหิ, สงฺขลิกาปิ เม
 หตฺถปาทา มุจฺจนตฺ, ทฺวารํปิ วิวริยตฺ”ติ
 สจฺจกิริยํ อทาสี. ตาวเทว สงฺขลิกาปิ

เจ้าโปลชนกกุมาร ได้ทรงตั้งสัตยาธิษฐาน
 ว่า “ถ้าเราก่อเวรต่อพระเชษฐาธิราช,
 แม้เครื่องจองจำทั้งหลาย อย่าได้หลุดจาก
 มือและเท้าของเรา, แม้ประตูก็จงอย่า
 เปิด, ถ้าเรามีได้ก่อเวรต่อพระเชษฐาธิราช
 ไช้ไร ขอเครื่องจองจำทั้งหลายจงหลุดจาก

^๑ ฉ. จเปสิ.

ขณฺหาขณฺทํ ภณฺชีสุ. ทวารํปี วิวริ.
ตโต โส นิขุมิตฺวา เอกํ ปจฺจนฺตคามํ
คนฺตฺวา ตตฺถ วาสํ กปฺเปสึ.

ปจฺจนฺตคามวาสีโน ตํ สณฺขานิตฺวา
อุปฺนุจฺหีสุ. อถ นํ ราชา คาหาเปตฺตุ
นาสกุขิ. โส อนุปฺพุเพน ปจฺจนฺตชนปทํ
หตฺถคตํ กตฺวา มหาปริวโร หุตฺวา
จินฺตลสิ “อหํ ปุพฺเพ มม ภาตฺโน น
เวรมฺหิ, อิทานิ ปน เวรมฺหิ”ติ. โส
พลนิกายํ สนฺนิปาเตตฺวา มหาชน-
ปริวโต ปจฺจนฺตคามานิขุมิตฺวา
อนุปฺพุเพน มิถิลํ ปตฺวา พหินฺคร
ชนฺธาวารํ กตฺวา เสนํ นิवासาเปสึ.

อถ นครวาสีโน โยธา “กุมารโ
กิริ อาคโต”ติ สุตฺวา เยภฺยุเยน
หตฺถิวนาหนาทีนํ คเหตฺวา ตสฺสเสว
สนฺติกํ อาคมิสุ. อญฺเฌปี นาครา

มือและเท้าของเรา. แม้ประตูก็จงเปิด
ดังนี้. ทันทันนั้น เครื่องจองจำทั้งหลาย
ก็หักออกเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่, แม้
ประตูก็เปิดออกแล้ว. เจ้าโปลชนกมหา-
อุปราชนั้น ก็เสด็จออกจากที่คุมขังนั้น
เสด็จไปถึงบ้านชายแดนแห่งหนึ่ง ประทับ
แรมอยู่ที่บ้านนั้น.

คนชาวปัจฉิมตคามทั้งหลาย จำ
พระองค์ได้ก็พากันบำรุงพระองค์ (ให้มี
ความสุขสำราญ). ครั้งนั้น พระราชา
(อริฏฐชนก) ก็ไม่สามารถจะให้จับ
พระองค์ได้. พระเจ้าโปลชนกมหาอุปราช
นั้น ทรงทำการเกลี้ยกล่อมปัจฉิมตชนบท
โดยลำดับให้อยู่ในอำนาจได้แล้ว จนเป็น
ผู้มีบริวารมาก ทรงดำริว่า “เรามีได้ก่อเวร
ต่อพระเชษฐาธิราชของเราก่อน, แต่บัดนี้
เราจะเป็นผู้ก่อเวรละ”. พระองค์ให้ประชุม
หมู่พลแล้ว มีมหาชนห้อมล้อม เสด็จออก
จากปัจฉิมตคามแล้ว มาถึงกรุงมิถิลา
โดยลำดับ โปรดให้ตั้งค่ายไว้ ภายนอก
พระนคร ให้กองทัพพักอยู่แล้ว.

ครั้งนั้น เหล่าทหารชาวพระนครมิถิลา
ทราบข่าว “ข่าวว่า พระเจ้าโปลชนกกุมาร
เสด็จมา” ก็พากันถือเอาเครื่องยุทโธปกรณ์
มีพาหนะคือช้างเป็นต้นโดยมาก มายัง

อาคมี่สุ. โส ภาตุ สาสนํ เปเสสิ
 “นาหิ ปุพฺเพ ตุมหากิ เวรี, อิทานิ
 ปน เวมฺหิ, เสตจฺจตฺตํ วา เม
 เทถ, ยฺหุํ วา”ติ. ตํ สุตฺวา ราชา
 ยฺหุํ กาคุํ อิจฺฉนฺโต อคฺคฺมเหสี
 อามนฺเตตฺวา “ภทฺเท ยฺหุเ ชยปฺราชโย
 นาม น สกฺกา ชานิตุํ, สเจ
 มม อนฺตรายโย โหติ, ตวํ คพฺภ
 รกฺเขยฺยาสี”ติ วตฺวา มหติยา เสนาย
 ปริวฺโต นครา นิกฺขมิ.

อถ นํ ยฺหุเ โปลชนกสฺส โยธา
 ชีวิตกฺขยํ ปาเปสฺสุ. “ราชา มโต”ติ
 สุตฺวา สกลนคฺริ เอกโกลาหลชาตํ.
 เทวี่ปี ตสฺส มตภาวํ ฅตฺวา สีสฺมสีสฺม
 สฺวณฺณสํสํราทีนิ คเหตุวา ปจฺฉิยํ
 ปกฺขิปิตฺวา มตฺถเก ปีโลติกํ อตฺถริตฺวา
 อฺปฺริ ตณฺหฺเล ปกฺขิปิตฺวา กิลิฏฺจปีโลติกํ
 นิวาเสตฺวา อตฺตโน สรีรํ วิรูปิ กตฺวา
 ปจฺฉิ สีเส จเปตฺวา ทิวาทิวเสเยว

สำนักของพระเจ้าโปลชนกกุมารนั้น
 นั้นแหละ, แม้พวกชาวพระนครเหล่าอื่น
 ก็พากันมา(เข้าด้วย). พระเจ้าโปลชนก
 มหาอุปราชนั้น ทรงส่งสาสน์ไปถึงพระ
 เชษฐาธิราชว่า “(ขอเดชะ)” ข้าพระองค์
 มิได้ก่อเวรต่อพระองค์ก่อน, แต่บัดนี้
 ข้าพระองค์จะก่อเวรต่อพระองค์ละ,
 พระองค์จะให้เสวตฉัตรแก่ข้าพระองค์
 หรือจักทำการรบ”. พระราชา(อริฏฐชนก)
 ทรงดับคํานั้นแล้วทรงปรารภนาจะทำการ
 รบ จึงตรัสเรียกพระอัคมเหสีมา
 ตรัสปรึกษาว่า “ดูกรนางผู้เจริญ ชื่อว่า
 การชนะหรือแพ้ในการรบ ใคร ๆ ไม่
 สามารถจะรู้ได้, ถ้าอันตรายจะมีแก่เรา
 ไชว์, เธอพึงรักษากรรมไว้(ให้ปลอดภัย)”
 แล้วทรงแหวดล้อม ด้วยกองทัพใหญ่ เสด็จ
 (กรีธาทัพ) ออกจากพระนครแล้ว.

ครั้งนั้น ทหารทั้งหลายของพระเจ้า
 โปลชนกมหาอุปราช ได้ปลงพระชนม์
 พระเจ้าอริฏฐชนก ในที่รบแล้ว. เพราะ
 ได้ฟังข่าวว่า “พระราชาสวรรคตแล้ว”
 ก็เกิดโกลาหลเป็นเสียงเดียว ไปทั่ว
 พระนคร. ฝ่ายพระราชเทวีทรงทราบว่
 พระราชสวามีเสด็จสวรรคตแล้ว ก็ทรง
 ถือเอาทรัพย์ที่สำคัญมีทองเป็นต้นบรรจุ
 ลงในกระเช้าโดยรีบด่วน เอาผ้าเก่าปูลาด

นครา นิกุมมิ, น โกจิ นั ชานาติ.
 สา อุตฺตรทฺวาเรน นิกุมมิตฺวา กตฺถจิ
 อคตปฺพุตฺตา มคฺคํ อชานนฺตี ทิสฺ
 ววฺฏฺชเปตฺตุ อสฺสโกณฺตี เกวลํ
 “กาลจฺมปากนคฺริ นาม อตฺถิ”ติ
 สุตตฺตา “กาลจฺมปากนคฺริ คมิกา นาม
 อตฺถิ”ติ ปุจฺจมานา เอติสฺสํ สาลายํ
 นิสฺสีทิ. กุจฺฉิยํ ปนฺสฺสา นิพฺพุตฺตสฺสโต
 น โย วา โส วา, ปุริตปารมี ปน
 มหาสฺสโต นิพฺพุตฺติ.

ข้างบน(ทองเป็นต้น) แล้วใส่ข้าวสาร
 เป็องบน ทรงนุ่งห่มภูษาที่เก่าคร่ำคร่า
 แล้วทำพระวรกายของพระนางให้เปลี่ยน
 รูป เทินกระเช้าบนพระเศียร เสด็จหนี
 ออกไปจากพระนคร ในเวลากลางวัน
 ของวันนั้นเอง, ใคร ๆ ก็ไม่รู้จักพระนาง.
 พระนางเสด็จออก ทางประตูด้านทิศอุดร
 ไม่ทรงรู้จักหนทางเพราะไม่เคยเสด็จไป
 ที่ไหน ๆ เลย ทั้งไม่สามารถจะทรง
 กำหนดทิศทางได้ เมื่อจะตรัสถามด้วย
 ทรงดำริว่า “คนผู้จะเดินทางไปเมือง
 กาลจัมปากะคงจะมี” เพราะเคยได้ยิน
 ว่า “เมืองชื่อกาลจัมปากะมีอยู่แน่” จึง
 ประทับนั่ง ณ ศาลานั้น. สัตว์ที่เกิดใน
 พระครรภ์ของพระเทวีนั้นมีไชธรรมดา,
 แต่เป็นพระมหาสัตว์มีบารมีเต็มเปี่ยมแล้ว
 มาเกิด.

ตสฺส เตเชน สกฺกสฺส ภาวนํ
 อญฺเฎการํ ทสฺเสสิ. สกฺโก อวชฺเชนฺโต
 ตํ การณํ ญตฺวา “เทวียา กุจฺฉิยํ
 นิพฺพุตฺตสฺสโต มหาปฺญโย, มยา
 ตตฺถ คนฺตุํ ววฺฏฺฐิ”ติ จินฺตเตตฺวา
 ปฏิจฺจนฺนโยคํ มาเปตฺวา ตตฺถ
 มญฺจํ ปญฺญาเปตฺวา มหฺลลกปฺริสฺ
 วีย อตฺตานํ มาเปตฺวา โยคํ
 ปาเชนฺโต ตาย นิสินฺนสาลาย ทฺวาเร

ด้วยเดชานุภาพแห่งพระมหาสัตว์
 นั้น ภาพของท้าวสักกเทวราชแสดงอาการ
 ร้อน. ท้าวสักกเทวราชทรงพิจารณาดู
 ก็ทรงทราบเหตุนั้น ทรงดำริว่า “สัตว์
 ผู้เกิดในพระครรภ์ของพระเทวี เป็นผู้
 มีบุญญาธิการมาก, เราควรไปในสำนัก
 พระเทวีนั้น” จึงทรงเนรมิตยานมีเครื่อง
 ปกปิด ปลอดภัยไว้ในยานนั้น จึง
 จำแลงตนเป็นเหมือนคนแก่ ขับยานไปอยู่

รถิ์ จเปตฺวา "กาลจมุปากนครํ คมิกานาม อตุถิ"ติ ตํ ปุจฺฉิ. ตํ สุตฺวา เทวี "อหฺมปิ ตาต คมิสฺสามิ"ติ อาห. "เตนหิ โยคํ อารุญฺห นิสิตฺท อมฺมา"ติ.

สา นิคุขมิตฺวา "ตาต อหํ ปริปุณฺณคพฺภา น สกฺกา มยา โยคํ อภิรุหิตฺุ, ตว ปจฺฉโต ว คมิสฺสามิ, อปิ จ อิมิสฺสา ปน เม ปจฺฉิยา โอกาสํ เทหิ"ติ อาห. "อมฺม กิ วเทสิ. โยคํ ปาเชตฺุ ชานนฺโต นาม มยา สทิสฺโส นตฺถิ, มา ภายิ, โยคํ อภิรุญฺห นิสิตฺท อมฺมา"ติ, ตสฺสา อาโรหนกาเล อตฺตโน ปุตฺตสฺसानุภาเวน ปจฺวี วาตปุณฺณ-ภสฺสมจฺมมํ วิว อุนฺนมิตฺวา โยคฺคสฺส ปจฺฉิมนฺเต อาหจฺจ อญฺจาสิ. สา อภิรุญฺห สิริสยเน นิปชฺชิตฺวา "เทวดา อยํ ภวิสฺสตี"ติ อญฺญาสิ. สา ทิพฺพสยเน นิปนฺนมตฺตา ว นิทฺทํ โอกฺกมิ.

อถ นํ สกฺโก ติสฺสโยชนมตฺตเก เอกํ นทํ ปตฺวา เทวี ปิพฺเพตฺวา

หยุตฺรธวํที่ประตฺูศาลา อันพระนางเธอประทับนั่งอยู่ แล้วทูลถามพระเทวีนั้นว่า "คนผู้จะไปยังจัมปากนครมีอยู่หรือ". พระเทวีได้ทรงสดับคำนั้น จึงตรัสว่า "คุณพ่อ แม่ดิฉันก็จักไปด้วย". ท้าวสักกเทวราช จึงตรัสว่า "แม่หนู ถ้าเช่นนั้นเชิญแม่หนู จงขึ้นไปนั่งบนยานเถิด".

พระเทวีนั้น เสด็จออกมาแล้วตรัสว่า "คุณพ่อ ดิฉันมีครรภ์แก่ไม่สามารถจะ ขึ้นยานได้, จักขอเดินตามไปข้างหลัง คุณพ่อ, แต่ขอคุณพ่อจงรับฝากกระเช้านี้ ของดิฉันด้วย". ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า "แม่หนู ท่านพูดอะไร, คนอื่นชื่อว่า รู้ เพื่อจะขับยานไป เช่นข้าพเจ้าไม่มีเลย, เจ้าอย่ากลัว, เชิญแม่หนูขึ้นมานั่งบนยานเถิด" ด้วยอาณูภาพแห่งพระโอรสของ พระนาง ในเวลาที่พระนางจะเสด็จขึ้นยาน แผ่นดินก็สูงขึ้นเหมือนลูกหนังอัดลมเต็ม ฉะนั้น จรดที่สุดข้างหลังยานตั้งอยู่. พระนางก็เสด็จขึ้นไปบรรทม ณ พระแท่น บรรทมก็มีสิริ ทรงทราบว่ "บุคคลนี้จัก เป็นเทวดา (ผู้ช่วยอนุเคราะห์)". พระนาง พอบรรทม ณ พระแท่นบรรทมอันเป็น ทิพย์ ก็ทรงหลับทันที.

ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราช ทรง ขับยานไปถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง ทางไกล

“อมม อิมมา โอตริตวา นทียํ
 นุหายิตวา อสุสึสเก สากญยุคํ อตฺถิ,
 ตํ นิวาเสหิ, อนฺโตโยคฺเค ปุวมตฺตํ
 อตฺถิ, ตํ คเหตุวา ปริญฺญาหิ”ติ อาห.
 สา ตถา กตฺวา ปุณฺ นิปชฺชิตฺวา
 สายณฺหสมเย กาลจฺมปากนฺครํ ปตฺวา
 ทวารญฺญาลกปากาเร ทิสฺวา “ตาท
 กิณฺหาเมตํ นครนุ”ติ สกํ ปุจฺฉิ.

“กาลจฺมปากนฺครํ อมฺมา”ติ. “กิ
 วเทสิ ตาท นนุ อมฺหากํ นครโต
 กาลจฺมปากนฺครํ สญฺจิโยชนมตฺถเก
 โหติ”ติ.

“เอวํ อมม อหํ ปน อชฺชมคฺคํ
 ชานามิ”ติ. อถ นํ ทกฺขิณทวารสมิเป
 โอตาเรตฺวา “อมม อมฺหากํ คาโม
 ปุรโต โหติ, ตวํ ปน อิมํ นครํ
 ปวิสหาหิ”ติ วตฺวา ปุรโต คจฺจนฺโต
 วีย คนฺตฺวา สกฺโก อนฺตรธายิตฺวา
 สกฺกฺจานเมว คโต.

ประมาณ ๓๐ โยชน์ ก็ปลุกพระเทวี
 ให้ตื่นบรรทม จึงทูลว่า “แม่หนูเจ้าจงลง
 จากยานนี้ไปอาบน้ำก็ได้ คู่ผ้ามีอยู่ข้าง
 ห้วนอน จงนุ่งห่มผ้านั้น, ขนมห้สำหรับกิน
 มีอยู่ภายในยาน, เจ้าจงหยิบขนมนั้นมากิน
 เถิด”. พระนางทรงทำอย่างนั้นแล้วบรรทม
 อีกในเวลาเย็นก็ถึงกาลจัมปากนคร ทอด
 พระเนตรเห็นประตูป้อมคูหอรบและกำแพง
 พระนคร จึงตรัสถามท้าวสັกกเทวราช
 (แปลงกาย)ว่า “คุณพ่อเมืองนี้ชื่ออะไร”.

ท้าวสັกกเทวราชทูลว่า “เมืองนี้
 ชื่อเมืองกาลจัมปากะ แม่หนู”. พระนาง
 ตรัสว่า “คุณพ่อ ท่านพูดอะไร จาก
 นครที่ดิฉันอยู่ถึงกาลจัมปากนครไกลกัน
 ประมาณ ๖๐ โยชน์ มิใช่หรือ”.

ท้าวสັกกเทวราช ตรัสตอบว่า “แม่หนู
 จริงอย่างนั้น แต่พ่อรู้ทางตรง(จึงข้ามยาน
 ไปได้รวดเร็ว)” ลำดับนั้น ท้าวสັกกเทวราช
 จึงเชิญพระนางให้เสด็จลงจากยาน ณ
 ที่ใกล้ประตูด้านทิศทักษิณ แล้วตรัสว่า
 “แม่หนู บ้านของพ่ออยู่ข้างหน้า, แต่เจ้า
 จงเข้าไปยังพระนครนี้เถิด” แล้วทำเป็น
 เหมือนขับไปอยู่ข้างหน้า แล้วหายไป
 ได้เสด็จไปยังที่อยู่ของตนตามเดิม.

เทวีปี เอกิสส์ सालायं निสีति.
 तसुमी खणे ऐगो तिसापामोखो
 कालजमुपाकनक्रवासी मनुत्तुमायिक-
 पुराहमणे पणुजहि मानवकसतेहि
 परिउतो नुहानतुघाय कजुनुतो
 तुरतो व ओलोकेतुवा तं ओरुपी
 सोमकुคप्पत्तं เทวี ตตถ सालायं
 นิสินนํ ทิสฺวา เทวียา กุจฺฉิยํ
 นิพพุตฺตมหาสत्ตสฺसानุภาเวน สห
 ทสฺสเนเนว สกกนิฏฺฐมคินิ วีย สินเห
 อุปฺปาเตตฺวา मानเว พหิ จเปตฺวา
 เอกโกว सालायं ปวิสิตฺวา “ภคินิ
 กตรคามวาสี”ติ ปุจฺฉิ. “ตาท อหํ
 มิถิลายํ อริฏฺฐชนกรณฺโပ อคฺค-
 มहेสิมฺหิ”ติ. “อมุม อิตฺ กสฺมา
 อาคโตสสี”ติ ปุจฺฉิ.

“ไปลชนเก ราชา มาริโต, อถาหํ
 ภิตา ‘คพฺภํ อนุรทฺธิสฺสสามิ’ติ อาคตา”ติ.
 “อมุม อิมสฺมิ ปน นคเร ตว
 โกจิ ภาตโก อตฺถิ”ติ. “นตฺถิ
 ตาตา”ติ. “เตนหิ มา จินฺตยิ, อหํ
 อุทิจฺจุพฺราหฺมณมหาสาโล ทิสปาโมโข
 อาจริโย, อหํ ตํ ภคินิฏฺฐาเน จเปตฺวา
 ปฏฺิษคฺคิสฺสามิ, ตวํ ‘ภาตโก’ติ มํ

ฝ่ายพระเทวีกีประทับนั่งอยู่ ณ
 ศาลาแห่งหนึ่ง. ขณะนั้น พราหมณ์ผู้
 ชำนาญมนต์คนหนึ่งชาวเมืองกาลจัมปากะ
 เป็นอาจารย์ทิสปาโมกข์ แวดล้อมด้วย
 มาณพ ๕๐๐ ไปอาบน้ำ แลเห็นแต่ไกล
 ได้เห็นพระเทวีมีรูปร่างงามยิ่งนัก ถึงความ
 เป็นเลิศทางความงาม ประทับนั่ง ณ
 ศาลานั้น ด้วยอาณภาพ พระโพธิสัตว์ผู้ถือ
 ปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระเทวีพร้อมกับการ
 เห็นที่เดียว ก็เกิดความรักใคร่เหมือน
 น้องสาวของตน จึงให้มาณพทั้งหลายพัก
 อยู่ภายนอก เข้าไปศาลาแต่คนเดียว
 เท่านั้น ถาถามว่า “น้องหญิง เจ้าเป็นชาว
 เมืองไหน”. พระเทวีตรัสตอบว่า “คุณพ่อ
 ดิฉันเป็นอัศวมเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนก
 ในเมืองมิถิลา”. อาจารย์ทิสปาโมกข์
 ถาถามว่า “แม่คุณ แม่มาที่เมืองนี้เพราะ
 อะไร”.

พระเทวีตรัสตอบว่า “พระราช(อริฏฐชนก
 ผู้เชษฐาธิราช) ถูกพระเจ้าไปลชนก
 มหาอุปราช(ผู้พระอนุชา)ปลงพระชนม์
 เสียแล้ว, เมื่อเป็นเช่นนั้น ดิฉันกลัวภัย
 จึงหนีมาด้วยคิดว่า ‘จะพยายามรักษา
 ครรภ์’ ดังนี้”. ท่านอาจารย์ทิสปาโมกข์
 ทูลถามว่า “ข้าแต่แม่ก็ในพระนครนี้
 มีใครเป็นพระญาติของพระนางบ้างหรือ”.

ครั้งนั้น พวกอันเตวาสิก เมื่อ
 สดับเสียงปริเวณการนั้น ก็พากันวิ่ง
 ไปยังศาลา เรือนถามว่า “ท่านอาจารย์
 ท่านผู้นี้เป็นอะไรกับท่าน”. อาจารย์
 ทิศาปาโมกข์กล่าวว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย
 นางนี้เป็นน้องสาวของเรา. ได้พลัดกันไป
 แต่ครั้งก่อนโน้น”. พวกอันเตวาสิกจึง
 เรียนว่า “ท่านอาจารย์ จำเดิมแต่เวลา
 ที่ท่านทั้งสองได้พบกันแล้ว ท่านทั้งสอง
 อย่าได้วิตกไปเลย(ข้าพเจ้าทั้งหลาย จัก
 ปฏิบัติท่านให้มีความสุข)”. อาจารย์
 ทิศาปาโมกข์นั้นให้นายานที่ปกปิดมารับ
 พระนางให้ประทับในยานนั้น แล้วพูดกับ

พราหมณ์เณปี นุทายิตฺวา เคหิ อาคโต
โกชนกาเล “ภคินี เม ปกุโกสธา”ติ
ตํ ปกุโกสาเปตฺวา ตาย สทฺธิ เอกโต
ภุญฺชิตฺวา อตฺตโน นิเวสเนเยว ตํ
ปฏฺิษคฺคิ.

สา น จิรสฺเสว สุวณฺณวณฺณํ ปุตฺตํ
วิชายิ. เทวี่ “มหาชนกกุมาริ”ติสฺส
อยุยกสฺส สนฺตกํ นามํ อกาสิ. โส
วฑฺฒมาโน ทารเกหิ สทฺธิ กิฬฺนฺโต
เย นํ โรเสนฺติ, อสมฺภินฺนชตฺตียกุเล
ชาตตฺตา มหาพลตาย เจว
มานถทฺธตาย จ เต ทฬฺหิ คเหตุวา
ปหริ. เต มหาสทฺเทน โรทฺนฺตา
“เกน ปหตา”ติ วุตฺเต “วิธวาปุตฺเตนา”ติ
วทฺนฺติ. กุมาริ จินฺเตสิ “อิมะ มํ
‘วิธวาปุตฺโต’ติ อภินฺนํ วทฺนฺติ. โหตุ,
มม มาตรํ ปุจฺฉิสฺสามิ”ติ. โส
เอกทิวสํ มาตรํ ปุจฺฉิ “อมม โภ

มาณพทั้งหลายว่า “เจ้าทั้งหลายจงบอก
ความที่นางนี้เป็นน้องสาวของเรา แก่
พราหมณ์ แล้วจงบอกนางพราหมณ์
เพื่อทำกิจทั้งปวง(แก่น้องสาวของเรานี้)”
แล้วจึงส่งพระนางไปยังเรือน. ครั้งนั้น
พราหมณ์จึงจัดให้พระนางสงสนานด้วย
น้ำอุ่น แล้วปลูาดที่บรรทมให้พระนาง
บรรทม. ฝ่ายพราหมณ์อาบน้ำแล้วก็กลับ
มาเรือน จึงให้เชิญพระนางมาในเวลา
บริโภคอาหารด้วยคำว่า “พวกท่านจง
เรียกน้องสาวของเรามา” แล้วบริโภค
ร่วมกับพระนางได้ปฏิบัติพระนางในเรือน
ของตนนั่นเอง.

ต่อกาลไม่นานนัก พระนางประสูติ
พระโอรสมีผิวพรรณดุจทอง. พระเทวีจึง
ขนานพระนามพระโอรสนั้น เหมือนชื่อ
พระอัยกาว่า “มหาชนกกุมาร”. พระกุมาร
นั้น เมื่อเจริญวัยก็เล่นอยู่กับเด็กทั้งหลาย
เด็กเหล่าใดทำให้พระกุมารนั้นขัดเคือง,
ก็ทรงจับเด็กพวกนั้นให้มันแล้ว จึงทรง
ทุบตี เพราะพระกุมารมีกำลังมากและ
ทรงมีมานะกระด้าง เพราะพระองค์
ประสูติในตระกูลกษัตริย์อัสสัมภินวงศ์.
เด็กพวกนั้นพากันร้องไห้เสียงดังสนั่น
เมื่อถูกใครถามว่า “ใครทุบตีพวกเจ้า”
จึงกล่าวว่า “บุตรหญิงหม้าย”. พระกุมาร

มยุห์ ปิตา"ติ. อถ นํ "ตาท
พฺราหฺมณเณ เต ปิตา"ติ วญฺเจสิ.

โส ปุณฺทิวเส ทารเก ปหฺรณฺโต
"วิธวาปฺตฺเตนา"ติ วุตฺเต "นนุ
พฺราหฺมณเณ เม ปิตา"ติ วุตฺวา
"พฺราหฺมณเณ กิ เต โหตี"ติ วุตฺเต
จิณฺเตสิ "อิเม พฺราหฺมณเณ กิ เต
โหตี"ติ วทฺตฺติ, มาตา เม อิห
การณํ ยถาภูตํ น กเถสิ. ส
อตฺตโน มเนน เม น กเถสฺสตี,
โหตุ, กถาเปสฺสสามิ นนุ"ติ. โส
ถนฺตํ ปิวนฺโต มาตุ ญํ ทสฺสิตฺวา
"อมฺม ปิตริ เม กเถहि, โน เจ
กเถสฺสสิ, ถนฺตเต จินฺทิสฺสสามิ"ติ
อาห. ส ปฺตฺตํ วญฺเจตุ อสฺสโกนฺตํ
"ตาท ตวํ มิถิลาโย อริฏฺฐชนกสฺส
รณฺโณ ปฺตฺโต, ปิตา เต โปลชนเกน
มาริตฺโต, อหฺนฺตํ อนฺรฺกชนฺตํ อิมํ
นครํ อาคตมฺหิ, อโย พฺราหฺมณเณ
ภคินิฏฺฐาเน จเปตฺวา ปฏิชคฺคี"ติ
กเถสิ. โส ตโต ปฏฺจาย

ทรงดำริว่า "เด็กเหล่านี้กล่าววกะเรา
บ่อย ๆ ว่า 'บุตรหญิงหม้าย'. ชื่อนั้น
จยยกไว้ก่อน. เราจักถามมารดาของเรา".
วันหนึ่ง พระกุมารนั้นทูลถามพระมารดา
ว่า "คุณแม่ ใครเป็นบิดาของฉัน". ลำดับ
นั้น พระเทวีจึงตรัสลงพระกุมารนั้นว่า
"ลูกเอ๋ยท่านพราหมณ์เป็นบิดาของเจ้า".

ในวันต่อมา พระกุมารทุบตีเด็กทั้งหลาย
เมื่อเด็กเหล่านั้นกล่าวว่า "บุตรหญิงหม้าย
ทุบตีพวกเรา" จึงตรัสว่า "ท่านพราหมณ์
เป็นบิดาของเรามีใช่หรือ" เมื่อพวกเด็ก
กล่าวท้วงว่า "ท่านพราหมณ์เป็นอะไร
กับเธอ" จึงทรงดำริว่า "พวกเด็กเหล่านี้
กล่าวว่า 'ท่านพราหมณ์เป็นอะไรกับเธอ'
ดังนี้, มารดาของเราไม่บอกเหตุนี้ตาม
ความจริง, ท่านไม่บอกแก่เราก็ตามใจ
ท่าน, ชื่อนั้นก็แล้วไป, เราจักให้ท่าน
บอก(ความจริง)ให้ได้". พระกุมารนั้น
(ทรงดำรินี้แล้ว) เมื่อทรงดีมนม
พระมารดาจึงกีดกันพระมารดาไว้แล้ว
ตรัสว่า "ข้าแต่แม่ แม่จงบอกบิดาแก่ลูก,
ถ้าแม่ไม่บอก, ลูกจักกีดนมของแม่ให้
ขาด". พระนางไม่อาจจะลงพระโอษฐ์ได้
จึงตรัสว่า "เจ้าเป็นพระโอรสของพระ
อริฏฐชนกในกรุงมิถิลา, พระบิดาของเจ้า
ถูกพระเจ้าโปลชนก (ผู้เป็นพระเจ้าอา)

“วิธวาปุตโต”ติ วุตเตปิ น กุชฺฌิ.

โส โสฬสวสุสพฺพณฺตเรเยว ตโย
เวเท สพฺพสิปปานิ จ อุกฺคณฺหิ,
โสฬสวสุสิกกาเล ปน อุตฺตมรูปธโร
อโหสิ. โส “ปิตุ สนฺตกํ รชฺชํ
คณฺหิสฺสามิ”ติ จินฺตเตตฺวา มาตริ ปุจฺฉิ
“อมฺม กิณฺจ เต หตฺถคตํ ธนํ
อตฺถิ, อุทามฺ โน, อหํ โวหารํ
กตฺวา ธนํ อุปฺปาเทตฺวา ปิตุ สนฺตกํ
รชฺชํ คณฺหิสฺสามิ”ติ. “ตาต นานํ
ตฺถจฺจนฺตฺตา อาคตา, ตโย สารา
มยฺหํ อตฺถิ มณฺนิสาโร มุตฺตาสาโร
วชิรสาโรติ, เตสฺส เอเกโก สาโร
รชฺชคฺคณฺณปฺปมาโน อตฺถิ, ตํ
คเหตฺวา รชฺชํ คณฺหานิ, มา โวหารํ
กิริ ตาตา”ติ.

ปลงพระชนม์เสียแล้ว, แม่ตามรักษาเจ้า
(ให้ปลอดภัย) จึงหนีมายังพระนครนี้,
ท่านพราหมณ์ผู้นี้ตั้งแม่ไว้ในตำแหน่ง
น้องสาวได้ปฏิบัติ(ให้มีความสุขตลอดมา)”.
ตั้งแต่นั้นมา พระกุมารนั้น แม้เมื่อใคร
กล่าวว่า “เป็นบุตรหญิงหม้าย” ก็ไม่กริ้ว.

พระราชกุมารนั้น ทรงเรียนไตรเพท
และศิลปศาสตร์ทุกอย่าง(สำเร็จ)ภายใน
พระชนมายุได้ ๑๖ พรรษาเท่านั้น, แต่ใน
เวลาที่พระองค์มีพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา
เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระรูปอันอุดม. พระองค์
ทรงดำริว่า “เราจักยึดเอาราชสมบัติ
อันเป็นมรดกของพระบิดาให้ได้” จึงทูล
ถามพระมารดาว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า
พระองค์มีทรัพย์อะไรติดมือมาบ้าง หรือ
ไม่มี, หม่อมฉันจักทำการค้าขาย เก็บ
ทรัพย์ได้แล้ว จึงจักยึดเอาราชสมบัติอัน
เป็นมรดกของพระบิดาให้ได้”. พระนาง
เธอตรัสว่า “ลูกเอ๋ย แม่ไม่ได้มามีมือเปล่า.
แม่มีทรัพย์อันเป็นสวาระสำคัญ ๓ อย่าง
คือแก้วมณี แก้วมุกดา และแก้ววิเชียร.
บรรดาแก้วทั้ง ๓ อย่างนั้น แก้วแต่ละ
อย่าง มีค่าพอจะถือเอาราชสมบัติได้,
พ่อจงรับเอาแก้วทั้ง ๓ นั้น ยึดเอา
ราชสมบัติเถิด. อย่าทำการค้าขายเลย
พ่อ”.

“อมม เอตํ ธนํ มยฺหเมว อุปทฺธํ
 เทหิ, ตํ คเหตฺวา สุวณฺณภูมิ
 คนฺตฺวา พหุณฺโณ อหริตฺวา ปิตุ
 สนฺตํ ราชํ คณฺหิสฺสามิ”ติ วตฺวา
 โส อุปทฺธํ อหฺราเปตฺวา ภณฺทํ
 คเหตฺวา สุวณฺณภูมิคมิเกหิ วาณิเชหิ
 สทฺธิ นาวาย ภณฺทํ อโรเปตฺวา
 ปุณฺ นินฺวตฺติตฺวา มาตรํ วนฺทิตฺวา
 อาปุจฺจิตฺวา “อมม อหํ สุวณฺณภูมิ
 คมิสฺสามิ”ติ อห. “ตาต มหาสมุทฺโท
 นาม อปฺปสฺสิตฺธิโก พหุณฺตฺราโย, มา
 คจฺฉ, ราชํ คณฺตฺถาย เต ธนํ
 พหุณฺ”ติ. โส “คจฺฉิสฺสามิเยว อมฺมา”ติ
 มาตรํ อาปุจฺจิตฺวา วนฺทิตฺวา ปทกฺขิณํ
 กตฺวา นิกฺขมิตฺวา นาวํ อภิรุหิ.

ตํ ทิวสเมว โปลชนกสฺส สรีเร
 โรโค อุทฺปาติ, อญฺฺจานเสยฺยํ สยิ.
 สตฺตฺวาณิสฺสตานิ นาวํ อภิรุหิสฺสุ. นาวา
 สตฺตฺหิ ทิวเสหิ สตฺตฺ โยชนสฺตานิ
 คตา. สว อติจฺณฺทญฺมิเวเคน คนฺตฺวา

พระราชกุมารนั้นทูลว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า
 ขอพระองค์จงประทานทรัพย์นั้นกึ่งหนึ่ง
 แก่หม่อมฉันเถิด, หม่อมฉันรับเอาทรัพย์
 นั้นแล้ว จักไปเมืองสุวรรณภูมิ (ค้าขาย)
 รวบรวมทรัพย์ได้มากแล้ว จึงจักยึดเอา
 ราชสมบัติอันเป็นมรดกของพระราชบิดา”
 ดังนี้แล้ว ให้พระมารดานำเอาทรัพย์
 กึ่งหนึ่งมาประทานแล้วซื้อสินค้า ให้ชน
 สินค้าลงบรรทุกเรือร่วมกับพวกพ่อค้า
 ผู้จะไปเมืองสุวรรณภูมิ เสร็จแล้วกลับมา
 อีก ถวายบังคมแล้ว ทูลลาพระมารดาว่า
 “ข้าแต่พระแม่เจ้า หม่อมฉันจักไปเมือง
 สุวรรณภูมิ”. พระนางเธอตรัส(ห้าม)ว่า
 “ดูกรลูกรัก ขึ้นชื่อว่า มหาสมุทรสำเร็จ
 ประโยชน์น้อย มีอันตรายมาก, เจ้าอย่า
 ไปเลย ทรัพย์ของเจ้าก็มีมาก(พอ) เพื่อ
 ต้องการจะยึดเอาราชสมบัติได้”. พระ-
 ราชกุมารนั้น ทูลลาพระมารดาว่า “ข้าแต่
 พระแม่เจ้า หม่อมฉันจักไปโดยแท้”
 ถวายบังคมทรงทำประทักษิณแล้วออกไป
 ขึ้นเรือ.

ในวันนั้นนั่นเอง พระเจ้าโปลชนก
 ทรงเกิดประชวรพระโรคขึ้นในพระวรกาย,
 บรรทมประหนึ่งว่าการบรรทมจะไม่เสด็จ
 ลุกขึ้นต่อไป. พวกพ่อค้า ๗๐๐ ขึ้นไปยัง
 เรือแล้ว. เรือแล่นไปได้ระยะทางประมาณ

อตฺตานํ สนฺธาเรตุ^๑ นาสกฺขิ. ตฺรํคเวเคน
 ผลกานิ ภินฺนานิ โหณฺติ, ตโต ตโต
 อุกกํ อุกฺคตํ, นาวา สมฺมุตฺตมชฺเฌ
 นิมฺมุคฺคา. มหาชนา มรณภยภีตา
 โรทฺหฺนฺติ ปฺริเทวฺนฺติ, นานาเทวตาโย
 นมสฺสฺสนฺติ. มหาสฺตโต ปน เณว โรทฺหิ
 น ปฺริเทวติ, น เทวตาโย นมสฺสฺสนฺติ.
 โส นาวาย นิมฺมุชฺชนภาวํ ฅตฺวา
 สปิปปิณา สทฺธิ ชณฺทสฺสกุขํ โอมทฺทิตฺวา
 กุจฺฉิปุริ ชาทิตฺวา เทว มฏฺฐสาฎเก
 เตเลน เตเมตฺวา ทฬฺหํ นิวาเสตฺวา
 กุปกํ นิสฺสํสา ย จิตฺโต นาวาย
 นิมฺมุชฺชนสมเย กุปฺมตฺถกํ อภิรุหิ.

มหาชนา มจฺจนฺกจฺจนปฏฺกฺชา ชาตา,
 สมนฺตา อุกกํ โลหิตวณฺณํ อโหสิ.
 มหาสฺตโต กุปฺมตฺถเก จิตฺโต ว "อิมาย
 นาม ทิสาย มิถิลา"ติ ตํ ทิสํ
 ววฏฺฐเปตฺวา กุปฺมตฺถกา อุปติตฺวา

๗๐๐ โยชน์ โดย ๗ วัน. เรือนั้นแล่นไป
 ด้วยความเร็วแห่งคลื่นอันร้ายยิ่ง ไม่
 สามารถจะทรงตัวอยู่ได้. แผ่นกระดานก็
 แตกแยกออกด้วยกำลังระลอกซัด น้ำได้
 ไหลเข้าตามช่องนั้นๆ. เรือก็อับปางลงใน
 ท่ามกลางมหาสมุทร. มหาชนทั้งหลาย
 พากันหวาดกลัวภัยจากความตาย ต่าง
 พากันร้องไห้คร่ำครวญรำพัน. พากัน
 นอบน้อมบวงสรวงเทพเจ้าต่าง ๆ. ฝ่าย
 พระมหาสัตว์มิได้ทรงกันแสงคร่ำครวญ
 รำพัน. (และ)มิได้นอบน้อม บวงสรวง
 เทพเจ้าทั้งหลาย. ท้าวเธอทรงทราบ
 ความที่เรือจะจมแน่ แล้วทรงคลุกเคล้า
 ชันทสกรกับเนยใสให้เข้ากันแล้ว จึงเสวย
 จนอิ่มท้อง เอาผ้าเนื้อเกลี้ยง ๒ ผืน
 ชุบน้ำมันให้ชุ่ม แล้วทรงนุ่งกระทำให้มัน
 จึงยืนพึงเสากระโดงอยู่ ในเวลาเรือจะ
 จมลง ได้ทรงปีนขึ้นไปปลายเสากระโดง
 แล้ว.

มหาชนทั้งหลายได้เป็นนักขฬหารของปลา
 และเต่าแล้ว. ในบริเวณโดยรอบน้ำได้เป็น
 สีเลือด. พระมหาสัตว์ประทับยืนที่
 ปลายเสากระโดง ทรงกำหนดทิศนั้นว่า
 "เมืองมิถิลาอยู่ทิศนี้" จึงทรงกระโดดจาก

^๑ ฉ. วหิตุ.

มจฺจนฺจเป อติกกมฺม มหาพลตาย
เอกอสุภมตฺตเก ปติ. ตํ ทิวสเมว
โปลชนโก กาลมกาสี. ตโต ปฏฺจาย
มหาสตุโต มณฺวิณฺณณฺส อุมิสุ
ปวตฺเตนฺโต สุวณฺณกทฺทลฺลิกนฺโต วย
พาหุพเลน มหาสมุทฺทํ ตรติ, โส
ยถา เอกทิวสํ ตรติ เอวํ สตุตาหํ
ตรติ “อิทานิ ปุณฺณมํทิวโส”ติ ตํ
ปน เวลํ โอโลเกตฺวา โลโณทเกน มุขํ
วิกฺขาลेतฺวา อุโปสถิโก โหติ.

ตถา ปน “เย มาตุอุฏฺฏจानาธิ-
คุณฺยุตฺตา สมุทฺเท มริตุํ อนนฺจฺจวิกา
สตุตา, เต อุปฺภาเวหิ”ติ จตุหิ
โลกปาเลหิ มณิเมกฺขลา นาม
เทวธิดา สมุทฺทรกฺษิกา จปีตา โหติ.
สา สตุต ทิวโส สมุทฺทํ น โอโลเกติ.
ทิพฺพสมฺปตฺติ อณฺวณฺติยา กิรฺสฺสา
สติ ปมฺภูจฺา. “เทวธิดา เทวสฺมาคฺมํ
คตา”ติปิ เกจิ วทนฺติ. “อชฺช เม
สตุตโม ทิวโส สมุทฺทํ อนโโลเกนฺติยา,
กา นุ โข ปวตฺติ”ติ จินฺตเตตฺวา
โอโลเกนฺติ มหาสตุตํ ทิสฺวา “สเจ
มหาชนกกุมาโร สมุทฺเทเยว มริสฺสติ,
เทวสฺมาคฺมํ ปวิสิตุํ น ลภิสฺสามิ”ติ

ปลายเสากระโดงข้ามปลาและเต่า ไป
ตกยังพื้นน้ำที่สะดอสุภหนึ่ง เพราะพระองค์
มีกำลังมาก. วันนั้นนั้นแหละ พระเจ้า
โปลชนกเสด็จสวรรคตแล้ว. ตั้งแต่เวลา
นั้นมา พระมหาสัตว์ก็ทรงแหวกว่ายอยู่
ในคลื่นทั้งหลายมีสี่เขี้ยว (พระองค์) เป็น
เหมือนท่อนต้นกล้วยทองคำ ว่ายข้าม
มหาสมุทร ด้วยกำลังพระพาหา, พระ-
มหาสัตว์ว่ายอยู่ตลอด ๗ วัน เหมือน
ว่ายอยู่วันเดียว แต่ทรงมองดูเวลานั้นว่า
“บัดนี้ เป็นวันเพ็ญ” จึงบ้วนพระโอษฐ์
ด้วยน้ำเค็ม ทรงสมาทานรักษาศุโบสถศีล.

ก็ในกาลนั้น ท้าวโลกบาลทั้ง ๔
ทรงตั้งเทพธิดา ชื่อมณีเมขลา รักษา
มหาสมุทรด้วยเทพโองการว่า “สัตว์
เหล่าใด ประกอบด้วยคุณธรรมมีบำรุง
บิฑามารดาเป็นต้น เป็นผู้ไม่สมควร
จะตายในมหาสมุทร, เธอจงพิจารณา
ช่วยเหลือสัตว์เหล่านั้น”. นางมณีเมขลา
นั้น มิได้ตรวจตรามหาสมุทรสิ้นเวลา
ประมาณ ๗ วัน. ทราบว่า นางเพเลิดเพลิน
เสวยทิพย์สมบัติอยู่ จึงเผลอสติไป(มิได้
ตรวจตรามหาสมุทร). แต่อาจารย์บางพวก
กล่าวว่า “เทพธิดาไปเทพสมาคม”. (วันที่
๗) เทพธิดาจึงคิดได้ว่า “วันนี้เป็นวันที่ ๗
เมื่อเราได้ตรวจตราดูมหาสมุทร, จะมี

จินฺเตตฺวา มหาสตุตฺตสฺส อวิหฺวเร
อลงฺกตสรีรา อากาเส จตฺวา มหาสตุตฺ
วีรมัสมานา ปจฺม คากฺมาห

เหตุอะไรเกิดขึ้นบ้างหนอ" เมื่อตรวจดู
ก็เห็นพระมหาสัตรี แล้วคิดว่า "ถ้า
มหาชนกกุมารโพธิสัตว์ จักมรณะใน
มหาสมุทรมันไซ้, เราก็จักไม่ได้เข้า
เทพสมาคมต่อไป" แล้วจึงประดับสรีระ
ให้เรียบร้อยไปสถิตอยู่ในอากาศ ไม่ไกล
พระมหาสัตรี เมื่อจะทอดลองพระมหาสัตรี
จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๒๓. "โกยํ มชฺเฌ สมุทฺทสฺมี
อปฺสฺสนฺตีสฺมาเย
กิ ตฺวํ อตฺถวสํ ฅตฺวา
เอวํ วายามเส ภูสฺน"ติ.

๑๒๓. "นี้ใคร เมื่อมองไม่เห็นผั่งก็ยัง
พยายามว่ายอยู่ ในท่ามกลาง
มหาสมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์
อะไร จึงพยายามว่ายอยู่อย่างนี้".

ตตฺถ อปฺสฺสนฺตีสฺมาติ ตีรํ
อปฺสฺสนฺโต ว. อายฺยเหติ วีรยํ กโรติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เมื่อมอง
ไม่เห็นผั่ง คือ มองดูไม่เห็นผั่งเลย. คำว่า
ก็ยังพยายามว่ายอยู่ คือ กระทำความ
เพียรอยู่.

อถ มหาสตุโต "อชฺช เม สตุตฺโม
ทิวโส สมุทฺทํ ตรนฺตสฺส, น เม
หุติโย สตุโต ทิฏฺฐปฺพุโ, โก นฺ ไซ
เอส มํ วทตี"ติ อากาสํ โอโลเกนฺโต
ตํ ทิสฺวา หุติยคากฺมาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตรีเจ้าทรงดำริว่า
"เมื่อเราว่ายข้ามมหาสมุทรวันนี้เป็นวันที่
๗ เราไม่เคยเห็นสัตว์เป็นเพื่อนเลย, นั้น
ใครหนอมาพูดกะเรา" ดังนี้ ก็ทรงแหงนดู
อากาศ ได้ทอดพระเนตรเห็นเทพธิดา
มณีเมฆลานั้น จึงตรัสพระคาถาที่ ๒ ว่า

๑๒๔. "นิสฺมม วตฺตํ โลกสฺส
วายามสฺส จ เทวเต

๑๒๔. "ดูกรเทวดา เราพิจารณาวัตรของ
โลกและอานิสงส์แห่งความพยายาม

ตสุมมา มชฺเฌ สมุทฺทสฺมี
อปสฺสนนฺตีมายูเห"ติ.

เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง
ก็ต้องพยายามว่ายอยู่ในท่ามกลาง
มหาสมุทร".

ตถา นิสมฺม วตฺตํ โลกสฺสชาติ โส
อหํ โลกสฺส วตฺตํ กิริยํ นิสมฺม
อุปธาวะตฺวา วิหรามิตี อตฺถโก.
วายามสฺส จาติ วายามสฺส จ
อานิสฺสํ นิสมฺม ปสฺสิตฺวา วิหรามิตี
ทีเปติ. ตสฺมาติ ยสฺมา นิสมฺม
วิหรามิ, ปุริสกาโร นาม น นสฺสติ,
สุเข ปติฏฺฐาเปตฺติ ชานามิ, ตสฺมา
ตีรํ อปสฺสนนฺโตปิ आयูเห วิริยํ กโรมิ,
กํ นามะตํ น อุกฺกณฺฐามิตี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พิจารณาวัตร
ของโลก ความว่า เรานั้นพิจารณา คือ
ไตร่ตรองดูวัตรกิริยาของโลกอยู่. คำว่า
แห่งความพยายาม พระมหาสัตว์
ทรงแสดงว่า ก็เราพิจารณาเห็นอานิสฺส
แห่งความพยายามอยู่ ดังนี้. คำว่า
เพราะฉะนั้น คือเราใคร่ครวญดูอยู่
เพราะเหตุใด, อธิบายว่า เราเห็นว่า ขึ้นชื่อว่า
บุรุษผู้ทำความเพียรย่อมนับไม่จบหาย, จะ
ยังตนให้ดำรงอยู่ในความสุข, เพราะ
เหตุนี้ แม้ถึงจะไม่เห็นฝั่ง เราก็จะ
พยายาม คือกระทำความเพียรต่อไป,
ขึ้นชื่อว่า ความเพียรอะไรนี้ เราจะไม่
เบื่อหน่ายเลย.

สา ตสฺส ธมฺมกถํ โสตุกามา
ปฺน คากมาห

นางมณีเมชลานั้น प्रารธนาจะ
ฟังธรรมกถาของพระมหาสัตว์เจ้านั้น จึง
กล่าวคาถาอีกว่า

๑๒๕."คมภีเร อปฺปเมยฺยสฺมี
ตีรํ ยสฺส น ทิสฺสติ
โมโสม เต ปุริสวาयाโม
อปฺปตฺวา ว มริสฺสสึ"ติ.

๑๒๕."ฝั่งมหาสมุทรอันลึก ประมาณมิได้
ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความ
พยายามอย่างสูงผู้ชายของท่าน ก็
เปล่าประโยชน์ ท่านยังไม่ทันจะ
ถึงฝั่งก็จกตายแน่".

ตตถ อปฺปตฺวา วาติ ตีรํ
อปฺปตฺวาเยว ตฺวํ มริสฺสสฺสี.

อถ นํ มหาสตุโต "กีนฺนาเมตํ
กเถสฺสี, อหํ วายามํ กตฺวา มรณฺโตปิ
ครหโต มุจฺฉิสฺสามิ"ติ วตฺวา คาถมาห

๑๒๖. "อนนฺโณ ฅาตึนํ โหติ
เทวานํ ปิตฺตนฺนฺจ โส
กรํ ปุริสกิจฺจานิ
น จ ปจฺฉานฺตปฺปตี"ติ.

ตตถ อนนฺโณติ เทวเต วายามํ
กโรนฺโต มรณฺโตปิ ฅาตึนฺนฺจ เทวานนฺจ
พฺรหฺมานนฺจ อนฺตเร อนนฺโณ โหติ
อคารยฺโห โหตีติ อตฺถ.

อถ นํ เทวตา คาถมาห

๑๒๗. "อปารณฺณยํ ยํ กมํ
อผลํ กิลมณฺฑทฺธยํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยังไม่ทัน
จะถึง คือ ท่านยังไม่ทันจะถึงฝั่งก็จก
ตายแน่.

ลำดับนั้น พระมหาสตุตฺวิจฺจตรัส
กับนางมณีเมขลาว่า "ท่านพูดอะไร
อย่างนั้น, เรากระทำความเพียรแม้จะ
ตาย ก็พ้นจากความติเตียน" ดังนี้ จึง
ตรัสคาถาว่า

๑๒๖. "บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้
ถึงจะตายก็ได้ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ คือ
ไม่ถูกหมุ่ญาติ เทวดา และมารดา
บิดาติเตียน อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจ
ของบวชอยู่ ย่อมไม่ตามเดือดร้อน
ในภายหลัง".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชื่อว่าไม่
เป็นหนี้ ความว่า ดูกรเทพธิดา บุคคล
เมื่อทำความเพียรอยู่ ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้
ในระหว่างหมุ่ญาติ เทวดา และพรหม
ทั้งหลาย คือไม่ถูกหมุ่ญาติ เทวดาและ
พรหมติเตียน.

ลำดับนั้น เทพธิดา(มณีเมขลา)
จึงกล่าวคาถาว่า

๑๒๗. "การงานใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความ
พยายาม การงานนั้นก็ไร้ผล มี

ตตถ โก วายเมนตฺถ
มจฺจุ ยสฺสาภินิปฺตณฺ"ติ.

ความลำบากเกิดขึ้น ความตาย
ปรากฏแก่บุคคล ผู้กระทำความ
พยายามในที่มิใช่ฐานะใด จะมี
ประโยชน์อะไรด้วยความพยายาม
ในที่มิใช่ฐานะนั้นของบุคคลนั้น".

ตตถ อปารณียยนฺติ วายาเมน
มตฺถกํ อปาเปตพฺพํ. มจฺจุ ยสฺสา-
ภินิปฺตณฺติ ยสฺส อญฺจาเน วายาเม-
กฺกณฺตสฺส มจฺจุ มรณเมว นิปฺตํ^๑
ตตถ โก วายเมนตฺถติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยังไม่
ถึงที่สุด ได้แก่ ยังไม่ทันจะถึงที่สุดด้วย
ความพยายาม. คำว่า ความตายปรากฏ
แก่บุคคลใด ความว่า มัจจุราชคือความ
ตายนั่นเอง ได้ปรากฏแล้วแก่บุคคลผู้
กระทำความพยายามในที่มิใช่ฐานะใด,
ประโยชน์อะไรด้วยความพยายามในที่
มิใช่ฐานะนั้นของบุคคลนั้น.

เอวํ วุตฺเต ตํ อปฺปฏิกฺขาณํ
กโรนฺโต มหาสฺตฺโต อฺปฺริ คาถา
อภาสี

เมื่อนางมณีเมขลากล่าวอย่างนี้
แล้ว พระมหาสัตว์เมื่อจะทรงกระทำ
เทพธิดา ให้จำนนต่อถ้อยคำได้ตรัสคาถา
ต่อไปว่า

๑๒๘."อปารณียยมจฺจนฺตํ
โย วิทิตฺวาน เทวเต
น รกฺเข อตฺตโน ปาณํ
ชญฺณา โส ยถิ หาปเย.

๑๒๘."ดูกรเทพธิดา บุคคลใดรู้แจ้งแล้วว่า
การงานนี้ ยังไม่ถึงที่สุด ด้วยความ
พยายาม แล้วไม่ป้องกันอันตราย
ชื่อว่าไม่พึงรักษาชีวิตของตน ถ้าผู้
นั้น พึ่งรู้และพึงละความเพียรใน
ฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะมีผลแห่ง
ความเกียจคร้านนั้น.

^๑ น. นิปฺพนํ.